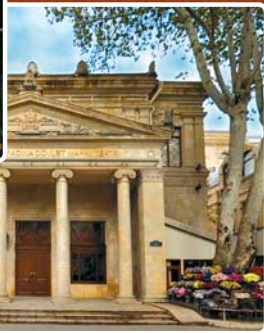
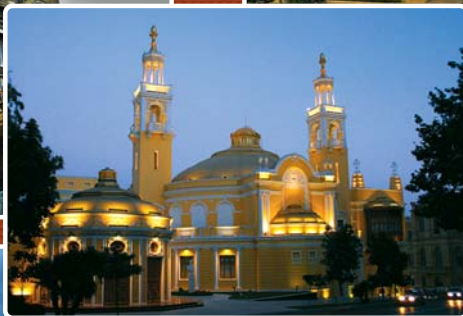

Musiqi

**METODİK
VƏSAİT**

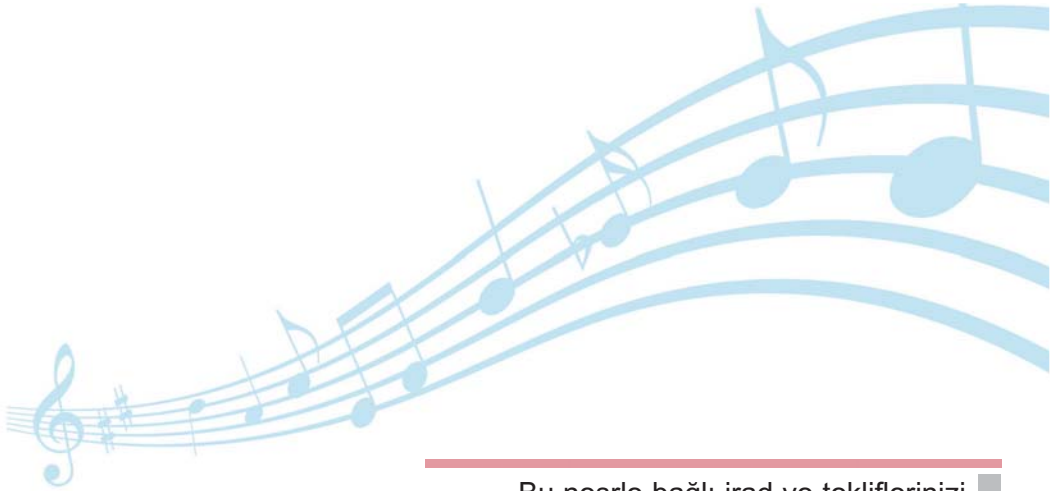

9

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
CEYRAN MAHMUDOVA

Ümumtəhsil
məktəblərinin **9**
Musiqi -cu sinfi üçün

fənni üzrə dərsliyin **METODİK VƏSAİTİ**

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Giriş.....	5
İzahat vərəqi.....	6
IX sinif “Musiqi” fənni üzrə dərslərin illik planlaşdırılması	10

QƏDİM ÇALĞI ALƏTLƏRİ HƏR BİR XALQIN MƏNƏVİ DƏYƏRİDİR

1. Azərbaycan xalq çalğı aləti – tar	24
2. Tar və Simfonik Orkestr	27
3. Azərbaycan xalq çalğı aləti – kamança.....	30
4. Kamança və Simfonik Orkestr.....	33
5. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə.....	35
6. Azərbaycan xalq çalğı aləti – qanun (kanon).....	36
7. Azərbaycan xalq çalğı aləti – saz.....	39
8. Azərbaycan xalq çalğı aləti – ud	42
9. Çalğı aləti – qarmon	45
10. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	47
11. Azərbaycan xalq çalğı aləti – balaban	48
12. Azərbaycan xalq çalğı aləti – zurna	51
13. Azərbaycan xalq çalğı aləti – tütək	54
14. Azərbaycan xalq zərb çalğı aləti – nağara.....	57
15. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	59
16. Böyük Summativ Qiymətləndirmə	59
17. Azərbaycan xalq zərb çalğı alətləri – dəf, qaval və dümbək.....	60

AZƏRBAYCAN MUSIQI MƏBƏDLƏRİ VƏ MUSIQI MƏDƏNİYYƏTİ

18. Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı.....	63
19. “Şahsənəm” operası və rus bəstəkarı Reynqold Qliyer.....	66
20. Müasir mövzuda ilk Azərbaycan operası	69
21. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	71
22. Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyası.....	72
23. Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri	75
24. Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası	78
25. Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri.....	81
26. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	83

AZƏRBAYCAN MUSIQI MƏDƏNİYYƏTI VƏ MUSIQI KOLLEKTİVLƏRİ

27. Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrı	84
28. Əməkdar kollektiv, Səid Rüstəmov adına Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestri	88
29. Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri ansambları.....	91
30. “Dan ulduzu” Kamera-İnstrumental Ansamblı.....	93
31-32. “Bənövşə” Uşaq Xoru	95
33. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	97
34. Böyük Summativ Qiymətləndirmə	97
Mahnı repertuarı.....	98
İstifadə olunmuş ədəbiyyat.....	127

GİRİŞ

Ümumtəhsil məktəblərində incəsənətlə bağlı fənlər arasında musiqi fəni əhəmiyyətli yer tutur. Mənəvi-estetik təsir gücünə, didaktik mahiyyətinə, musiqi incəsənətinin qayda-qanunlarını, incəliklərini öyrətmə imkanlarına görə müstəsna əhəmiyyətə malik olan bu fənn əvəzolunmaz tərbiyəedici funksiya daşıyır.

Musiqi təliminin vəzifələrinə daxildir:

- musiqini duymağın, sevməyin, ondan həzz almağın, onu düzgün başa düşüb qiymətləndirməyin formalaşdırılması;
- şəxsiyyətin mənəvi-estetik keyfiyyətlərinin, dünya görüşünün inkişaf etdirilməsi;
- estetik hislərin, bədii-estetik zövqün tərbiyə edilməsi;
- musiqi ifaçılığı və musiqi yaradıcılığı qabiliyyətlərinin formalaşdırılması;
- şagirdlərin musiqiyə dair bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmələrinin təmin edilməsi.

Musiqi dərsləri təhsilverici, inkişafetdirici, tərbiyəedici funksiyalara malikdir.

Bu məqsədlə, musiqinin tərbiyəedici təsirini artırmaq, həyatla əlaqəsini möhkəmlətmək üçün dərsliyə vətənpərvərlik, humanizm, dostluq hislərini inkişaf etdirən müxtəlif janrlı əsərlər daxil edilmişdir.

Milli musiqi nümunələri, milli-mədəni irsimizin tərənnümü ilə bağlı əsərlər dərslərdə xüsusi yer tutur. Milli dəyərlər, ümumbəşəri dəyərlər fonunda və onlarla vəhdətdə təqdim olunur. Beləliklə, millilikdən ümumbəşəriyyəyə doğru istiqamət dərsliyin ana xəttini təşkil edir.

Ümumtəhsil məktəblərində musiqi fənninin səmərəli tədrisini təmin etmək üçün həyatiliyə, emosionallığa, məşğələlərin kompleks mərhələlik əsasında aparılmasına fikir verilməlidir. Mahnı oxuma, musiqili-ritmik hərəkətlər, notla oxuma, improvizasiya və musiqi dinlənməsi mərhələsində şagirdlərə verilən bilik, bacarıq və vərdislər müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf etdirilsə də, mahiyyət etibarilə bir məqsəd əsas götürülür: böyüməkdə olan gənc nəslin mənəvi-estetik tərbiyəsini, bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərini formalaşdırmaq, onları hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət kimi yetişdirmək və müstəqil Azərbaycan Respublikasının layiqli vətəndaşı kimi həyata hazırlamaq.

İZAHAT VƏRƏQİ

IX sinif üzrə “Musiqi” komplekti dərslikdən və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir. VIII və digər aşağı siniflərdə olduğu kimi bu vəsaitdə də hər bir dərsə aid mövzu, məzmun standartları, inteqrasiya, iş metodları, hər dərsə əlaqədar planlaşdırma, qiymətləndirmə cədvəli, həm də musiqi repertuarı öz əksini tapmışdır. Müəllim dərsə hazırlaşarkən şagirdlərin bilik səviyyələrini, qavrama qabiliyyətlərini və eyni zamanda yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. Digər tərəfdən müəllim yeni mövzunu şagirdlərə başa salmaq üçün əyani, texniki və köməkçi vasitələrdən istifadə etməyi bacarmalıdır.

Şagirdlərin qiymətləndirilməsi beş bal sistemində əsaslanır. Bunun üçün müəllim aşağıdakı meyarları nəzərə almalıdır:

1. Musiqi ifaçılığı (mahnıların ifa olunması, sadə musiqi alətlərində ifa bacarığı);
2. Sual-cavabla mövzunu əhatə etmə bacarığı;
3. Yeni ideya və təkliflərin təqdim olunması bacarığı;
4. Qrup üzrə işlərdə fəallığı, işgüzar təkliflərlə çıxış etmə qabiliyyəti;
5. Problemə yaradıcı yanaşma, ümumiləşdirmə qabiliyyəti, təqdimat etmə məharəti və s.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda şifahi, yazılı və musiqili testlər təklif olunur.

Musiqi dərsliyində mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar və illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların notları və mətnləri, tapşırıqlar və suallar öz əksini tapmışdır. Dərsliyin sonunda dərslik daxilində notları əks olunmamış mahnıların notları, dərsdən kənar məşğələlərdə, bayram konsertlərində ifa olunacaq mahnıların not və sözləri öz əksini tapmışdır. Digər tərəfdən tədrisdən kənar musiqi viktorinalarında, nəzəri musiqi müsabiqələrində istifadə etmək üçün uşaq musiqisi yazan Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığı ilə əlaqədar bioqrafik sxem və məlumatlar da dərsliyin sonunda öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur:

- məktəblilərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunluğu;
- dərsliyin məzmunu seçilərkən gender bərabərliyi, etnik və dini məsələlərə düzgün yanaşma;
- dərsliyin məzmununda verilən biliklərin elmi əsaslandırılması, cəlbedici və asan qavranılması;
- dərslikdəki illüstrasiyaların mövzulara uyğunluğu;
- dərsliyin məzmununa uyğun olaraq dizayn edilməsi;
- digər fənlərlə inteqrasiya.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

Hər bir dərstdə aşağıdakı qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

№	Meyarlar	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
	Grup				
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodiyasını oxuyur				
6.	Rəqs edir, musiqinin ritmini tutur				
7.	Musiqi nümunələrinin xanə ölçülərini və tonallığını müəyyən edir				

DƏRSİN RESURLARI

“Musiqi” fənninin mövzularını daha yaxşı qavramaq, mənimsəmək üçün şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərini formalaşdıraraq inkişaf etdirmək üçün tədris prosesində çox vacib olan resurslardan istifadə etmək lazımdır. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- məktəblilərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdişlər;
- dərslik;
- musiqi aləti kimi fortepiano;
- notlar;
- portretlər;
- şəkillər;
- sxem və plakatlar;
- kompüter;
- maqnitofon və disk;
- DVD-pleyer.

Qeyd olunan resurslardan müəllim dərs prosesində səmərəli şəkildə istifadə etməlidir.

IX sinif "Musiqi" fənni üzrə standartlar

IX sinfin sonunda şagird:

- * Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, F.Əmirov, V.Mustafazadə, Q.Qarayev, F.Əlizadə, İ.S.Bax, R.Qliyer, İ.Ştraus, B.Bartok, C.Gerşvin, L.V.Bethoven) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir;
- * Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahni, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir;
- * musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir;
- * musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir;
- * dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir;
- * mahnını not və mətni ilə oxuyur;
- * fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Musiqi aləmi

Şagird:

- 1.1. *Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*
  - 1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, F.Əmirov, V.Mustafazadə, Q.Qarayev, F.Əlizadə, İ.S.Bax, R.Qliyer, İ.Ştraus, B.Bartok, C.Gerşvin, L.V.Bethoven) və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir.
  - 1.1.2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir.
- 1.2. *Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahni, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*
  - 1.2.1. Azərbaycan musiqi folkloru nümunələrinin Qərbi Avropa bəstəkarlarının yaradıcılığına təsiri barədə münasibətini bildirir.
  - 1.2.2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşiq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir.

2. Emosional dəyərləndirmə

Şagird:

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının musiqili səhnə əsərlərində istifadə olunmuş bədii nümunələr haqqında təqdimat edir.

2.2. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Simfonik orkestrdə ifa olunan musiqinin emosional təsiri haqqında fikrini izah edir.

2.2.2. Musiqi əsərlərinin emosional hislərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir.

2.3. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

2.3.1. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir.

3. Musiqili fəaliyyət

Şagird:

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnını ikisəsli a kapella (müşayiətsiz) oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

3.2.1. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

IX sinif "Musiqi" fənni üzrə dərslərin illik planlaşdırılması

Saat	Təlim vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqrasiya	Xorfa ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənən musiqi nümunələri və onların müəllifləri	Resurslar
1	Qədim ǧalǧı alətləri hər bir xalqın mənəvi dəyəridir.	Azərbaycan xalq ǧalǧı aləti – tar	1.2.1.; 2.3.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. T.i.: 3.1.1. Fənd.: 3.1.1.	"Oxu, tar" – S.Rüstəmov, M.Müşfiq	"Çahargah" muğamından bir parça	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Tar və Simfonik Orkestr	1.1.1.; 2.2.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.3. Fənd.: 3.1.1.	"Oxu, tar" – S.Rüstəmov, M.Müşfiq	1. Ü.Hacıbəyli. "Leyli və Məcnun" operasından "Elçilik" səhnəsində səslənən muğamdan bir hissə 2. H.Xanməmmədov. "Tar və Simfonik Orkestr üçün 1 Nə-li Konsert"nin I hissəsindən əsas mövzu	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1		Azərbaycan xalq ǧalǧı aləti – kamança	1.2.2.; 2.3.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.1. T.i.: 3.1.1.	"Mehriban olaq" – Ş.Axundova, İ.Coşqun	1. "Şüşlər" muğamından bir parça 2. "O olmasın, bu olsun" bədii filmindən musiqi parçası	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Kamança və Simfonik Orkestr	1.1.1.; 2.2.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.1. Fənd.: 3.1.1.	1. H.Xanməmmədov. "Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert" əsərindən I hissənin köməkçi mövzusunda bir parça 2. "Mehriban olaq" – Ş.Axundova, İ.Coşqun	H.Xanməmmədov. "Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert"nin ekspozisiyası	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						

Saat	Təlim vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İntegrasiya	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənən musiqi nümunələri və onların müəllifləri	Resurslar
1	Qədim çalğı alətləri hər bir xalqın mədəni dəyəridir	Azərbaycan xalq çalğı aləti – qanun (kanon)	1.1.1.; 2.2.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5	1. "Bayatı-Şiraz" muğamı. "Bərdəşt" şöbəsinin qanun musiqi alətində ifa olunan musiqi parçası 2. "Qarabağ bayatıları" – A.Dadaşov, N.Kəsəmənli	1. "Bayatı-Şiraz" muğamından bir parça 2. S.Ələsgərov. "Qanun və fortepiano aləti üçün Poema"dən bir parça	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Azərbaycan xalq çalğı aləti – saz	1.1.1.; 2.2.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5 H.B.: 3.1.1.	1. "Vaqif gözəlləməsi" aşiq havasından bir parça 2. "Qarabağ bayatıları" – A.Dadaşov, N.Kəsəmənli	1. "Misri" aşiq havası 2. Ü.Hacıbəyli. "Koroğlu" operasından "Koroğulunun aşiq mahnısı"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1		Azərbaycan xalq çalğı aləti – ud	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	T.i.: 3.1.1. Fənd.: 3.1.1.	"İstiqlal bayramı" – R.Şəfəq, V.Mirzə	1. "Şur" muğamından bir parça 2. A.Geray. "Bağçakürd"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Çalğı aləti – qarmon	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	T.i.: 3.1.1. Fənd.: 3.1.1.	1. "Vağzalı" – Azərbaycan xalq rəqsi 2. "İstiqlal bayramı" R.Şəfəq, V.Mirzə	1. "Vağzalı". Azərbaycan xalq rəqsi 2. T.Bakıxanov. "Qarmon və Simfonik Orkestr üçün Konsert" in I hissəsindən bir parça	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						

Saat	Təlim vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqrasiya	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənən musiqi nümunələri və onların müəllifləri	Resurslar
1	Qədim ƒalğı aletləri hər bir xalqın mənəvi dəyəridir	Azərbaycan xalq ƒalğı aleti – balaban	1.1.1.; 2.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fənd.: 3.2.1.	1. "Sarı gəlin". Azərbaycan xalq mahnısı 2. "Şəhərimiz" – S.Rüstəmov, M.Seyidzadə	1. "Sarı gəlin". Azərbaycan xalq mahnısı 2. O.Reəcəbov. "Göyçək Fatma" cizgi film- operasından "Qızlar xoru"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Azərbaycan xalq ƒalğı aleti – zurna	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	Fənd.: 3.1.1.	1. "Bağdagülü" Azərbaycan xalq rəqsinin melodiya-sından bir parça 2. "Şəhərimiz" – S.Rüstəmov, M.Seyidzadə	1. "Bağdagülü" Azərbaycan xalq rəqsini. Zurna- ƒalar dəstəsinin ifasında 2. C.Quliyev. "Zurna və Simfonik Orkestr üçün Uvertürə". Əsərdən bir parça	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1		Azərbaycan xalq ƒalğı aleti – tütək	1.1.1.; 2.2.1.; 3.2.1.		1. "Çoban bayatısı"ndan bir hissə 2. "Mübarək" – Ə.Cavanşirov, H.Ziya	1. "Çoban bayatısı". Tütəkdə ifa edilir 2. A.Rzayeva, M.Dilbazi. "Çoban Qara"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Azərbaycan xalq zərb ƒalğı aleti – nağara	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. H.b.: 3.2.1. T.i.: 3.1.1.	1. "Yallı" Azərbaycan xalq rəqsindən bir parçasını ikisəli oxumaq 2. "Mübarək" – Ə.Cavanşirov, H.Ziya	1. "Yallı" Azərbaycan xalq rəqsini. Zurnaƒalarının ifasında 2. C.Cahangirov. "Xalq ƒalğı Aletləri Orkestri üçün Yallı"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						
1	Böyük Summativ Qiymətləndirmə						

Saat	Təlim vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqrasiya	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənən musiqi nümunələri və onların müəllifləri	Resurslar	
1		Azərbaycan xalq zərb çalğı aletləri – dəf, qaval, dümbək	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	Fənd.: 3.1.1.	1. Ə.Dadaşov. "Bayatı-Şiraz" rəngindən bir parça 2. "Mübarək" – Ə.Cavanşirov, H.Ziya	1. "Dilkeş təsnifi". İfa edir Xalq artisti Arif Babayev 2. "Qavalla rəqs". İfa edir Xalq artisti Əmine Dilbazi	Dərslik, iş vərəqi, kompüter	
1	Azərbaycan musiqi mədəniyyəti	Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. H.b.: 3.2.1. T.i.: 3.1.1.	1. Ə.Bedelbəyli. "Qız Qalası" baleti. "Müqəddimə"dən bir parça 2. "Çaymızın adı var". Azərbaycan xalq mahnısı	1. M.Maqomayev. "Şah İsmayıl" operasının "Uvertüra"sından bir parça 2. F.Əmirov. "Sevil" operası. "Vals"dən bir parça	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti	
1		"Şahsənəm" operası və rus bestekarı Reyinqold Qliyer	1.2.2.; 2.2.2.; 3.2.1.	Əd.: 2.1.1. H.b.: 3.2.2.	1. "Ənzəli" xalq rəqsindən bir parça 2. "Çaymızın adı var". Azərbaycan xalq mahnısı	1. R.Qliyer. "Şahsənəm" operasından "Ənzəli" rəqs 2. R.Qliyer "Şahsənəm" operasından "Şahsənəmin ariyası"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter	
1		Müasir mövzuda ilk Azərbaycan operası	2.1.1.; 2.3.1.; 3.2.1.		1. M.Maqomayev – "Nərgiz" operasından "Əlyarın ariyası"ndan bir parça 2. "Gənciyimiz" – R.Hacıyev, T.Mütəllibov	1. M.Maqomayev. "Nərgiz" operasından "Əlyarın ariyası" 2. M.Maqomayevin "Nərgiz" operasının III perdesindən "Nərgizin qəmli mahnısı"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti	
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						

Saat	Təlim vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqrasiya	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənən musiqi nümunələri və onların müəllifləri	Resurslar
1	Azərbaycan musiqi mədəniyyəti	Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyası	3.1.1.; 3.2.1.		1. "Bülbüllər oxur" Azərbaycan xalq mahnısını notla oxumaq 2. "Babanın notla daşdı". Azərbaycan xalq mahnısı	1. C.Cahangirov. "Çahargah" xor əsərindən bir parça 2. F.Əmirov. "Nizami" simfoniyası. "Skertso" adlanan II hissədən bir parça	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri	1.1.1.; 2.1.1.; 3.1.1.		1. "Əlində sazın qurbanı" Azərbaycan xalq mahnısını notla oxumaq 2. "Əziz ana" – Ə.Hüseynzadə, R.Məmmədov	1. F.Əmirov "Kürd-ovşarı" simfonik muğamından bir parça. 2. Niyazi. "Rast" simfonik muğamından "Əlində sazın qurbanı"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1		Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası	1.1.2.; 2.3.1.; 3.2.1.	Əd.: 2.1.2. H.b.: 3.2.1. Fənd.: 3.1.1.	1. C.Cahangirov. "Füzuli" kantatasının II hissəsindən bir parça 2. "Novruz bayramı" – R.Şəfəq, S.Mustafa	1. C.Cahangirov. "Füzuli" kantatasının II hissəsi 2. N.Əliverdiyev. A kapella xor kollektivi üçün "Bayatı-Şiraz"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri	1.2.1.; 2.1.2.; 3.2.1.	Fənd.: 3.1.1.	1. "Qarabağ şikəstəsi" zərbi-muğamından bir parça 2. "Novruz bayramı" – R.Şəfəq, S.Mustafa	1. Q. Qarayev. "İldırımli yollara" bəletindən "Afrikalı qızların rəqi" 2. "Qarabağ şikəstəsi". İfa edir Xalq artisti Alim Qasımov	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						

Saat	Təlim vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqrasiya	Xorfa ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənən musiqi nümunələri və onların müəllifləri	Resurslar
1	Azərbaycan musiqi mədəniyyəti və musiqi kollektivləri	Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrı	1.2.2.; 2.3.1.; 3.2.1.	Əd.: 2.1.1.	1. Ü.Hacıbəyli. "O olmasın, bu olsun". "Məşədi İbadın mahnısı" 2. "Azərbaycan" – E.Sabitov, B.Vahabzadə	1. Ü.Hacıbəyli. "Arşın mal alan". "Əsgərin arıyası" 2. Ü.Hacıbəyli. "O olmasın, bu olsun". "Məşədi İbadın mahnısı"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Əməkdar kollektiv, Seid Rüstəmov adına Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Aletləri Orkestri	1.1.1.; 2.2.2.; 3.2.1.	T.i.: 1.3.1. Fənd.: 3.1.1.	1. Ü.Hacıbəyli. "Çahargah" fantaziyasından bir parça 2. "Komandanım, əmr et" – O. Recebov, Ə.Əhməd.	Ü.Hacıbəyli. "Xalq Çalğı Aletləri Orkestri üçün I fantaziya"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
1		Azərbaycan Xalq Çalğı Aletləri ansambları	1.1.2.; 2.2.1.; 3.2.1.	Əd.: 2.1.1. H.b.: 3.2.1.	1. "Şur" muğamının "Simayi-şəms I" rəngindən bir parça 2. "Komandanım, əmr et" – O.Recebov, Ə.Əhməd	"Çahargah" muğamından bir parça. İfa edir Xalq artisti Z.Xanlarova	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		"Dan ulduzu" Kamera-İnstrumental Ansamblı	1.1.2.; 2.3.1.; 3.2.1.	Fənd.: 3.1.1.	1. "Laçın" Azərbaycan xalq mahnısını notla oxumaq 2. "Nə gözəldir Azərbaycan!" – E.Sabitov, İ.Kəbirli	1. G.Əliyeva. "Şüştər" rapsodiyası 2. "Laçın". Azərbaycan xalq mahnısı. İfa edir A.İslamzadə	Dərslik, iş vərəqi, kompüter, bestekarın portreti
2		"Bənövşə" Uşaq Xoru	1.1.1.; 2.2.2.; 3.2.1.	Fənd.: 3.1.1.	1. "Qızıl dan". A.Dadaşov, M.Yaqub 2. "Ey Tanrım, arxa ol bizim İlhama" – O.Recebov, G.Tənha	A.Səmədzadə, K.Abiyeva. "Məktəb illəri"	Dərslik, iş vərəqi, kompüter
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1	Böyük Summativ Qiymətləndirmə						

Verilmiş KSQ və BSQ nümunələri şərtidir. Hər bir müəllim dərs dediyi sinfin səviyyəsinə uyğun KSQ və BSQ-lər apara bilər.

KSQ	I yarımil	Musiqi	Variant №1
Ad, soyad	_____	_____	9-cu sinif _____
Müəllim	_____	_____	Qiymət _____
Metodist	_____	_____	_____

1) Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri hansılardır?

---

2) Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin musiqisinin müəllifi kimdir?

- A) Q.Pirimov   B) M.Maqomayev
C) B.Mansurov   D) Ü.Hacıbəyli

3) Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin sözləri kimə məxsusdur?

- A) Ü.Hacıbəyli   B) Nizami   C) M.Müşfiq   D) Ə.Cavad

4) Qanun (kanon) simli-mizrablı musiqi alətini kim icad edib?

- A) Əbu Nəsr Məhəmməd əl-Fərabi   B) Nizami
C) S.Ələsgərov   D) A.Tağıyeva

5) “Qanun (kanon) və fortepiano üçün Poema”nın müəllifi kimdir?

- A) S.Ələsgərov   B) A.Tağıyeva   C) S.Rüstəmov   D) Niyazi

6) Sazın neçə növü var və onlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?

---

7) Azərbaycan bəstəkarlarından kim operasının baş qəhrəmanının xarakterinin açılması üçün saz musiqi alətindən istifadə edib?

- A) M.Maqomayev   B) Ü.Hacıbəyli
C) Q.Qarayev   D) S.Rüstəmov

8) Azərbaycanca ilk qanun (kanon) ifaçısı kim olmuşdur?

- A) A.Tağıyeva   B) D.Dadaşov   C) A.Vəzirov   D) R.İlyasov

9) Ud musiqi alətinin neçə simi var?

- A) 6   B) 5   C) 7   D) 13

10) Hansı bəstəkar “Qarmon və simfonik orkestr üçün Konsert”in müəllifidir?

- A) T.Bakıxanov   B) S.Rüstəmov
C) H.Xanməmmədov   D) Ü.Hacıbəyli

11) Saz – .....?

- A) Mizrablı alətdir.   B) Nəfəs alətidir.
C) Zərb alətidir.   D) Dartımlı-simli alətdir.

12) Qanun (kanon) hansı musiqi alətləri qrupuna aiddir?

- A) Yatıq saz   B) Zərb   C) Nəfəs   D) Mizrablı

13) Hansı bəstəkar ilk dəfə qanun (kanon) musiqi alətini Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil edib?

- A) Ü.Hacıbəyli   B) S.Rüstəmov
C) A.Tağıyeva   D) T.Bakıxanov

14) Səid Rüstəmov kimdir?

- A) Bəstəkar   B) Şair   C) Tarzən   D) Xanəndə

15) Hansı məşhur aşığı tanıyırsan?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D

BSQ	I yarımil	Musiqi	Variant №1
Ad, soyad	_____		9-cu sinif _____
Müəllim	_____		Qiymət _____
Metodist	_____		

1) Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin musiqisinin müəllifi kimdir?

- A) Q.Pirimov   B) M.Maqomayev
C) B.Mansurov   D) Ü.Hacıbəyli

2) Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin sözləri kimə məxsusdur?

- A) Ü.Hacıbəyli   B) Nizami   C) M.Müşfiq   D) Ə.Cavad

3) Saz – .....?

- A) Mizrablı alətdir.   B) Nəfəs alətidir.
C) Zərb alətidir.   D) Dartımlı-simli alətdir.

4) Qarmon – .....?

- A) Rus alətidir.   B) Azərbaycan alətidir.
C) Gürcü alətidir.   D) Avropa alətidir.

5) Qanun (kanon) hansı musiqi alətləri qrupuna aiddir?

- A) Yatıq saz   B) Zərb   C) Nəfəs   D) Mizrablı

6) Hansı qədim ədəbi abidədə ud musiqi aləti haqqında məlumata rast gəlinir?

- A) “Leyli və Məcnun”   B) “İskəndərnamə”
C) “Kitabi-Dədə Qorqud”   D) “Yeddi cam”

7) Azərbaycanda ilk qanun (kanon) ifaçısı kim olmuşdur?

- A) A.Tağıyeva   B) D.Dadaşov   C) A.Vəzirov   D) R.İlyasov

8) Tar musiqi alətini XIX əsrin ikinci yarısında kim təkmilləşdirib?

- A) Q.Pirimov   B) Sadıqcan   C) B.Mansurov   D) R.Quliyev

9) Ü.Hacıbəylinin hansı operasında aşiq musiqisinin intonasiya və ritmindən istifadə olunub?

- A) "Leyli və Məcnun"   B) "Koroğlu"
C) "Şeyx Sənan"   D) "Sevil"

10) Ud musiqi alətinin neçə simi var?

- A) 6   B) 5   C) 7   D) 13

11) "Çoban bayatısı" hansı musiqi alətində ifa olunur?

- A) Balaban   B) Tütək   C) Zurna   D) Kamança

12) "Bir dəqiqə" musiqili komediyasının müəllifi kimdir?

- A) H.Xanməmmədov   B) S.Rüstəmov
C) Ü.Hacıbəyli   D) A.Dadaşov

13) Hansı bəstəkar ilk dəfə qanun (kanon) musiqi alətini Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil edib?

- A) Ü.Hacıbəyli   B) S.Rüstəmov
C) A.Tağıyeva   D) T.Bakıxanov

14) Hansı alətdə simlər cüt-cüt birləşib?

- A) Kamança   B) Skripka   C) Ud   D) Tar

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D

KSQ

I yarımlil

Musiqi

Variant №1

Ad, soyad _____

9-cu sinif _____

Müəllim _____

Qiymət _____

Metodist _____

1) 18 sentyabr –..... ?

A) Milli Musiqi Günü

B) Bilik Günü

C) Müəllim Günü

D) Bayraq Günü

2) Kim ilk dəfə 7 nota ad verdi?

A) Pifaqor

B) Aristotel

C) İ.S.Bax

D) Ü.Hacıbəyli

3) Qravür nədir?

A) Mahnı

B) Rəqs

C) Rəsm əsəri

D) Ədəbi əsər

4) Azərbaycan musiqi mədəniyyətində neçə əsas muğam var?

A) 4

B) 2

C) 7

D) 10

5) Kamança –..... ?

A) Mizrablı alətdir.

B) Nəfəs alətidir.

C) Dartımlı alətdir.

D) Simli alətdir.

6) Qanun (kanon) hansı musiqi alətləri qrupuna aiddir?

A) Yatıq saz

B) Zərb

C) Nəfəs

D) Mizrablı

7) Rəng hansı musiqi janrına aiddir?

A) Simfoniya

B) Opera

C) Muğam

D) Balet

8) Azərbaycanda ilk qanun (kanon) ifaçısı kim olmuşdur?

A) A.Tağıyeva

B) D.Dadaşov

C) A.Vəzirov

D) R.İlyasov

9) Tar musiqi alətini XIX əsrin ikinci yarısında kim təkmilləşdirib?

A) Q.Pirimov

B) Sadıqcan

C) B.Mansurov

D) R.Quliyev

10) Ü.Hacıbəylinin hansı operasında aşiq musiqisinin intonasiya və ritmindən istifadə olunub?

- A) "Leyli və Məcnun"   B) "Koroğlu"
C) "Şeyx Sənan"   D) "Sevil"

11) Hansı Azərbaycan zərb alətlərini tanıyırsan?

- A) Balaban   B) Tütək   C) Zurna   D) Qoşanağara

12) "Çoban bayatısı" hansı musiqi alətində ifa olunur?

- A) Balaban   B) Tütək   C) Zurna   D) Kamança

13) "Bir dəqiqə" musiqili komediyasının müəllifi kimdir?

- A) H.Xanməmmədov   B) S.Rüstəmov
C) Ü.Hacıbəyli   D) A.Dadaşov

14) Azərbaycan bəstəkarlarından kim operasının baş qəhrəmanının xarakterinin açılması üçün saz musiqi alətindən istifadə edib?

- A) M.Maqomayev   B) Ü.Hacıbəyli
C) Q.Qarayev   D) S.Rüstəmov

15) Muğam üçlüyünün tərkibinə hansı xalq musiqi alətləri daxildir?

- A) Tar, kamança, skripka   B) Skripka, ud, qanun (kanon)
C) Ud, balaban, zurna   D) Tar, kamança, qaval

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D

Ad, soyad _____ **9-cu sinif** _____

Müəllim _____ **Qiymət** _____

Metodist _____

1) 18 sentyabr – ?

- A) Milli Musiqi Günü   B) Bilik Günü
C) Müəllim Günü   D) Bayraq Günü

2) Kim ilk dəfə 7 nota ad verdi?

- A) Pifaqor   B) Aristotel   C) İ.S.Bax   D) Ü.Hacıbəyli

3) Qravür nədir?

- A) Mahnı   B) Rəqs   C) Rəsm əsəri   D) Ədəbi əsər

4) Azərbaycan musiqi mədəniyyətində neçə əsas muğam var?

- A) 4   B) 2   C) 7   D) 10

5) Balaban hansı alətlər qrupuna daxildir?

- A) Nəfəs alətidir.   B) Zərb alətidir
C) Simli alətdir.   D) Dartımlı alətdir.

6) Hansı qədim Azərbaycan musiqi aləti bir çox nəfəs alətlərinin əcdadı olub?

- A) Tütək   B) Balaban   C) Klarnet   D) Qarmon

7) “Çoban bayatısı” hansı musiqi alətində ifa olunur?

- A) Balaban   B) Tütək   C) Zurna   D) Kamança

8) Azərbaycan əsgərlərini döyüşdə hansı qədim alət müşayiət edir?

- A) Zurna   B) Kamança   C) Skripka   D) Ud

9) Laqqutu –..... ?

- A) Zərb alətidir.   B) Nəfəs alətidir
C) Simli alətdir.   D) Dartımlı alətdir.

10) Hansı qədim ədəbi mənbədə nağara haqqında məlumat verilir?

- A) "Leyli və Məcnun"   B) "Dədə Qorqud"
C) "İskəndərnamə"   D) "Yeddi cam"

11) Hansı bəstəkar "Zurna və simfonik orkestr üçün Uvertüra" yazıb?

- A) C.Quliyev   B) S.Rüstəmov
C) H.Xanməmmədov   D) Ü.Hacıbəyli

12) Saz – .....?

- A) Mizrablı alətdir.   B) Nəfəs alətidir.
C) Zərb alətidir.   D) Dartımlı-simli alətdir.

13) Nağara – ..... ?

- A) Yatıq sazdır.   B) Zərb alətidir.
C) Nəfəs alətidir.   D) Dartımlı alətdir.

14) Tütək Azərbaycan xalq aləti hansı materialdan hazırlanıb?

---

15) Azərbaycan xalq aləti zurna hansı diapazondadır?

---

16) Zurnanın hansı növlərini tanıyırsan?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D

QƏDİM ÇALĞI ALƏTLƏRİ HƏR BİR XALQIN MƏNƏVİ DƏYƏRİDİR

1. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – TAR

MƏQSƏD:

1. Milli dəyərimiz olan muğam ilə əlaqədar biliklərini nümayiş etdirir.
2. Azərbaycan muğamına dair bilik və bacarığını nümayiş etdirir.
3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir.
4. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, Venn diaqramı, müzakirə, müqayisə

1

Uşaqlar tarın ifasında səslənən “Çahargah” muğamından bir parçanın təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim şagirdlərin birinə Nizami Gəncəvinin “İskəndənamə” poeməsindən tar musiqi aləti haqqında olan hissəni oxumağı tapşırır. Şeirinin ifadəli oxusunu “Çahargah” muğamı müşayiət edir. Müəllim eyni zamanda şagirdlərin diq-

1. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – TAR

Olduqca qədim musiqi mədəniyyəti olan Azərbaycan xalqının tar, kamança, qanun, tənbur, qopuz, saz, ud, qoşanağara, nağara, dümbək, balaban, zurna, qarazurna, tütək, ney, qaval kimi gözəl səs tembrinə malik çoxlu sayda çalğı aləti var.

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın böyük zəhməti və səyi nəticəsində muğamlarımız və aşıq musiqimiz kimi qədim çalğı alətlərimiz də dünyanın mədəniyyət təşkilatları tərəfindən tanınmış, onların Azərbaycan xalqına məxsus olduğu təsdiq edilmişdir.

Qədim çalğı alətlərinin adına klassik ədəbiyyatımızda rast gəlinir. Nizami Gəncəvinin “İskəndənamə” poeməsində tar musiqi aləti belə xatırlanır:

Mehriban Əliyeva

*Müğənni, tək birçə gecə də çal tar,
Məni bu dar yolda əzabdan qurtar!
Bəlkə, genişlənsin, açılın yolun,
Köçüm bu daşlıqdan, asudə olum...*

Tar sözü “tarım” — bərk dərtilib çəkilmiş sözündən yaranıb. Amma bəzən tar sözü “tel”, “sap” kimi də izah edilir.

qətini lövhədən asılmış tar musiqi alətinin təsvirinə, həm də tarı təkmilləşdirən tarzən Sadıqcanın XVI əsr Təbriz rəssamlıq məktəbinin görkəmli nümayəndəsi Mir Seyid Əlinin miniatür üslubunda işlənmiş avtoportretinə yönəldir. Müəllim sonra tar aləti və adıçəkilən şəxsiyyətlər haqqında məlumat verir.

3

Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: **“Müasir tar çalğı alətini kim və nə vaxt təkmilləşdirmiş, bunun nəticəsində tarda hansı dəyişikliklər baş vermişdir və bu alət hansı zamanlardan mövcuddur?”**

Tədqiqatın aparılması üçün sinif iki qrupa bölünür. I qrupa Sadıqcanın təkmilləşdirdiyi tar musiqi aləti haqqında internet resurslarından və dərslikdə verilən materiallardan istifadə edərək məlumat toplamaq, II qrupa isə dahi Nizaminin “İskəndərnamə” poemasından tar çalğı alətinə aid olan şeir parçasına və təbrizli rəssam Mir Seyid Əlinin avtoportretinə əsaslanaraq tarın nə zaman mövcud olduğunu müəyyən etmək tapşırılır.

Musiqi dinləyək

“Çahargah” muğamından bir parça

Mirzə Sadıq
(Sadıqcan)

Tar qədim çalğı alətlərinin əsasında yaranmış və əsrlər boyu formalaşdırılmışdır. Bu alət XIX əsrin ikinci yarısında tarzən Mirzə Sadıq Əsəd oğlu (Sadıqcan) tərəfindən təkmilləşdirildi. Sadıqcan tarın forma və quruluşunda dəyişikliklər etdi, simlərinin sayını 5-dən 11-ə qədər artırdı. Ustad sənətkar tarın əldə tutma qaydasını da dəyişdi, onu diz üstündən sinəyə qaldırdı və möhöz Sadıqcanın təkmilləşdirdiyi tar aləti bu gün Orta Asiyada da geniş yayılmışdır.

Yeni mahnı öyrəmək

OXU, TAR

Musiqisi Səid Rüstamovun,
sözləri Mikayıl Müşfiqindir.

I

Oxu, tar! Oxu, tar!
Səsindən ən gözəl şeir dinləydim.
Oxu, tar! Oxu, tar!
Nəğməni od tutub alışıan
Ruhuma, qəlbimə çiləydim.
Oxu, sevgim mənim,
Oxu, arzum mənim,
Oxu, ürəyim.
Oxu, tar! Oxu, tar!
Səni kim unudar?!
Oxu, tar! Oxu, tar!

II

Oxu, tar! Oxu, tar!
Ey ana yurdumun şirin şərbəti.
Oxu, tar! Oxu, tar!
Bakımın, Gəncəmin,
Şəkimin, Şirvanımın
Alovlu sənəti.
Mənim, Muğanımın,
Şuşam, Naxçıvanımın
Şərəfi, şöhrəti!
Oxu, tar! Oxu, tar!
Səni kim unudar?!
Oxu, tar! Oxu, tar!

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mövzu ilə əlaqədar televiziya və radioda dinlədiyi tar ifaçılarının adını söyləyir.
2. Tar musiqi alətinin şəklini çəkir.

Qeyd: Qədim musiqi alətlərini professor Məcnun Kərimov bərpə edir.

NƏTİCƏ

Məktəblilər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, əgər XII əsrdə dahi Nizami tar aləti haqqında məlumat veribsə, deməli, bu musiqi aləti hələ ondan çox-çox əvvəllər mövcud imiş.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Səid Rüstəmovun şair Mikayıl Müşfiqin sözlərinə yazdığı “Oxu, tar” mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyənləşdirilir, poeziya və musiqi arasında əlaqələr aydınlaşdırılır.

Tapşırıq 1. “Oxu, tar” mahnısının sözləri və musiqisinin xarakterləri arasında uyğunluğu açıqlayın.

Tapşırıq 2. “Oxu, tar” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin təqdimatı ilə.
2. Şagirdlər tərəfindən fərdi şəkildə.

Mikayıl Müşfiq

III
Ey böyük xalqımın şirini, şərbəti,
Alovlu sənəti, ülvi məhəbbəti.
Ey tarçı, çal, oxu, könlümü al, oxu,
Vur sazı sinəmə, çal, aşiq, çal, oxu,
Qəlbimi al, oxu.
Oxu, tar! Oxu, tar!
Səni kim unudar?!
Oxu, tar! Oxu, tar!

Bəstəkar Səid Rüstəmov, müğənni Gülağa Məmmədov və Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Hansı qədim Azərbaycan xalq çalğı alətlərini tanıyırsınız?
2. Kim tar çalğı alətinin forma və quruluşunu təkmilləşdirib?
3. Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” poemasında tar necə xatırlanıb?
4. Muğam üçlüyü hansı xalq çalğı alətlərindən ibarətdir və muğam, əsasən, hansı alətin müşayiəti ilə ifa edilir? Bu barədə danışın.

10

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. XIX əsrin ikinci yarısında tar musiqi alətini kim təkmilləşdirmişdir?
a) Qurban Pirimov b) Sadiqcan c) Bəhrəm Mansurov
2. “Oxu, tar” mahnısının xarakteri necədir?
a) şən b) qəmli c) həyəcanlı

2. TAR VƏ SİMFONİK ORKESTR

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir.
2. Simfonik orkestrdə ifa olunan musiqinin emosional təsiri haqqında fikrini izah edir.
3. Mahnını birsəli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

2. TAR VƏ SİMFONİK ORKESTR

Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli tar haqqında: "Tar Şərqi musiqi təhsilini artırma bilən alətlərdən ən qiymətli və mühümüdür", — deyib. Tar — əslində, solo alətidir. Üzeyir Hacıbəyli isə tarı Azərbaycan musiqi tarixində ilk dəfə Simfonik Orkestrin tərkibinə daxil etmişdir. Tar aləti 1908-ci il yanvarın 25-də bəstəkarın "Leyli və Məcnun" operasının premyerasında səslənib. Bu gün də tar bu operada vokal partiyalardakı muğam parçalarını müşayiət edir.

Xalq artisti, tarzən Ramiz Quliyev
və Simfonik Orkestr

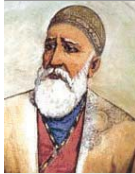
Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. "Leyli və Məcnun" operasının "Elçilik" səhnəsində səslənən muğamdan bir hissə

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün opera boyu bəstəkar tardan müşayiətçi kimi istifadə etmişdir.

Üzeyir Hacıbəyli

Məhəmməd Füzuli

11

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, Venn diaqramı, müzakirə, müqayisə

1

Uşaqlar Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasından Leylin atası ilə Məcnunun atasının "Elçilik" səhnəsində səslənən muğam musiqisini dinləyirlər. Məllim muğam operaları yazmış Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını sadalayır və şəkillərini şagirdlərə göstərir.

2

Məllim məktəblilərə Azərbaycanda muğam operalarının yaranmasının əsas səbəbini aydınlaşdırır və Venn diaqramı vasitəsilə klassik operaların muğam operalarından fərqli və oxşar cəhətlərini göstərir. Məlum olur ki, muğam operalarını klassik opera janrından fərqləndirən əsas cəhət milli operalarımızdakı dialoq səhnələrində sırf muğam musiqisindən istifadə olunmasıdır. Bundan sonra məktəblilərə verilmiş Venn diaqramı cədvəlində şagirdlər klassik və muğam operalarının fərqli və oxşar cəhətlərini yazırlar. Bir şagird isə bu cəhətləri ümumiləşdirərək lövhədəki Venn diaqramına doğru cavabları yazır.

Tədqiqat sualı verilməmişdən əvvəl bəstəkar Hacı Xanməmmədovun “Tar və Simfonik Orkestr üçün 1Nə-li Konsert” əsərinin I hissəsindən əsas mövzu səsləndirilir.

Müəllim şagirdlərə tədqiqatın aparılması üçün belə sualla müraciət edir: **“Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasında və Hacı Xanməmmədovun dinlədiyiniz əsərində tarın rolu nədən ibarətdir?”**

Sınıf iki qrupa bölünür. I qrup “Leyli və Məcnun” operasında, II qrup “Tar və Simfonik Orkestr üçün 1 Nə-li Konsert” əsərində tarın rolunu aydınlaşdırırlar.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Məşhur tarzənləri şəkillərindən tanıyır.
2. Tarda eşitdiyi musiqi nümunələrinin adını söyləyir.

NƏTİCƏ

“Leyli və Məcnun” operasında tar alətinədən müşayiətçi, “Tar və Simfonik Orkestr üçün 1Nə-li Konsert” əsərində isə solo kimi istifadə edilmişdir.

Hacı Xanməmmədov

Xalq artisti, bəstəkar Hacı Xanməmmədov tar və simfonik orkestr üçün konsertlər yazmış və bununla da yeni bir janra həyat vermişdir. Bəstəkar tar aləti və simfonik orkestr üçün 5 konsert yazmışdır. O, tardan simfonik orkestrdə solo aləti kimi istifadə etmişdir.

Bu konsertlərin ilk ifaçıları Əhsən Dadaşov və Hacı Məmmədov olmuşdur.

Hacı Məmmədov

Klassik Avropa operası ilə muğam operasının oxşar və fərqli cəhətləri

Oxşar cəhətlər	Fərqli cəhətlər
1. Solist-müğənnilərin ifasında səslənir.	1. Müğənni və xanəndələrin ifasında səslənir.
2. Simfonik orkestrin ifasında səslənir.	2. Simfonik orkestrin tərkibinə tar aləti də əlavə edilməklə səslənir.
3. Xoreoqrafiya elementləri ilə zəngindir.	3. Muğamlardan operaboyu dialoqlarda istifadə edilir.
4. Xor ifasından istifadə edilir.	
5. Hər ikisi opera adlanır.	

BUNU DA BİLİN

Konsert solo musiqi aləti, simfonik və kamera orkestrləri üçün yazılmış mürəkkəb quruluşlu musiqi janrıdır. Bu əsərlərdə ifaçı-solist öz virtuoz ifaçılıq qabiliyyətlərini göstərir, orkestr isə onunla bir növ dialoqda iştirak edir. Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Azər Rzayev, Cahangir Cahangirov, Vəlif Adıgözəlov və başqa bəstəkarlar konsert janrında gözəl əsərlər yazmışlar. Bu əsərlər yeni nəsil musiqiçilərin inkişafında böyük rol oynamışdır.

Yaradıcı tətbiqetmə. Səid Rüstəmovun Mikayıl Müşfiqin sözlərinə bəstələdiyi “Oxu, tar” mahnısı notlarla və sözləri ilə oxunulur.

Tapşırıq 1. Səid Rüstəmovun əvvəlki siniflərdə öyrəndiyiniz mahnıların adlarını söyləyin.

Tapşırıq 2. Adlarını müəyyənləşdirdiyiniz mahnıların məzmununa uyğun şəkillər çəkin.

Musiqi dinləyək

Hacı Xanməmmədov. "Tar və Simfonik Orkestr üçün 1 №-li Konsert" in I hissəsindən əsas mövzu

Mahnıdan bir parçanı notla və sözləri ilə oxuyaq

OXU, TAR

Musiqisi Səid Rüstəmovun, sözləri Mikayıl Müşfiqindir.

Andante poco rit. a tempo

O-xu, tar, o-xu, tar,

Sə-sin-dən ən gə-zəl şe-ir-din-lə-yim O-xu, tar, o-xu, lıy a-nu yur-du-mun şı-ri-ni şar-hə-ti. O-xu, tar, o-xu, tar, tar, Nəğ-mə-ni od tu-tub a-lı-şan ru-lu-ma, qəl-bi-mə tar, Ba-ki-mın, Gən-ca-mın, Şa-ki-mın, Şir-və-m-mın a-lov-lu çı-lə-yim, sa-nə-ti.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Tar çalğı aləti ilk dəfə Simfonik Orkestrin tərkibinə kim daxil edib?
2. "Tar və simfonik orkestr üçün konsert" janrının ilk müəllifi kimdir?
3. Daha hansı bəstəkarlar bu janrdə əsərlər yazıb?
4. Gülağa Məmmədovun ifasında "Oxu, tar" mahnısını dinləyin. Mahnının sözlərinin tarı bir musiqi aləti kimi hansı bənzətmələrlə ifadə etdiyi haqqında danışın. YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Oxu, tar", Gülağa Məmmədov.

13

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Şagirdlərin internetdən əldə etdikləri məlumatlar vasitəsilə.

2. Müəllimin təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Tar və simfonik orkestr üçün konsert janrının ilk müəllifi kim olmuşdur?

a) Səid Rüstəmov b) Ramiz Mirişli c) Hacı Xanməmmədov

2. "Oxu, tar" mahnısının tempi necədir?

a) allegro b) andante c) moderato

3. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – KAMANÇA

MƏQSƏD:

1. Milli dəyərlərimizdən olan muğamlar haqqında biliklərini göstərir.
2. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını ifadə edir.
3. Mahnını bir-səsli, qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, Venn diaqramı, müzakirə, müqayisə

1

Uşaqlar bəstəkar Şəfiqə Axundovanın İsgəndər Coşqunun sözlərinə yazdığı “Mehriban olaq” mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim şagirdlərdən birinə Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poeməsindən kamança çalğı alətinə aid olan şeir parçasını Həbil Əliyevin kamançada ifa etdiyi “Şüştər” klassik muğamının təranələri altında ifadəli oxutdurur. Müəllim şagirdlərin diqqətini həm də lövhədə asılmış ka-

3. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – KAMANÇA

Xalq artisti
Həbil Əliyev

Kamança qədim, simli çalğı alətidir. “Kamança” sözünün “kaman” hissəsi farsca “yay”, “qövs” deməkdir, “ça” isə kiçiltmə şəkilçisidir. Bu alət farslara türklərdən keçib. Türklər bu aləti “qışek” adlandırdılar. Qədim tarixçilər kamançanın Orta Asiyadan, yaxud Hindistandan gəldiyini yazırlar.

XVI əsrdə təbrizli rəssam Mir Seyid Əlinin “Musiqi məclisi” əsərində qədim bərbət, dəf, kamança alətləri öz əksini tapmışdır.

Dahi Nizami Gəncəvi “Xosrov və Şirin” poeməsində belə yazır:

*Kaman Musa kimi yanır, inləyir,
Çalan xanəndəni durub dinləyir.
Oxuyan bir gözəl qəzəl başladı,
Bu keyfi-ışrəti çox alqışladı.*

Kamança

Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” operettası əsasında çəkilmiş filmdən fragment. Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri üçlüyü — Xan Şuşinski, Bəhrəm Mansurov, Tələt Bakıxanov

Musiqi dinləyək
“Şüştər” muğamından bir parça. İfa edir Həbil Əliyev

Milli musiqi mədəniyyətimizdə tar, kamança və əlində qaval olan xanəndədən ibarət “Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri üçlüyü” adlanan musiqi kollektivi çox geniş yayılmışdır. Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri üçlüyü xalq arasında muğam üçlüyü kimi tanınır.

mança musiqi alətinə yönəldir. Eyni zamanda məşhur kaman ustası Habil Əliyevin də şəkli lövhədən asılır.

3

Müəllim tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə bu sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, sizcə, kamança musiqi aləti nə vaxt yaradılmışdır?”**

Şagirdlərin verdikləri cavablardan məlum olur ki, əgər dahi Nizaminin əsərlərində XII əsrdə bu musiqi aləti ilə əlaqədar məlumatlar olubsa, deməli, kamançanın yaranması ondan da çox-çox əvvəllərə aid edilə bilər.

Bundan sonra müəllim kamança musiqi alətinin solo alət kimi Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri üçlüyündə də istifadə olunduğunu sübut etmək üçün Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” filmindən Xan Şuşinski (xanəndə), Bəhram Mansurov (tar) və Tələt Qasımov (kamança) üçlüyü olan kadri göstərir.

Muğam üçlüyü muğamlarımızı və xalq mahnılarımızı çox böyük məharətlə ifa edir.

Musiqi dinləyək

“O olmasın, bu olsun” bədii filmindən Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri üçlüyünün ifasında musiqi parçası

Yeni mahnı öyrənək

MEHRİBAN OLAQ

*Musiqisi Şəfiqə Axundovanın,
sözləri İsgəndər Coşqunundur.*

I

Duyğularım dilə gəldi yenə,
Ey insanlar, qulaq asın mənə.

Nəqərat:

Min könlüdə bir can olaq,
Daha da mehriban olaq.
Mehriban, qayğıkeş bir insan olaq,
Mehriban olaq, mehriban olaq.

II

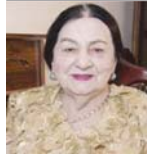
Təmiz eşqi, məhəbbəti tutaq,
Deyək, gülek qəm-qüssədən uzaq.

Nəqərat:

III

İllər ötür biz doluruq yaşa,
Məhəbbətlə vuraq ömrü başa.

Nəqərat:

*Xalq artisti, bəstəkar
Şəfiqə Axundova*

SUAL VƏ TAPŞIQLAR

1. Kamança çalğı alətinin tarixi haqqında nə bilərsiniz?
2. Kamança çalğı alətinin adının mənası nədir?
3. Məşhur tar və kamança ifaçılarından kimləri tanıyırsınız?
4. Bu günə kimi tanıdığımız Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin tarixi haqqında təqdimat hazırlayın.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Televiziya kanallarından və radio dalğalarından tanıdığı kamança alətində çalan musiqiçilərin adını söyləyir.
2. Kamança musiqi alətinin şəklini çəkir.

NƏTİCƏ

Şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, kamança qədim musiqi aləti olaraq solo və musiqi kollektivləri tərkibində istifadə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Şəfiqə Axundovanın İsgəndər Coşqunun sözlərinə yazdığı “Mehriban olaq” mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri, sözləri ilə melodiyası arasında uyğunluq müəyyənləşdirilir.

Tapşırıq 1. “Mehriban olaq” mahnısının ritminə uyğun əl çalın.

Tapşırıq 2. “Mehriban olaq” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Şagirdlərin internetdən aldıkları məlumatlara əsasən.
2. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Nizami Gəncəvinin hansı poemasında kamança haqqında məlumat var?

- a) “Leyli və Məcnun” b) “Xosrov və Şirin” c) “Yeddi gözəl”

2. “Mehriban olaq” mahnısı hansı rəqsin intonasiyaları əsasında yazılıb?

- a) “Yallı” b) “Cəngi” c) “Vağzalı”

4. KAMANÇA VƏ SİMFONİK ORKESTR

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir. 2. Simfonik orkestrdə ifa olunan musiqi əsərinin emosional təsiri haqqında fikrini izah edir. 3. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

4. KAMANÇA VƏ SİMFONİK ORKESTR

Ədalət Vəzirov və Simfonik Orkestr

"Çahargah", II mövzusunda isə (köməkçi mövzu) "Şur" və "Segah" muğamlarının intonasiyalarından istifadə edib.

Musiqi dinləyək

Hacı Xanməmmədov. "Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert" in ekspozisiyası

Xalq artisti Hacı Xanməmmədov "Bir dəqiqə" (librettosu Məhərrəm Əlizadəninindir), "Bütün orlər yaxşıdır" (librettosu Aleksandr Xaldayevindir) musiqili komediyalarının, "Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün Simfoniyyetta"nın, "Azərbaycan eskizləri", "Kolxoz", "Bayram" süitlərinin, həm də çoxsaylı mahnıların müəllifidir. Milli musiqi xəzinəmizdə kamança və simfonik orkestr üçün konsert janrında Zakir Bağirov və başqa bəstəkarların da əsərləri yer almışdır.

Notla oxuyaq

Hacı Xanməmmədov. "Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert" əsərindən I hissənin köməkçi mövzusunun bir parçası

16

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
Venn diaqramı,
müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər Şəfiqə Axundovanın İsgəndər Coşqunun sözlərinə bəstələdiyi "Mehriban olaq" mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim bəstəkar Hacı Xanməmmədovun "Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert" əsəri, əsərin ilk ifaçısı Əməkdar artist Ədalət Vəzirov haqqında məlumat verir, onların şəkillərini göstərir. Sonra əsərin I hissəsinin əsas və köməkçi mövzuları səsləndirilir. Bundan sonra şagirdlər dinlədikləri iki mövzunun xaraktercə fərqi müəyyənləşdirirlər.

Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, dinlədiyiniz bu iki musiqi parçaları bir-birindən nə ilə fərqlənirlər?”**

Cavablar müxtəlif olsa da, müəyyənləşdirilir ki, birinci mövzu, yeni əsas mövzu cəld, ikinci – köməkçi mövzu isə aramlı səslənir və xaraktercə lirikdir. Bundan sonra müəllim bəstəkar Hacı Xanməmmədovun yazdığı digər əsərlər haqqında da qısa məlumat verir.

Müzakirə nəticəsində müəllimin köməyi ilə şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, kamança solo, xalq üçlüyündə və Xalq Çalğı Aletləri ansambllarında (orkestrində) ifaçı kimi iştirak etdiyi kimi, eyni zamanda simfonik orkestrin tərkibində solo ifaçı kimi iştirak edə bilər.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Məşhur kamança ifaçılarını şəkillərindən tanıyır.
2. Kamançada eşitdiyi musiqi nümunələrinin adlarını söyləyir.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

MEHRİBAN OLAQ

*Musiqisi Şəfiqə Axundovanın,
sözləri İsgəndər Coşqunundur.*

Allegro moderato

Dey - gü - la - rım di - la gal - di ye - na,
Ey in - san - lar, qı - laq a - sın mə - ns...
Min kö - nül - də bir can o - laq, Da - ha da meh - ri - ban o - laq,
Meh - ri - ban, qay - gı - keç bir in - san o - laq, Meh - ri - ban o - laq,
Meh - ri - ban o - laq, Meh - ri - ban o - laq

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Azərbaycanda “Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert” ilk dəfə kim tərəfindən yazılıb?
2. Hacı Xanməmmədov daha hansı musiqi əsərlərinin müəllifidir?
3. Kamança və simfonik orkestr üçün konsert janrında daha hansı bəstəkarlar əsərlər yazmışdır?
4. Cəlil Məmmədquluzadənin “Kamança” hekayəsinin məzmununu danışın.

NƏTİCƏ

Kamançada solo musiqi aleti kimi muğamlarımızı çalmaqla bərabər, eyni zamanda simfonik orkestrin tərkibində solist kimi ciddi bəstəkar musiqiləri ifa etmək mümkündür.

Yaradıcı tətbiqetmə. Şəfiqə Axundovanın İsgəndər Coşqunun sözlərinə bəstələdiyi “Mehriban olaq” mahnısını notla və sözləri ilə oxuyur.

Tapşırıq 1. Şəfiqə Axundovanın əvvəlki illərdə oxuduğunuz mahnılarının adlarını söyləyin.

Tapşırıq 2. Adlarını söylədikləriniz mahnıların melodiyaalarını yada salaraq oxuyun.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür olur:

1. Şagirdlərin təqdimatı ilə.
2. Müəllimin təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert”i ilk dəfə kim yazıb?

- a) Hacı Xanməmmədov b) Ramiz Mirişli c) Səid Rüstəmov

2. Hacı Xanməmmədovun “Kamança və Simfonik Orkestr üçün Konsert” əsərinin ilk ifaçısı kim olub?

- a) Şəfiqə Eyvazova b) Həbil Əliyev c) Ədalət Vəzirov

5. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

6. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – QANUN (KANON)

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 4. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər sinfə bəstəkar Azər Dadaşovun Nüsrət Kəsəmənlinin sözlərinə bəstələdiyi “Qarabağ bayatıları” mahnısının tərəneləri altında daxil olurlar.

2

Müəllim qanun musiqi alətinin şəklini şagirdlərə göstərir və onun haqqında məlumat verir. Şagirdlərdən biri dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin “Yeddi cam” əsərindən qanun (kanon) aləti haqqında şeir parçasını ifa-

5. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – QANUN (KANON)

Qanun

Simli xalq çalğı aləti qanun – yastı sazlar ailəsinə mənsubdur.

Qanun Yaxın və Orta Şərqdə, həmçinin də Azərbaycanda geniş yayılıb.

Bir sıra qədim musiqi traktatlarında qanun musiqi alətinin böyük türk alimi Əbu Nəsr Məhəmməd əl-Fərabî (870—950) tərəfindən icad olunduğu söyleneir. “Kanon” yunan dilindən tərcümədə “qayda”, “qanun” deməkdir. Yaxın Şərqdə geniş yayılmış qanun Orta Asiyadan Anadoluya köç edən türklər vasitəsilə bütün Qafqaza yayılıb. Bu musiqi aləti Azərbaycanın klassik şairləri Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Məhsəti Gəncəvi poeziyasında da öz parlaq əksini tapıb.

Qanun alətini Məhəmməd Füzuli “Yeddi cam” əsərində belə təsvir edib:

*Bir gün gecə məclisimiz vardı ki, ondan,
Çox-çox uzağa qatmış idi dərd, qəm, hicran.
Xam nəغمələrle edərək aləmi məmnun,
Bir huri-mələk çaldı iri bir qanun.*

Keçmişdə qanun aləti, əsasən, saray xanımları tərəfindən ifa olunurdu.

Qanun aləti ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, böyük bəstəkar, professor Səid Rüstəmov tərəfindən 1959-cu ildə Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil edilib.

Musiqi dintləyək

“Bayatı-Şiraz” muğamından bir parça. Qanun (kanon) musiqi alətinin ifasında

dəli oxuyur və bu alətin ifasında “Bayatı-Şiraz” muğamından bir parça səsləndirilir.

3

Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: **“Qanun musiqi aləti klassiklərimizin əsərlərində öz ifadəsini necə tapıb və bu alət neçənci əsrdə xalqın sevimli musiqi alətinə çevrilib?”**

Bundan sonra “Bayatı-Şiraz” muğamının “Bərdaşt” şöbəsindən bir parça notla unison şəkildə şagirdlər tərəfindən ifa olunur və dinlənən muğam parçası ilə müqayisə edilir.

Müqayisə nəticəsində şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, dinlədikləri və notla ifa etdikləri musiqi nümunələri bir-birinə bənzəyir. Bundan sonra şagirdlərə qanun musiqi aləti üçün musiqi əsərləri yazmış Azərbaycan bəstəkarları haqqında məlumat verilir və Süleyman Ələsgərovun müəllifi olduğu “Qanun və fortepiano aləti üçün Poema”dan bir parça səsləndirilir.

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanın ilk qanun ifaçısı Əməkdar artist Asya Tağıyeva olub və 1959-cu ildə onun ifasında ilk dəfə bu alətdə “Bayatı-Şiraz” və “Çahargah” muğamları vala yazılıb.

Asya Tağıyeva

Notla oxuyaq

“Bayatı-Şiraz” muğamı. “Bərdaşt” şöbəsindən qanun musiqi alətində ifa olunan musiqi parçası

Qanun musiqi alətində təkcə Azərbaycan xalq musiqi nümunələri olan muğamlar, rəqslər, mahnılar deyil, eyni zamanda klassik Avropa, rus və Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri də müvəffəqiyyətlə ifa edilir. Qanun musiqi aləti üçün bəstəkar Süleyman Ələsgərov “Qanun və fortepiano aləti üçün Poema” əsərini yazıb.

Musiqi dinləyək

Süleyman Ələsgərov. “Qanun və fortepiano aləti üçün Poema”dan bir parça

DİFERENSİAL TƏLİM

1. “Bayatı-Şiraz” muğamının melodiyasını notla ifa edir.
2. “Bərdaşt” şöbəsinin melodiyasının ritmini əl ilə çalır.

NƏTİCƏ

Qanun (kanon) qədim Azərbaycan musiqi alətində xalq musiqi nümunələri ilə bərabər, eyni zamanda professional musiqi nümunələri də çalmaq mümkündür.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Azər Dadaşovun şair Nüsrət Kəsəmənlinin sözlərinə yazdığı “Qarabağ bayatıları” mahnısını öyrədilir.

Tapşırıq 1. “Qarabağ bayatıları” mahnısına dirijorluq edin.

Tapşırıq 2. Qarabağdakı məşhur qalaların adını yazınıza salın.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. İnternetdən şagirdlərin aldıkları məlumatlara əsasən.
2. Müəllimin təqdimatı ilə.

Yeni mahnı öyrənmək

QARABAĞ BAYATILARI

Musiqisi Azər Dadaşovun,
sözləri Nüsrət Kəsəmənlinindir.

I
Qarabağım — qar bağım,
Yaşıl ümid yarpağım.
Oyağam, əsgərinəm,
Yatsam, sən ol yorğanım.

Nəqərat:
Bu torpağı ökərəm,
Min nazını çökərəm.
Yurduma kəc baxanın
Mən gözünü tökərəm.

II
Şuşam qalamdı mənim,
Yurdum, anamdı mənim.
Mən onun balasıyam,
O da balamdı mənim.

Nəqərat:

III
Əsgoran əsgərimdi,
Xankəndi dard-sərimdi.
Hər kəs yerini tapsın,
Bura mənim yerimdi.

Azər Dadaşov

Oğsoran qalası

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Qanun çalğı alətinin tarixi bizə bu musiqi aləti haqqında nə deyir?
2. Qanun (kanon) sözünün mənası nədir?
3. Azərbaycan bəstəkarları qanun aləti üçün hansı əsərləri yazmışdır?
4. “Qarabağ bayatıları” mahnısı haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Dinlədiyiniz və oxuduğunuz muğam şöbəsi hansı muğama aiddir?

- a) “Şur” b) “Bayatı-Şiraz” c) “Segah”

2. “Qanun və fortepiano aləti üçün Poema” əsərinin müəllifi kimdir?

- a) Azər Dadaşov b) Süleyman Ələsgərov c) Oqтай Rəcəbov

7. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – SAZ

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Mahnını birsəli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəli) oxuyur.

6. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – SAZ

Saz – qədim Azərbaycanda geniş yayılmış, mizrabla çalınan simli alətdir. Türk dünyasının rəmzi, ulu ozan sənətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan saz aləti armudşəkili gövdəyə malikdir. Azərbaycanda üç cür sazdan istifadə olunur: cürə saz (4–6 simli, ən kiçik saz), qoltuq saz (6–7 simli, orta saz) və tavar saz və yaxud ana saz (8–9 simli, ən iri saz).

Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin və Ansamblının tərkibinə, adətən, qoltuq saz daxil edilir. Sazın cingiltili səsi, saçraq tembri var. Saz musiqi alətindən solo ifa məqsədilə və yaxud başqa alətlərlə vəhdətdə istifadə olunur.

Şah İsmayıl
Xətai

Qoltuq saz

Tavar saz

Cürə saz

Çox qədim tarixə malik olan saz Səfəvilər dövlətinin banisi və ilk şahı, klassik Azərbaycan şairi Şah İsmayıl Xətainin qoşmalarından birində belə tərənnüm edilib:

*Bu gün ələ almaz oldum mən sazım,
Ərşə dirək çıxar mənim avazım.
Dörd iş vardır hər qarındaşa lazım:
Bir elm, bir kəlam, bir nəfəs, bir saz.*

Saz – “köklənmiş”, “ahəngdar”, “mükəmməl” deməkdir. Azərbaycanda saz alətində, əsasən, el aşıqları çalır.

21

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
müzakirə, müqayisə,
klaster

1

Əvvəlki dərisdə olduğu kimi şagirdlər sinfə Azər Dadaşovun Nüsrət Kəsəmənlinin sözlərinə bəstələdiyi “Qarabağ bayatıları” mahnısının təranələri altında daxil olurlar.

2

Müəllim Şah İsmayıl Xətainin şəklini lövhədən asır və onun yaradıcılığından Azərbaycan xalq çalğı aləti saza həsr edilmiş şeiri oxuyur. Bundan sonra müəllim saz çalğı aləti, onun növləri haqqında məlumatları şəkillərə əsaslanaraq şagirdlərə sadə dildə aydınlaşdırır.

Müəllim şagirdlərə belə bir tədqiqat sualı ilə müraciət edir: **“Saz alətində aşıqlar musiqinin müşayiəti ilə hansı şeir nümunələrini ifa edirlər?”**

Sonra şagirdlərə məşhur müasir aşıq musiqisi ifaçısı Aşıq Ədalətin ifasında “Misri” havası dinlədilir və “Vaqif gözəlləməsi” aşıq havası notla ifa edilir.

Professional bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasında “Aşıq mahnısı” nümunəsindən istifadə etməsi şagirdlərə aydınlaşdırılır və bu nümunə səsləndirilir. Şagirdlər müəllimin köməyi ilə dinlənən və notla ifa olunan musiqi nümunələrini müqayisə edərək belə bir fikrə gəlirlər ki, aşıq musiqisi xalq yaradıcılığı nümunəsi olmaqla bərabər, eyni zamanda professional musiqidə də özünə yer tapmışdır.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Saz alətinin müxtəlif növlərinin adlarını söyləyir.
2. Saz alətinin şəklini çəkir.

Musiqi dinləyək

“Misri” aşıq havası

Aşıq Ədalət

Azərbaycanın milli aşıq musiqisində Abbas Tufarqanlı, Aşıq Qurbani, Molla Cümə, Xəstə Qasım, Sarı Aşıq, Miskin Abdal, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Aşıq Hüseyn Bozalqanlı, Aşıq Hüseyn Cavan, Aşıq Şəmşir, Mikayıl Azafli, Aşıq Ədalət kimi görkəmli sənətkarların imzası var.

Notla oxuyaq

“Vaqif gözəlləməsi” aşıq havasından bir parça

Moderato

Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının dördüncü pərdəsindən “Aşıq” mahnısı. Koroğlu rolunda — Ramil Qasimov

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. “Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşıq mahnısı”. İfa edir Əməkdar artist Ramil Qasimov

Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli “Koroğlu” operasında Azərbaycanın el qəhrəmanı Koroğlunu bir aşıq kimi təqdim etmişdir. Koroğlu el xilaskarı olmaqla bərabər, eyni zamanda sazda çalıb-oxuyan aşıqdır. Dahi Üzeyir Hacıbəyli dinlədiyimiz nümunədə Azərbaycan aşıq musiqisi intonasiyalarından, ritmindən çox böyük məharətlə istifadə etmişdir.

NƏTİCƏ

Aşıq yaradıcılığı xalq musiqisinə aid olmaqla bərabər, bir sıra Azərbaycan bəstəkarlarının, xüsusilə Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasında da özünə yer tapmışdır.

Yaradıcı tətbiqetmə. Azər Dadaşovun Nüsret Kəsəmənlinin sözlərinə bəstələdiyi “Qarabağ bayatıları” mahnısı notla və sözləri ilə ifa edilir.

Tapşırıq 1. “Qarabağ bayatıları” mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnını dinləyək, notla və sözləri ilə oxuyaq

QARABAĞ BAYATILARI

*Musiqisi Azər Dadaşovun,
sözləri Nüsret Kəsəmənlinindir.*

Allegro moderato

1. Qa - ra - ba-ğım - qar ba-ğım, Ya - şıl ü - mid yar - pa-ğım.
Qa - ra - ba-ğım - qar ba-ğım, ya - şıl ü - mid yar - pa-ğım.
O - ya-ğım as - ga - ri - nam, Yat - sam, san ol yor - ga - nim.
O - ya-ğım as - ga - ri - nam, Yat - sam, san ol yor - ga - nim.
Bu tor - pa-ğı, bu tor - pa-ğı
a - ka - ram, Min na - zı - ni, min na - zı - ni qə - kə - ram.
Yur - du - ma kəc, yur - du - ma kəc ba - xa - min.
Mən gö - zü - nü, mən gö - zü - nü tə - ka - ram.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Saz aləti nə üçün sadə xalq tərəfindən sevilir?
2. Neçə cür saz aləti var və bu alətlər bir-birindən nə ilə fərqlənir?
3. Saz alətində ifa edən ustad sənətkarlardan kimləri tanıyırsınız?
4. Saz aləti haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. Məşhur aşıqların adlarını yada salın və söyləyin.

Musiqi əsərləri haqqında məlumatları müxtəlif cür vermək olar:

1. Esse şəklində şəgirdlər tərəfindən.
2. Müəllimin sual-cavabı nəticəsində.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Koroğlu” operasında “Koroğlunun aşiq mahnısı”nı oxuyan müğənninin adı nədir?

- a) Bülbül b) Ramil Qasımov c) Samir Cəfərov

2. Aşıqlar hansı Azərbaycan xalq musiqi alətində çalır?

- a) tarda b) sazda c) kamançada

8. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – UD

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan muğamlarına dair bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər bəstəkar Rəşid Şəfəqin Valeh Mirzənin sözlərinə yazdığı marş tempində “İstiqlal bayramı” mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim lövhəyə məşhur ud ifaçısı Əhsən Dadaşovun və ud alətinin şəkillərini asır və bu alətin yaranması, 70-ci illərdə gözəl tarzənimiz

7. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – UD

Ud

musiqi alətinin gəlişi XI əsrin sonlarına təsadüf etdi.

Sonralar bir müddət yaddan çıxan bu alət 70-ci illərdə gözəl tarzən Əhsən Dadaşovun səyi ilə ilk dəfə Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının, sonradan da Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil edilir.

Əhsən Dadaşov

Dünya musiqi mədəniyyətinə ən zərif alət kimi daxil olan ud, əsasən, Ərəbistan, Türkiyə, İran və bir çox Şərqi ölkələrində geniş yayılmış mızrabla çalınan simli musiqi alətidir. Ərəblər udu alətlərin şahı hesab etmişdir. Məhz ərəblər ilk dəfə bu ecazkar musiqi alətini Avropaya gətiriblər. Belə ki, VIII əsrdə İspaniya ərəblər tərəfindən istila olundu və o zamandan ud aləti İspan xalqının sevimli alətinə çevrildi.

Sonradan bu alət İspaniyadan İtaliyaya, Fransaya, Almaniyaya və Avropanın digər ölkələrinə keçdi. Artıq XV–XVII əsrlərdə ud hər yerdə səslənirdi. Azərbaycana bu

Müasir dövrdə ud musiqi alətində solo şəkildə muğamlar, dünya və Azərbaycan bəstəkarlarının müxtəlif janrlı əsərləri ifa olunur.

Əhsən Dadaşovun səyi nəticəsində Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil edilməsi haqqında məlumat verir.

3

Şagirdlərdən biri dahi Məhəmməd Füzulinin “Yeddi cam” əsərindən ud haqqında bir parçanı vəznə oxuyur, müəllim isə bu alətin ifasında klassik “Şur” muğamından bir parçanı müşayiətçi kimi səsləndirir. Tədqiqat aparmaq məqsədilə müəllim şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, eşitdiyiniz şeir parçası ilə dinlədiyiniz muğam arasında xaraktercə uyğunluq varmı?”**

Bu suala şagirdlər müxtəlif cavablar versələr də, ümumiləşdirərkən məlum olur ki, şeir və muğamın hər ikisində daxili bir həyəcan hissi duyulur.

Musiqi dinləyək

“Şur” muğamından bir parça. Udda ifa edir Əhsən Dadaşov

Udun quruluşu haqqında ilk izahatı Şərqi böyük musiqi ustadı Əbu-nəsr Fərabî verib. Fərabî “Kitab-ül-musiqi-i kəbir” adlı əsərində qeyd edir ki, ud əvvəllər dörd simdən ibarət olub. Sonradan ona beşinci sim əlavə olunub və daha gur və güclü səslənmə əldə etmək üçün simlər qoşalaşdırılıb.

Udun dörd simi kainatın varlığını ifadə edən — od, su, torpaq və havanın vahdətini hesab edirdi. Bu əsrarəngiz musiqi alətinin birinci simi “zir”, ikinci “məsna”, üçüncü “mislas”, dördüncü “bəm” və sonralar əlavə edilmiş beşinci simi isə “hədd” adlanır.

Tarixi böyük yunan filosofu Platonun başlayan bu alətin təkmilləşməsində böyük Azərbaycan musiqişünası Səfiəddin Urməvinin çox böyük xidmətləri olmuşdur.

Udu dahi Məhəmməd Füzuli “Yeddi cam” əsərində belə təsvir edir:

*Bir gün yenə mən nəşəli bir bəzm düzəltdim,
Mən bu işi bir hikmət üçün bərqərar etdim.
Bir ud sədəsi bu zaman qalxdı havaya,
Yandı, tütünüm çıxdı mənim övci-samaya.*

Musiqi dinləyək

Adil Gəray. “Bağçakürd”

Təbriz miniatürləri silsiləsindən.
Kamancha, ud və dəf musiqi alətlərində ifa edən musiqiçilər.
XVIII əsr

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Öyrədilən mahnının ritmini əl ilə tutur.
2. Ud alətini tanıyır və onun haqqında danışır.

NƏTİCƏ

Şagirdlər aydınlaşdırırlar ki, müxtəlif incəsənət nümunələri eyni bir hissi ifadə edə bilər. Bundan sonra məşhur tarzən və bəstəkar Adil Gərayın “Bağçakürd” əsəri ud və fortepianonun müşayiətilə səsləndirilir. Şagirdlər bu əsərdə bəstəkarın muğam intonasiyalarından necə istifadə etdiyinin şahidi olurlar.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Rəşid Şəfqin Valeh Mirzənin sözlərinə yazdığı “İstiqlal bayramı” mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. “İstiqlal bayramı” mahnısının melodiyasına dirijorluq edin.

Tapşırıq 2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Musiqi əsərləri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin biliklərinə istinad etməklə sual-cavab üsulu ilə.
2. Musiqi məktəbində oxuyan şagirdlərin təqdimatı ilə.

Yeni mahnı öyrənək

İSTİQLAL BAYRAMI

Musiqisi Rəşid Şəfqin,
sözləri Valeh Mirzəninindir.

I

Çiçəkləndi elimiz,
Nur səpildi üzərə!
Taleyn bu töhfəsi,
Qismət oldu bizlə!

Nəqərat:

Düz niyyətliyə
Bu dünyada sən,
Ey mənim ana
Vətənim.

II

Bizi sevməyənləri
Yandırdıq odumuzla.
Adımla bir səslənən
Müqəddəs adımızla.

Nəqərat:

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Ud musiqi aləti haqqında nə bilirsiniz?
2. “Yeddi cam” əsərinin müəllifi kimdir?
3. Ud alətini Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının və Orkestrinin tərkibinə kim daxil edib?
4. Ud musiqi alətinin dünyada yayılması və məşhurlaşması haqqında esse yazın.

26

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Ud alətini Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının tərkibinə ilk dəfə kim salmışdır?

- a) Hacı Məmmədov b) Əhsən Dadaşov c) Hacı Xanməmmədov

2. “İstiqlal bayramı” mahnısının xarakteri necədir?

- a) marş b) lirik c) vals

9. ÇALĞI ALƏTİ – QARMON

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir. 2. Simfonik orkestrdə ifa olunan musiqinin emosional təsiri haqqında fikrini izah edir. 3. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində (çoxsəsli) oxuyur.

8. ÇALĞI ALƏTİ – QARMON

Metal dilçəkli, körüklü çalğı aləti olan qarmon XIX əsrin sonlarından xalqımızın musiqi mədəniyyətinə daxil olmuş, Azərbaycan xalq çalğı alətləri ansambllarının tərkibində özünə layiqli yer tutmuşdur.

Belə ki, qarmon musiqi çalğı aləti öz yığcamlığına və müşayiət üçün ritm musiqi alətlərindən başqa heç nə tələb etmədiyinə görə ondan el şənliklərində, bayramlarda tez-tez istifadə edilir.

Bu çalğı alətinin təksəsli və çoxsəsli müşayiət üçün ifaçılıq imkanları olduğundan o xalq həyatına daxil olmuş və möhkəmlənmişdir.

Qarmon aləti cazibədar səs tembrinə malikdir. Müasir dövrdə Azərbaycanda istifadə olunan xromatik növlü qarmonun ifaçılıq xüsusiyyətləri və səs quruluşu ənənəvi rus qarmonlarından köklü surətdə fərqlidir. Azərbaycan qarmonunun yan tərəfləri ağacdən, orta hissəsi isə körüklü dördkünc qutudan ibarətdir. Qutunun daxilində ağac lövhələr üzərində xüsusi qayda ilə düzülmiş nazik metal dilçəklər yerləşdirilir. Qarmon musiqi aləti sağ və sol əlin köməyiylə körüyü aç-bağlamaq üsulu ilə səsləndirilir.

Qarmon alətində Azərbaycan muğamları və folklor musiqi nümunələri gözəl ifa edilir.

Azərbaycan qarmon ifaçılığı tarixində məşhur qarmon ifaçıları Əhəd Əliyev (Kor Əhəd), Teyyub Dəmirov, Məmmədəğa Ağayev, Adil Hüseynov, Səfərəli Vəzirov, Abbas Abbasov, Hacıbala Dadaşov, Səttar Hüseynov və başqaları, qadınlardan Qızxanım Dadaşova, Künbraxanım Əbilova olub. Respublikanın Xalq artistləri Aftandil İsmayılov, Kamil Vəzirov və Əməkdar artist Zakir Mirzəyev müasir qarmon ifaçılığı məktəbinin parlaq nümayəndələridir.

Musiqi dinləyək

“Vağzalı”. Azərbaycan xalq rəqsi. Qarmonda ifa edir Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Aftandil İsmayılov

Qarmon

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər bəstəkar Rəşid Şəfəqin Valeh Mirzənin sözlərinə bəstələdiyi “İstiqlal bayramı” adlı mahnının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim şagirdlərə mövzunu elan edir və lövhədə tanınmış məşhur qarmon ifaçılarından Xalq artisti Aftandil İsmayılovun və Əməkdar artist Zakir Mirzəyevin şəkillərini asır. Müəllim qarmon musiqi alətinin Azərbaycana gətirilməsi, təkmilləşdirilməsi, tarixi haqqında məlumat verir. Bundan sonra şagirdlər üçün qarmon musiqi alətində Azərbaycanda çox geniş yayılmış “Vağzalı” milli rəqsimiz səsləndirilir. Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə belə

sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, bu musiqi nümunəsi, adətən, hansı mərasim zamanı səsləndirilir?”**

Şagirdlərin əksəriyyəti bu musiqinin toylarda “gəlin havası” kimi səsləndirildiyini söyləyirlər. Müəllim daha bir sualla yenə şagirdlərə müraciət edir: “Uşaqlar, daha hansı musiqi alətində gəlin havası ifa olunur?” Şagirdlər cavab verirlər ki, klarnet musiqi alətində də “gəlin havası”-nı çalırlar.

3

Uşaqlar müzakirə nəticəsində aydınlaşdırırlar ki, qarmon və klarnet tarixən Azərbaycan xalqına məxsus olmadığına baxmayaraq, hər iki musiqi alətindən el şənliklərində, toylarda geniş surətdə istifadə olunduğu üçün onlar xalqın milli mədəniyyətinə yaxından daxil ola bilmişlər.

Bundan sonra bəstəkar Tofiq Bakıxanovun “Qarmon və Simfonik Orkestr üçün Konsert”-indən bir parça səslənir.

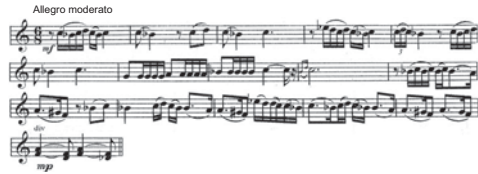
DİFERENSİAL TƏLİM

1. Öyrənilən mahnının ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkir.

“Vağzalı” Azərbaycan xalq rəqsinə el arasında həm də “Gəlin havası” deyilir. Ta qədimdən bu günə kimi bütün Azərbaycan toylarında gəlin bəy evinə yola salınanda onu bu musiqi müşayiət edir.

Notla oxuyaq
“Vağzalı”. Azərbaycan xalq rəqsi

Tofiq Bakıxanov

Zakir Mirzəyev

Uzun illər qarmon alətində notsuz ifaçılığın Azərbaycanda geniş yayılmasına baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, professor Tofiq Bakıxanov “Qarmon və Simfonik Orkestr üçün Konsert” əsərini yazmış və bu əsəri ilk dəfə qarmonda Əməkdar artist Zakir Mirzəyev ifa etmişdir.

28

NƏTİCƏ

1. Musiqi üçün heç bir keçilməz sərhəd yoxdur. Məsələn, qarmon həm Qərb, həm də Şərq ifaçılarının ən çox sevdiyi bir çalğı alətidir.
2. Qarmon alətində milli musiqi nümunələri ilə bərabər, bəstəkar musiqisini də ifa etmək mümkündür.

Yaradıcı tətbiqetmə. Rəşid Şəfəqin Valeh Mirzənin sözlərinə yazdığı “İstiqlal bayramı” mahnısı solo və xor tərkibində çoxsəsli kimi notlarla və sözləri ilə ifa olunur.

Tapşırıq 1. “İstiqlal bayramı” mahnısının xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. Rəşid Şəfəqin əvvəlki illərdə öyrənilən mahnılarının adlarını söyləyin.

Musiqi nümunələri ilə əlaqədar tanışlıq müxtəlif cür olur:

1. Müəllimin təqdimatı ilə.
2. Fərdi şəkildə şagirdlər tərəfindən.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Qarmon və Simfonik Orkestr üçün Konsert” Azərbaycanada ilk dəfə hansı bəstəkar tərəfindən yazılmışdır?

- a) Nəriman Məmmədov b) Tofiq Bakıxanov c) Ramiz Mirişli

2. Qarmon aləti Azərbaycana hansı ölkədən gətirilmişdir?

- a) Gürcüstandan b) Rusiyadan c) Ukraynadan

10. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

11. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – BALABAN

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində folklor musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər bəstəkar Səid Rüstəmovun Mir-mehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı “Şəhərimiz” mahnısının tərnələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Mövzunun adı müəllim tərəfindən elan olunur və şagirdlərin diqqəti lövhədəki balaban musiqi alətinin, onun məşhur ifaçısı Bəhruz Zeynalovun şəklinə yönəldilir.

Müəllim balaban musiqi aləti, onun yaran-

9. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – BALABAN

Balaban

Balaban Azərbaycanın Gəncə, Qazax, Qarabağ, Naxçıvan ərazilərində geniş yayılmış qədim xalq musiqi alətidir. El arasında bu çalğı alətinə, eyni zamanda balaman, mey, yastı balaban da deyilir. Müştüyünün yastı və yumşaq olmasından asılı olaraq, zərif-incə səsinə görə bu musiqi alətinə bəzən yastı balaban deyilir. Balaban gövdə, qamış, xərək və qa-paqdan ibarətdir. Balabanın gövdə hissəsi, əsasən, qoz, ərik, armud, şümşad, tut, zoğal, cır alça və innab ağaclarından hazırlanır. Bu musiqi aləti Mərkəzi Asiyada, Kabardin Balkar Respublikasında “balaban”, Türkiyədə isə “mey” adlanır. Türkmənistanda bu musiqi alətinin qamış balaman və ağac balaman kimi növləri də mövcuddur. “Balaban” sözü “bala” – kiçik və “ban” – səs sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Balaban bir musiqi aləti kimi Azərbaycan xalqının el bayatılarında da özünə yer tapmışdır:

Bəhruz Zeynalov

*Əzizim bala bən,
Asta çal balabanı,
Hamının balası gəldi,
Bəs mənənim balam hanı?!*

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ərazilərinə kütləvi şəkildə köçürülən ermənilər xalq çalğı alətimiz olan balabanı da özünüküləşdirib onu “duduk”, sonradan “erməni duduyu” adlandırmışlar. Onlar bu alətdə xüsusi coşquyla ifa edilən Azərbaycan xalq musiqi nümunələrini də mənimsəmişlər.

ma tarixi ilə əlaqədar məlumatları verdikdən sonra “Sarı gəlin” Azərbaycan xalq mahnısını balabanda səsləndirir və onun təranələri altında balaban haqqında məlumat verən el bayatısını ifadəli söyləyir. Eyni zamanda uzun illər həm dinlənən “Sarı gəlin”, həm də balabanın ermənilər tərəfindən mənimsənilərək öz adlarına çıxardıqlarını da şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Sonra bu mahnı notla şagirdlər tərəfindən oxunulur.

3

Bundan sonra bəstəkar Oqtay Rəcəbovun “Göyçək Fatma” cizgi film-operasından “Qızlar xoru” səsləndirilir və bu əsər “Sarı gəlin” havasının balabandakı ifası ilə müqayisə edilir.

Müəllim şagirdlərə belə bir tədqiqat sualı ilə müraciət edir: **“Uşaqlar, dinlədiyiniz və notla ifa etdiyiniz bu iki musiqi nümunəsi arasında hansı əlaqə vardır?”**

Musiqi dinləyək

“Sarı gəlin”. Azərbaycan xalq mahnısı. Balabanda ifa edir Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti Bəhrüz Zeynalov

Notla oxuyaq

“Sarı gəlin”. Azərbaycan xalq mahnısı

BUNU DA BİLİN

“Sarı gəlin” qədim Azərbaycan xalq mahnısı ölkəmizin gözəl güşələrindən biri olan Qarabağda el musiqiçiləri tərəfindən yaranmışdır. Bu mahnıdan bəstəkar Oqtay Rəcəbov “Soprano və Kamera Orkestri üçün Konsert”ində köməkçi mövzu, “Göyçək Fatma” cizgi film-operasında isə “Qızlar xoru” kimi istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək

Oqtay Rəcəbov. “Göyçək Fatma” cizgi film-operasından “Qızlar xoru”

Balaban musiqi alətinin səs diapazonu kiçik oktavın sol səsinə II oktavın do səsinə kimidir.

Bu musiqi alətinə solo kimi, eyni zamanda Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin və ansambların tərkibində geniş şəkildə istifadə olunur.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Balaban alətinin hazırlandığı ağac növlərini sadalayır.
2. “Şəhərimiz” mahnısının ritmini əl çalmaqla tutur.

NƏTİCƏ

Müzakirə və müqayisə nəticəsində şagirdlər belə nəticəyə gəlirlər ki, hər iki musiqi nümunəsinin melodiyası eynidir. Deməli, bəstəkarlarımız müxtəlif milli musiqi alətlərində səslənən melodiyalardan yazdıqları ciddi janrlı əsərlərində də istifadə edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə. Səid Rüstəmovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə bəstələdiyi “Şəhərimiz” mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. Şəhərimizin atributları haqqında esse hazırlayın.

Tapşırıq 2. “Bakı lövhələri” adlı şəkil çəkin.

Musiqi nümunələri ilə əlaqədar məlumatlar iki cür verilə bilər:

1. İnternet, televiziya kanalları və radio dalağalarından əldə edilən məlumatlar vasitəsilə.

2. Dərstdə dinlənən musiqi nümunələrinin xarakterini müəyyən-ləşdirməklə.

Mahnını yada salaraq oxuyaq

ŞƏHƏRİMİZ

*Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.*

I

Yer üzündə şəhər olmaz
Bizim gözəl şəhər kimi.
Gecələri işıqlıdır
Al günəşli səhər kimi.

Nəqərat:

Bakı, canım Bakı,
Fəxrım, şanıım Bakı!
Döyünən ürəyim,
Canım Bakı, qanıım Bakı!

II

Abidələr qalxıb göyə
Hər meydanda, meydançada.
Gülünməyir qərənfillər,
Qızılgülər hər bağçada.

Nəqərat:

Köhnə Bakı. Qız qalası

Yeni Bakı. Olimpiya stadionu

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Balaban haqqında nə bilirsiniz?
2. Balabanın daha hansı adları vardır?
3. Balaban hansı xalq bayatısında xatırlanır?
4. Akif İslamzadənin ifasında “Sarı gəlin” xalq mahnısını dinləyin. Balabanla müşayiət və müğənninin ifasının vəhdətindən yaranmış səs və söz möcüzəsi ilə yaxından tanış olun. Nə hisslər keçirdiyinizi təsvir etməyə çalışın. YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Akif İslamzadə, “Sarı gəlin”.

32

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Göyçək Fatma” uşaq cizgi film-operasını hansı bəstəkar yazıb?
a) Oqtay Zülfüqarov b) Oqtay Rəcəbov c) Oqtay Kazımi
2. Balaban çalğı aləti hansı xalq məxsusdur?
a) rus b) Azərbaycan c) belarus

12. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – ZURNA

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir. 2. Simfonik Orkestrdə ifa olunan musiqinin emosional təsiri haqqında fikrini izah edir. 3. Mahnını bir-səli (solo), qrup və xor tərkibində (çoxsəli) oxuyur.

10. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – ZURNA

Zurna sözünün müxtəlif mənaları mövcuddur. Bəzi tədqiqatçılar onun fars dilindən götürülmüş "sur" – şənlik, böyük ziyafət və "nay" – qarğı, qamış sözlərinin birləşməsindən yarandığı söylenilir.

Zurna – güclü və zil səsə malik qədim musiqi alətidir. Türk xalqlarının ən əlamətdar günlərində bu alətin səsi daima eşidilib. Mühəribəyə yollananları və davadan qayıdananları, döyüşə atılanları və qələbə qazananları müşayiət edib. Bayramlarda, toy və şənliklərdə səslənib, atüstü oyunlar zurna harayı altında baş tutub.

Zurna, əsasən, ərik, qoz və tut ağacından yonularaq hazırlanır. Üst hissəsində yeddi, alt hissəsində isə bir oyuc açıqlır. Əlavə olaraq zurnanın ağız tərəfində daha bir dəlik var. Bu dəlik zurnanı kökləmək üçün nəzərdə tutulub.

Azərbaycanda zurnanın səs tembrinə və ölçülərinə görə cürə, orta cürə və ayaq cürə, həm də acəmi zurna, qarazurna, şəhəbi zurna kimi növləri olmuşdur.

Hazırda zurnanın orta cürə növündən geniş istifadə olunur.

Zurna

Zurna çalan qadın. Təbriz miniatürleri silsiləsindən. XVIII əsr

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər bəstəkar Səid Rüstəmovun Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı "Şəhərimiz" mahnısının təranələri altında sinfe daxil olurlar.

2

Müəllim zurna çalğı aləti, onun yaranma tarixi, növləri, qədim miniatürlərdə təsviri, ifa tərzini haqqında məlumat verir.

Bundan sonra müəllim zurna alətindən döyüş meydanlarında da istifadə olduğunu bildirir. Müəllim qeyd edir ki, zurnaçılar dəstəsinin tərkibində əsas ifaçı usta və uzun müddət bir səsdən istifadə edərək onu müşayiət edənlər isə dəməkeşlərdir. Zurnaçılar dəstəsində zərb alətləri olan nağara, qoşanağara, laqqutu kimi musiqi alətlərindən də istifadə olunur.

Bundan sonra müəllim “Bağdagülü” Azərbaycan xalq rəqsini səsləndirir. Rəqs zurnaçılar dəstəsi tərəfindən ifa edilir.

3

Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə bu sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, səslənən musiqi nümunəsində hansı musiqi alətlərinin səsinə eşitdiniz?”**

Müxtəlif cavablar alan müəllimin köməyi ilə müzakirə və müqayisə nəticəsində şagirdlər belə fikrə gəlirlər ki, burada əsas melodiyanı ifa edən zurna, müşayiətçilər isə dəməkeş və zərb alətləridir.

Bundan sonra “Bağdagülü” havası ikisəslilik şəklində şagirdlər tərəfindən notla ifa edilir.

Bu mərhələlərdən sonra müəllim bəstəkar Cavanşir Quliyevin “Zurna və Simfonik Orkestr üçün Uvertürə” əsərindən bir parçanı səsləndirir.

BUNU DA BİLİN

Laqutu müxtəlif ölçülü iki dördbucaq ağac qutudan ibarət zərb alətidir. Lerik, Astara, Masalli, Lənkəran, Cəlilabad rayonlarında bu alətdən daha çox istifadə edilir. Bu alət nağara, qoşanağara, qaval və başqa zərb alətləri ilə birlikdə mütənasir ansambl və orkestrlərin tərkibinə daxil edilir.

Musiqi dinləyək

“Bağdagülü”. Azərbaycan xalq rəqs. Zurnaçılar dəstəsinin ifasında

Notla ikisəslilik oxuyaq

“Bağdagülü”. Azərbaycan xalq rəqsinin melodiyasından bir parça

Moderato

Zurna ilk dəfə Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən “Koroğlu” operasında orkestrin tərkibinə daxil edilmişdir.

Əməkdar incəsənət xadimi, bəstəkar Cavanşir Quliyev isə 1980-ci ildə “Zurna və Simfonik Orkestr üçün Uvertürə” yazmışdır.

Musiqi dinləyək

Cavanşir Quliyev. “Zurna və Simfonik Orkestr üçün Uvertürə”. Əsərdən bir parça

34

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Zurna alətini şəkildən tanıyır.
2. “Bağdagülü” havasına ritm tutur.

NƏTİCƏ

Zurna çalğı aləti tək-cə zurnaçılar dəstəsində deyil, eyni zamanda ciddi janrlı musiqi əsərlərinin ifası zamanı da istifadə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə. Şagirdlər bəstəkar Səid Rüstəmovun Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə bəstələdiyi şən xarakterli “Şəhərimiz” mahnısının öyrənilməsi prosesini notla və sözləri ilə oxumaqla davam etdirirlər.

Tapşırıq 1. “Şəhərimiz” mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Tapşırıq 2. “Şəhərimiz” mahnısına ikinci səs əlavə etməklə oxuyun.

Mahnını yada salaraq notla və sözləri ilə oxuyaq

ŞƏHƏRİMİZ

Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

Allegretto

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Zurna musiqi aləti haqqında nə bilirsiniz?
2. Zurna musiqi alətinin adının mənası nədir?
3. Bəstəkar Cavanşir Quliyev zurna musiqi aləti üçün hansı əsəri yazmışdır?
4. Zurna musiqi alətinin yayılma arealı haqqında təqdimat hazırlayın.

35

Dinlənilmiş musiqi nümunələrinin müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

2. Şagirdlərin kütləvi informasiya vasitələrindən aldıkları məlumatlar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Zurna və Simfonik Orkestr üçün Uvertüra” əsərini kim yazmışdır?

a) Faiq Sücəddinov b) Cavanşir Quliyev c) Dadaş Dadaşov

2. “Şəhərimiz” mahnısının tempi necədir?

a) moderato b) allegretto c) adajio

13. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – TÜTƏK

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan, aşıq və digər folklor musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Mahnını birsəslili (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müsahibə, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər sinfə Ağabacı Rzayevanın Mirvarid Dilbazinin sözlərinə yazdığı “Çoban Qara” mahnısının təranələri altında daxil olurlar.

2

Müəllim şagirdlərə qədim Azərbaycan xalq çalğı aləti olan tütək, onun yaranması, ölkəmizin bölgələrində istifadə olunması haqqında məlumat verir. Şagirdlərdən biri Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” poeməsindən

11. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTİ – TÜTƏK

Tütək

Tütək çalğı aləti bir çox nəfəs çalğı alətlərinin əcdadı olmuşdur. Hələ qədim zamanlardan bu çalğı aləti Şərqi xalqları tərəfindən geniş istifadə olunurdu.

Tütəyin səs tənri mülayim və tərəvətlidir. Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” əsərində belə bir əhvalat var. Çoban qamışlıqdan keçərkən bir qamış kəsib ondan tütək düzəldir. Onu çalib kədərinə dağıdır. Gəzintiye çıxan İskəndər çobanın tütəkdə yanlıq ifasını eşidir. Onu hüzuruna çağırır tütəyin sirrini öyrənmək istəyir. Çoban tütəyi belə təsvir edir:

*Bir quyudan göyərək çıxmış,
Şəkərdən şirindir, mənə, bu qamış.
Dəldim, yaraladım öz əlim ilə,
Hələ həsiləmiş gəlməzdi dilə,
O cansız olsa da, sevirəm cantək,
Dilsizdir, mənincün dildir bu tütək.*

Təbriz miniatürələri silsiləsindən.
XVI əsr

tütək haqqında olan şeir nümunəsini ifadəli oxuyur. Məlum olur ki, bu çalğı aləti həm Azərbaycanda, həm də Mərkəzi Asiya ölkələrində geniş yayılmışdır. Müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, bu çalğı alətini dahi Üzeyir Hacıbəyli Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil etmişdir. Bundan sonra müəllim “Çoban bayatısı” melodiyasını tütəyin ifasında səsləndirir.

3

Tədqiqat sualı kimi müəllim şagirdlərə bu sualla müraciət edir: **“Uşaq-lar, tütək çalğı aləti tēbrcə hansı Avropa musiqi alətini xatırladır?”**

Bundan sonra müəllim Soltan Hacıbəyovun “Karvan” əsərində “Hicaz” muğamı intonasiyaları üzərində fleyta aləti tərəfindən ifa olunduğunu şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Müəllimin köməyi ilə məktəblilər verilən suala öz cavablarını söyləyirlər. Bundan sonra “Çoban bayatısı” musiqi nümunəsindən bir parça notla ifa olunur.

Azərbaycanda və Mərkəzi Asiya ölkələrində tütək qarğıdan, ağacdan və gildən düzəldilir.

Tütəyin boruşəkili gövdəsi ərik, qoz, tut ağaclarından və yaxud qamışdan hazırlanır. Gövdənin üst hissəsində yeddi, alt hissəsində isə bir oyuc olur. Alətin baş tərəfinə – borunun içərisinə yanakı kəsilmiş ağac tıxac daxil edilir.

Dahi Üzeyir Hacıbəyli tütək alətini Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil etmişdir.

Musiqi dinləyək

“Çoban bayatısı”. Tütəkdə ifa edilir

Notla oxuyaq

“Çoban bayatısı”ndan bir hissə

BUNU DA BİLİN

“Çoban bayatısı” çobanların tütəkdə ifa etdiyi musiqi nümunəsidir. Sonradan professional tütək ifaçıları tərəfindən ifa olunub.

Bəstəkar Ağabacı Rzayeva məşhur Çoban Qaraya eyniadlı mahnı həsr etmişdir. Vaxtilə çox sevilən bu mahnının girişində və naqaratında Xalq Çalğı Alətləri Ansamblında ifa zamanı solo kimi tütək alətindən istifadə olunub. Bu mahnını Şövkət Ələkbərova, Anatonlu Qəniyev, Gülağa Məmmədov böyük məharətlə oxumuşlar.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Tütəyin şəklini çəkir.
2. “Çoban bayatısı” musiqi nümunəsinin xarakterini aydınlaşdırır.

NƏTİCƏ

Aparılan müzakirələr nəticəsində şagirdlər belə bir yekun rəyə gəlirlər ki, tütək musiqi alətinin səs tembri fleyta Avropa

musiqi alətinə oxşayır.

Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın Mirvarid Dilbazinin sözlərinə bəstələdiyi “Çoban Qara” mahnısı bir daha yada salınır və orada tütək alətinin mahnının əvvəlində və sonunda səslənməsinə diqqət yetirilir.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Əfsər Cavanşirovun Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı “Mübarək” mahnısının öyrənilməsi ilə əlaqədar iş aparılır.

Tapşırıq 1. “Çoban Qara” mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Tapşırıq 2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnı müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Şagirdlərin internetdən aldıkları məlumatlar əsasında şifahi təqdimat şəklində.

2. Müəllimin şagirdlərə verdiyi suallar əsasında.

Mahnı dinləyək

ÇOBAN QARA

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın, sözləri Mirvarid Dilbazininindir.

Yeni mahnı öyrənək

MÜBARƏK

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Hikmət Ziyanın.

I

Azərbaycan, bu bayram
Sənə necə yaraşır?!
Nəgmə deyir Kür, Araz,
Göy Xəzər coşub-daşır.

II

Oğlun, qızın hünərindən
Çələnglər hörür bu gün.
Dostların Bakımızın
Alnından öpür bu gün.

Nəqərat:

Gülür ellərin,
Gülür çöllərin.
Ağ günlərintək
Sənin vüqarlı,
Nurlu, baharlı
Yaşın mübarək.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Tütək musiqi aləti haqqında nə bilirsiniz?
2. Tütəkdə ifa etməyi daha çox hansı peşə sahibləri sevir?
3. Tütək musiqi aləti hansı musiqi kollektivlərində istifadə olunur?
4. Anatollu Qəniyevin ifasında “Çoban Qara” mahnısını dinləyin. Mahnıda tütək musiqi alətinin səslənməsi ilə mahnının məzmunu və xarakteri arasında əlaqəni tapmağa çalışın. YouTube üzərində axtarış üçün açar sözlər: Anatollu Qəniyev, “Çoban Qara”.

38

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Tütək tembrinə görə hansı Avropa çalğı alətinə bənzəyir?

a) klarnet

b) fleyta

c) truba

2. Hansı dahi Azərbaycan şairi tütək çalğı aləti haqqında şeir yazmışdır?

a) Məhəmməd Füzuli

b) Nizami Gəncəvi

c) Xaqani Şirvani

14. AZƏRBAYCAN XALQ ZƏRB ÇALĞI ALƏTİ – NAĞARA

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən folklor musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Mahnını ikisəli müşayiətsiz oxuyur. 4. Mahnını qrup və xor tərkibində (ikisəli) oxuyur.

12. AZƏRBAYCAN XALQ ZƏRB ÇALĞI ALƏTİ – NAĞARA

Qədim eposumuz “Kitabi-Dədə Qorqud”da adı çəkilən nağara ordunu savaş meydanında müşayiət edən zərb aləti hesab edilir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da belə deyilir: “Gumbur-gumbur nağaralar döyüldü, bir qiyamət savaş oldu, meydan dolu baş oldu”. Dahi Nizami Gəncəvi nağara sədalarının qələbəyə sosləməsini belə göstərir:

*Çataraq inlayır neyin nəfəsi,
Nağara al çalır, yüksəlir səsi.*

Çox qədim zamanlardan mövcud olan qoltuq nağara, cürə (balaca) nağara və qoşanağara kimi zərb musiqi alətləri təkmilləşərək bu günə qədər gəlib çıxmış, Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının və Orkestrinin tərkibinə daxil edilmişdir. Digər tərəfdən bu çalğı aləti el şənliklərində, toy məclislərində nəfəs alətlərini və sazı müşayiət edir. Balabanı və sazı müşayiət edərkən nağara ovucun içi və barmaqlarla, zurnanı müşayiət zamanı isə ağac çubuqlarla çalınır. Çox qədim keçmişdə zərb musiqi alətinin üstünə qurd dərisindən üzük çəkilirdi. Bu haqda dahi Nizami Gəncəvi belə yazırdı:

*Coşdu qurd gönündən olan
nağara,
Dünyanın beynini gətirdi
zara.*

Nağara

Cürə (balaca) nağara

Qoşanağara

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
müqayisə, müzakirə,
müsahibə

1

Məktəblilər sinfə Əf-sər Cavanşirovun Hik-mət Ziyanın sözlərinə yazdığı “Mübarək” mah-nısının təranələri altında daxil olurlar.

2

Müəllim nağara çalğı aləti haqqında “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından, Nizami Gəncəvi poeziyasından şeir nümunələri oxuyur. Sonra nağaranın qoltuq, cürə, qoşanağara kimi növlərindən, onların ifaçılıq xüsusiyyətlərindən, qədim dövrdən bu günə kimi onlardan istifadə imkanlarından məlumat verir.

Qeyd olunur ki, bütün Azərbaycan xalq rəqslərinin ifasında mütləq zərb aləti kimi nağaranın müxtəlif növlərindən istifadə olunur. Misal olaraq, “Yallı” Azərbaycan xalq rəqsi dinlənir və onun təsviri göstərilir.

3

Tədqiqat aparmaq məqsədilə şagirdlərə belə bir sualla müraciət olunur: **“Uşaqlar, əgər zərb aləti olan nağara olmasaydı, eşitdiyiniz “Yallı” rəqsi necə səslənərdi?”**

Məktəblilər bu sual ətrafında müzakirələrdə iştirak edirlər və sonra “Yallı” Azərbaycan xalq rəqsinin melodiyasını əl çalmaqla ikisəsli notla oxuyurlar.

Musiqi dinləyək

“Yallı”. Azərbaycan xalq rəqsi. Zurnaçılar dəstəsinin ifasında

Nağaranın müşayiəti ilə “Yallı” rəqsi

Notla oxuyaq

“Yallı”. Azərbaycan xalq rəqsinin melodiyasından bir parçanı ikisəsli oxuyaq

“Yallı” Azərbaycan xalq rəqsi bəstəkar yaradıcılığında da özünə yer tapmışdır. Cahangir Cahangirov Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün “Yallı” əsərində qədim zərb alətlərimizdən geniş istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək

Cahangir Cahangirov. “Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün Yallı”

40

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Nağara alətində ritm tutur. 2. Nağaranın şəklini çəkir.

NƏTİCƏ

Aparılan müzakirələr belə bir son nəticəyə gəlməyə imkan yaradır ki, əgər “Yallı” Azərbaycan xalq rəqsinin ifası zamanı nağara musiqi aləti olmasaydı, o, çox maraqsız olardı.

Yaradıcı tətbiqetmə. Məktəblilər “Yallı” rəqsinin xarakterinə uyğun olan bəstəkar Əfsər Cavanşirovun Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı “Mübarək” mahnısını əvvəlcə notla, sonra sözləri ilə birlikdə oxuyurlar.

Tapşırıq 1. “Yallı” rəqsinin Qədim Qobustan Qayaları üzərindəki təsvirlərini internetdən əldə edin.

Tapşırıq 2. Nağaranın müxtəlif növlərinin şəkillərini çəkin və onlar arasında fərqləri göstərin.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri haqqında məlumatlar iki cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin mövzu ilə əlaqədar biliklərindən istifadə etməklə.
2. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Nağara hansı musiqi alətləri qrupuna aiddir?

- a) simli   b) nəfəs   c) zərb

2. “Yallı” Azərbaycan xalq rəqsini, adətən, hansı zərb aləti müşayiət edir?

- a) qoltuq nağara   b) cürə nağara   c) qoşanağara

15. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

16. BÖYÜK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

17. AZƏRBAYCAN XALQ ZƏRB ÇALĞI ALƏTLƏRİ – DƏF, QAVAL VƏ DÜMBƏK

MƏQSƏD:

1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında təqdimat edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 4. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, müsahibə

1

Şagirdlər bəstəkar Əfsər Cavanşirovun Hikmət Ziyarın sözlərinə yazdığı "Mübarək" mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim bu dərstdə Azərbaycan xalqına məxsus olan dəf, qaval və dümbək zərb çalğı alətləri ilə əlaqədar məlumatlar verir, onların təsvirini şagirdlərə göstərir. Müəllim qeyd edir ki, bu çalğı alətləri Azərbaycanda, eyni zamanda Mərkəzi Asiya xalqları arasında da çox geniş yayılmışdır. Müəllim məşhur xanəndə, Xalq artisti Arif Babayevin tar, kamança üçlüyündəki şəklini

13. AZƏRBAYCAN XALQ ZƏRB ÇALĞI ALƏTLƏRİ – DƏF, QAVAL VƏ DÜMBƏK

Daf

Qaval

Dümbək

Zərb çalğı alətlərinin tarixi ibtidai yaşayış dövrlərinə gedib çıxır. Azərbaycanın qədim insan məskəni olan Qobustanda, Cingirdağın ətəklərində "Qaval daşı" adlanan böyük bir qaya parçası da var. Bu qayanı döyüldükdə qavalın tembrinə uyğun saslar alınır. Belə güman edilir ki, həmin qaya daşı qədim ocaqlarımız tərəfindən zərb aləti

Balaban və qavalın müsajisi ilə musiqi məclisi. Tebriz miniatürleri silsiləsindən. XVI əsr

kimi istifadə olunmuş və bu günə "Qaval daşı" adı ilə gəlib çıxmışdır.

Azərbaycan və eyni zamanda Mərkəzi Asiya xalqları, xüsusilə türkmən, özbək, uygur və qaraqalpaq xalqlarının milli musiqi mədəniyyətində dəf, depək kimi tanınan dəf musiqi alətinin yaranması çox qədimlərə gedib çıxır.

Bəzi mənbələrdə "dəf" (daf, taf) kəlməsinin qədim şumer dilindəki "dup" (lövhə) sözündən götürüldüyü göstərilir. Azərbaycanda qədim zamanlardan bu günə kimi xanəndələr ifa zamanı həm də dəfə ritm tuturlar.

şagirdlərə göstərir və onların diqqətini xanəndənin əlindəki qaval çalğı alətinə yönəldir. Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə bu sualla mü-raciət edir: **“Uşaqlar, nə üçün xanəndə Arif Babayevin əlində qaval çalğı aləti vardır?”**

Musiqi dinləyək
“Dilkeş təsnifi”. İfa edir Xalq artisti Arif Babayev, müşayiət edirlər tarda — Bəhrəm Mansurov, kamançada — Elman Bədəlov

Notla oxuyaq
“Bayatı-Şiraz” rəngindən bir parça. Musiqisi Əhsən Dadaşovundur

BUNU DA BİLİN

Notla ifa edilən “Bayatı-Şiraz” rəngini məşhur tarzən və ud ifa-cısı Əhsən Dadaşov yazmışdır.

Qaval Azərbaycanın ən qədim milli zərb alətidir. Bu alət Azərbaycanda, Türkiyədə, Mərkəzi Asiya xalqları arasında geniş yayılmış çaldırma, qaval, çirməndə, dangira kimi tanınan birüzü zərb alətləri qrupuna aiddir. Daxili hissəsinə çevrə boyu halqalar bərkidilir. Üzərinə nəre balğının xüsusi üsulla aşılınmış dərisi çəkilir.

“Qaval” sözü “içi boş əşya” mənasını verən “qav” (qab) türk kəlmə-sindən əmələ gəlmişdir.

3

Müəllim cavabı göz-ləmədən qeyd olunan üçlüyün ifasında “Dilkeş təsnifi”ni səsləndirir.

Bundan sonra müəl-limin iştirakı ilə verilən sual ətrafında müzakirələr aparılır.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Rəqslərə əl çalmaqla ritm tutur.
2. Zərb alətlərinin adlarını söyləyir.

43

NƏTİCƏ

Azərbaycan tar, kamança və xanəndə üçlü-yündə xanəndələr həmişə zərb aləti olan qaval-dan istifadə edirlər. Belə olduqda xanəndə həm oxuyur, həm də ifa olunan musiqinin ritmini tutur.

Şagirdlər musiqisi Əhsən Dadaşova aid olan “Bayatı-Şiraz” rəngindən bir parçanı notla oxuyurlar. Müəllim muğamlara aid olan “rəng” haqqında və eyni zamanda dümbək, dəf zərb alətləri ilə əlaqədar bilikləri şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Sonra məşhur rəqqasə Əminə Dilbazinin şəklini göstərir və “Qavalla rəqs” musiqisi dinlənir.

Yaradıcı tətbiqetmə. Əfsər Cavanşirovun Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı “Mübarək” mahnısının öyrənilmə prosesi solo və ikisəli kimi oxunmaqla davam etdirilir.

Tapşırıq 1. “Mübarək” mahnısına adıçəkilən zərb alətləri vasitəsilə ritmik müşayiət yaradın.

Əminə DİLBAZI

Bu musiqi aləti hazırda Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı və Orkestrinin tərkibindədir.

Bəstəkar Nəriman Məmmədovun Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün yazdığı “Zərbi-muğam” əsərində dümbək zərb alətindən məharətlə istifadə edilmişdir.

Mahnını yada salaq, solo və ikisəli oxuyaq

MÜBARƏK

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Hikmət Ziyanındır.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Hansı Azərbaycan zərb alətlərini tanıyırsınız?
2. Daf zərb çalğı aləti haqqında nə deyə bilərsiniz?
3. Qaval və dümbək zərb musiqi alətləri haqqında nə bilərsiniz?
4. Azərbaycan zərb çalğı alətləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. Qeyd olunan zərb çalğı alətlərinin şəkillərini çəkin.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri haqqında məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Məktəblilərin mövzu üzrə artıq mövcud bilikləri ilə.

2. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Rəng – hansı musiqi janrına aiddir?

- a) simfoniya   b) opera   c) muğam

2. “Qaval daşı” adlanan qaya parçası harada yerləşir?

- a) Salyanda   b) Qobustanda   c) Qusarda

18. AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK OPERA VƏ BALET TEATRI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir. 2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir. 3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 4. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
müsahibə, müzakirə

1

Şagirdlər “Çayımızın adı var” Azərbaycan xalq mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim Bakı şəhərində Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının binasının tikilmə tarixi və orada tamaşaya qoyulmuş opera-balet

14. AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK OPERA VƏ BALET TEATRI

*Azərbaycan Dövlət Akademik
Opera və Balet Teatrı*

1920-ci ildə Azərbaycanda Birləşmiş Dövlət Teatrı adlı mədəniyyət ocağı yaradılıb. Artıq 1924-cü ildən opera truppası Birləşmiş Dövlət Teatrından ayrılaraq müstəqil fəaliyyət göstərməyə başlayıb. 1928-ci ildən teatra Mirzə Fətəli Axundovun adı verilir və 1959-cu ildən bu teatr Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı adlanır. Akademik Opera və Balet Teatrının binasının inşa etdirilməsinin çox maraqlı tarixi var. Belə ki, 1910-cu ilin sonlarında Rusiyadan Bakıya çox məşhur opera müğənnisi qastrol səfərinə gəlir. Neft milyonçuları Mayılov qardaşlarından biri qonaqdan Bakıya bir də nə vaxt gələcəyini soruşduqda, o: “Heç vaxt”, — deyə cavab verir. — Belə böyük şəhərdə oxumağa opera teatrı yoxdursa, gəlməyimin nə mənası var?”

Milyonçu Mayılova bu cavab çox pis təsir edir və o, qonağa söz verir ki, bir il ərzində opera teatrı üçün bina tikdirəcək. Bu fikri dəstəkləyən xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyev belə bir binanı bir ilə inşa etdirməyin qeyri-mümkün olduğunu iddia edir və əgər bu teatr binası deyilən müddətdə tikilib sona çatarsa, onun bütün xərclərini öz üzərinə götürəcəyini bildirir.

İki milyonçu mərc gəlirlər və nəticədə teatrın binası bir ilə deyil, on aya hazır olur.

Beləliklə, artıq 1920-ci ildən bu günə kimi Opera və Balet Teatrı bu möhtəşəm binada fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanın opera sənətinin tarixi 1908-ci il yanvarın 25-dən, yəni Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasının tamaşaya qoyulduğu gündən başlayır.

əsərləri haqqında məlumat verir. Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, sizcə, Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrını tikdirən Bakı milyonçusunun Azərbaycan xalqının həyatında rolu nədən ibarətdir?”**

3

Verilmiş suala müxtəlif cavablar verən şagirdlərin ümumi fikri belə olur ki, Bakı neft milyonçusunun teatr binasını tikdirməsi Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənətinin inkişafına köməkdir. Əslində, bu milyonçu öz xalqına, mədəniyyətinə qiyməti olmayan bir hədiyyə etmişdir.

Bu mövzuda aparılan müzakirələr arasında şagirdlər Müslüm Maqomayevin “Şah İsmayıl” operasından, Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletindən musiqi nümunələri dinləyirlər.

Sonralar Zülfüqar Hacıbəyovun “Aşıq Qərib” (1913), Müslüm Maqomayevin “Şah İsmayıl” (1919) kimi operaları da tamaşaya qoyulur. Daha sonra teatrın repertuarı Reyqold Qliyerin klassik opera janrında yazılmış “Şahsonam” (1927), Müslüm Maqomayevin “Nərgiz” (1935), Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operaları ilə zənginləşir.

Musiqi dinləyək

Müslüm Maqomayev. “Şah İsmayıl” operasının “Uvertürə”sindən bir parça

Keçən əsrin 40-cı illərində Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” (1940) baleti və “Nizami” (1948) operası, Qara Qarayevin və Cövdət Hacıyevin “Vətən” (1945), Niyazinin “Xosrov və Şirin” (1942) operaları, Fikrət Əmirovun “Min bir gecə” (1979) baleti də məhz Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulur.

Notla oxuyaq

Əfrasiyab Bədəlbəyli. “Qız qalası” baleti. “Müqəddimə”dən bir parça

Keçən əsrin 50-ci illərində Fikrət Əmirovun “Sevil” (1953), Cahanqir Cahanqirovun “Azad” (1957) operaları Opera və Balet Teatrının səhnəsində oynanıb.

Soltan Hacıbəyovun “Gülşən” (1950), Qara Qarayevin “Yeddi gözəl” (1952), “İldırımli yollarla” (1961), Arif Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” (1962), Əşrəf Abbasovun “Qaraca qız” (1965) baletləri də bu teatrda böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulub.

DİFERENSİAL TƏLİM

47

1. “Çayımızın adı var” mahnısının ritmini əl ilə çalır.
2. Mahniyə uyğun şəkil çəkir.

NƏTİCƏ

Bakı milyonçusunun Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı binasını tikdirməsi XX əsr Azərbaycan professional musiqisinin, xüsusilə də milli opera və balet janrının inkişafına böyük təsir göstərmişdir.

Yaradıcı tətbiqetmə. “Çayımızın adı var” Azərbaycan xalq mahnısı notla birsəsli ifa olunur.

Tapşırıq 1. “Çayımızın adı var” Azərbaycan xalq mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. “Sevil” operası. “Vals”dan bir parça

Mahnını notla birsəsli oxuyağ

ÇAYIMIZIN ADI VAR
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Mahnı şən xarakterlidir və əvvəldən sonadək unison kimi ifa olunur. Mahnının melodiyasını oxuyarkən liqaları dəqiq yerinə yetirmək lazımdır.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının binasını kim tikdirib?
2. “Çayımızın adı var” mahnısının müəllifi kimdir?
3. Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

48

Tapşırıq 2. “Çayımızın adı var” xalq mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Musiqi nümunələrinin müəllifləri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin internetdən topladıqları məlumatlara əsasən.
2. Müəllimin şifahi şərhilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının binası neçənci ildə tikilmişdir?

a) 1910

b) 1920

c) 1912

2. “Qız qalası” baletini kim yazmışdır?

a) Əfrasiyab Bədəlbəyli

b) Fikrət Əmirov

c) Tofiq Quliyev

19. “ŞAHSƏNƏM” OPERASI VƏ RUS BƏSTƏKARI REYNQOLD QLIYER

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrinin Qərbi Avropa və rus bəstəkarlarının yaradıcılığına təsiri barədə münasibətini bildirir. 2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının musiqili səhnə əsərlərində istifadə olunmuş bədii nümunələr haqqında təqdimat edir. 3. Mahnını birsəli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur. 4. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müsahibə, müqayisə

1

Şagirdlər “Çayımızın adı var” Azərbaycan xalq mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Böyük rus bəstəkarı (milliyətçə alman olan) Reynqold Qliyer haqqında müəllim müəyyən məlumatlar verdikdən sonra şagirdlərə belə bir tədqiqat sualı verir: **“Uşaqlar, nəyə görə**

15. “ŞAHSƏNƏM” OPERASI VƏ RUS BƏSTƏKARI REYNQOLD QLIYER

Reynqold
Qliyer

Hələ 1924–1928-ci illərdə Azərbaycan incəsənəti, xüsusilə də milli opera janrı ətrafında mübahisələr aparılırdı.

Milliyətçə alman olan rus bəstəkarı Reynqold Qliyerin yazdığı “Şahsənəm” operası bu mübahisələrə son qoydu. “Şahsənəm” — Azərbaycan mövzusunda yazılmış ilk klassik tipli opera idi.

Qurban
Pirimov

Dahi Üzeyir Hacıbəyli 1927-ci ildə “Şahsənəm” operası haqqında belə yazdı: “Şahsənəm” operası ilə Azərbaycanda yeni opera mədəniyyətinin əsası qoyuldu”. Reynqold Qliyer “Şahsənəm” operasının məzmununu qədim “Aşıq Qərib” dastanından götürmüşdür. Bu operanın yaradılması mərhələsində məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlu, tarzən Qurban Pirimov və dramaturq Cəfər Cabbarlı milli musiqimiz, xalq mahnı və

rəqlərimiz, aşıq musiqimiz haqqında məlumatlar vermişlər. Opera 1927-ci ildə ilk dəfə Azərbaycanda rus dilində, 1934-cü ildə isə böyük dramaturq Cəfər Cabbarlının librettosu əsasında Azərbaycan dilində tamaşaya qoyuldu.

Musiqi dinləyək

Reynqold Qliyer. “Şahsənəm” operasından “Ənzəli” rəqsi

Musiqi dinləyək

Reynqold Qliyer. “Şahsənəm” operasından “Şahsənəmin ariyası”

Cabbar
Qaryağdıoğlu

Cəfər
Cabbarlı

rə milliyətcə alman olan rus bəstəkarı Reynqold Qliyer Azərbaycan şifahi folkloruna əsaslanaraq “Şahsənəm” operasını yazmışdır?”

3

Suala müxtəlif cavablar verən şagirdlərin fikirləri ümumiləşdirilir və onlara aydınlaşdırılır ki, keçən əsrin əvvəllərində bəstəkarlarımız, əsasən, muğam operaları yaradırdılar, lakin klassik opera janrında milli mövzuda heç bir milli bəstəkar əsər yaratmamışdı. Bu mənada “Şahsənəm” operası klassik opera janrında ilk nümunə hesab olunur. Müəllim və şagirdlərin verilən sualla əlaqədar müzakirələrindən məlum olur ki, “Şahsənəm” operası Azərbaycanda ilk klassik opera nümunəsidir. Uşaqlar operadan “Ənzəli” rəqsini notla oxuyurlar.

Şövkət
Məmmədova

Reynqold Qliyer “Şahsənəm” operasında 30-dan çox Azərbaycan xalq mahnı və rəqslərindən, zərbi-muğamlardan istifadə edib. Məhz “Şahsənəm” operası sonradan respublikamızda sırf Avropa operası janrında yeni milli operalarımızın yaranmasına səbəb oldu. Məşhur opera vokal ifaçısı Şövkət Məmmədova bu operada Şahsənəm obrazını böyük məharətlə ifa etmişdir.

Notla oxuyaq
“Ənzəli” xalq rəqsindən bir parça. Not yazısı Reynqold Qliyerindir

Reynqold Qliyer “Şahsənəm” operasının uvertürasında “Arazbarı”, “Toy yürüşü” musiqisindən, “Qarabağ şikəstəsi” ritmik muğamından, “Çahargah” muğam improvizasiyasından, “Sus, mənim çiçəyim” Azərbaycan xalq mahnısından istifadə etmişdir.

BUNU DA BİLİN

“Ənzəli” Azərbaycan milli rəqs təqribən 1880–1890-cı illərdə Bakıda yaranıb. İfa tərzii aramlı, süzgün, melodiyası “qocayana”dır. Bu rəqs, adətən, yaşlılar oynayır. Xanə ölçüsü 3/4-dür, animato tempində və minor tonallığında səslənir.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mahnını notla oxuyur.
2. Mahnının ritminə uyğun rəqs edir.

NƏTİCƏ

Müzakirə və müqayisə aparılır və belə bir nəticəyə gəlinir ki, “Şahsənəm” operası sonradan respublikamızda klassik operaların yaranmasına səbəb olmuşdur.

Yaradıcı tətbiqetmə. “Çayımızın adı var” Azərbaycan xalq mahnısı notla və sözləri ilə birlikdə ifa olunur.

Tapşırıq 1. “Şahsənəm” operasının hansı aşiq dastanımız əsasında yazıldığını müəyyənləşdirin.

Tapşırıq 2. “Aşiq Qərib” dastanından aşiq Qərib obrazının şəklini çəkin.

Musiqi nümunələrinin müəllifləri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

2. Şagirdlərin öz araşdırmaları əsasında.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

ÇAYIMIZIN ADI VAR
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Allegretto

Ça - yı - mi - zin a - dı var, yar, yar,
Ə - tir - li xoş da - dı var, yar, hey.
Çay - da bi - zım qız - la - rın, yar, yar,
Can - la - rı - nın o - du var, yar, hey.

I
Çayımızın adı var, yar, yar,
Ətirli xoş dadı var, yar, hey.
Çayda bizim qızların, yar, yar,
Canlarının odu var, yar, hey.

II
Xoş çayımız var bizim, yar, yar,
Çay bağımız var bizim, yar, hey.
Bu şərfli əməyə, yar, yar,
Marağımız var bizim, yar, hey.

III
Çay gülü gül yarpağı, yar, yar,
Qızların gül yanağı, yar, hey.
Məxmər çayı bəyonir, yar, yar,
Bizim yerin qonağı, yar, hey.

IV
Çayları saya-saya, yar, yar,
Gözümü saldım çaya, yar, hey.
Armudu fincan ilə, yar, yar,
Çay götürün ortaya, yar, hey.

SUAL VƏ TAPŞIQLAR

1. “Şahsənəm” operası opera janrı ətrafında hansı mübahisələrə son qoydu?
2. “Şahsənəm” operası üzərində işləyərkən ReyNQold Qliyerə kimlər kömək göstərmişdir?
3. “Çayımızın adı var” mahnısında Azərbaycan çayının hansı keyfiyyətləri sadalanır?
4. ReyNQold Qliyer haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

51

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Şahsənəm” operasının libretto müəllifi kimdir?

- a) Cəfər Cabbarlı b) Mikayıl Müşfiq c) Süleyman Rüstəm

2. ReyNQold Qliyer “Şahsənəm” operasını hansı dastan əsasında yazıb?

- a) “Aşiq Qərib” b) “Əsli və Kərəm” c) “Qaçaq Kərəm”

20. MÜASİR MÖVZUDA İLK AZƏRBAYCAN OPERASI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşıq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının musiqili səhnə əsərlərində istifadə olunmuş bədii nümunələr haqqında təqdimat edir. 3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratını ifadə edir. 4. Mahnını birsəli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

16. MÜASİR MÖVZUDA İLK AZƏRBAYCAN OPERASI

Müslüm Maqomayev

Azərbaycanda müasir mövzuda yazılmış ilk opera bəstəkar Müslüm Maqomayevin Hüseyn Cavidin "Çobanlar" radio-pyesinin süjeti əsasında yazdığı "Nərgiz" operasıdır. Operada Azərbaycan kəndlərinin birində xalqın mübarizəsi musiqi dili vasitəsilə təsvir olunur.

Niyazi

Əsərin qəhrəmanları kəndli qız Nərgiz və çoban Əlyardır. Sonralar bəstəkar "Nərgiz" operası üzərində bir daha işləmək qərarına gəlir. Lakin 1937-ci ildə qəfil dünyasını dəyişir. Operanı Reynqold Qhlyer və Niyazi işləyib tamamlayır. 1938-ci ildə "Nərgiz" operası Moskva şəhərində elə həmin ildə də Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Ballet Teatrında tamaşaya qoyulur. Bəstəkar operada mahnı janrına yaxın təsniflərdən, rənglərdən geniş istifadə etmişdir.

"Nərgiz" operasından "Əlyarın ariyası". İfa edir Rəşid Behbudov

Musiqi dinləyək

Müslüm Maqomayev. "Nərgiz" operasından "Əlyarın ariyası" (I pərdədən)

"Əlyarın ariyası" intonasiasına görə xalqımızın çox sevdiyi "Çoban bayatısı"na yaxındır.

52

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə

1

Şagirdlər bəstəkar Rauf Hacıyevin şair Tofiq Mütəllibovun sözlərinə yazdığı "Gəncliyimiz" mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim şagirdlərə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq müasir mövzuya həsr olunmuş bəstəkar Müslüm Maqomayevin "Nərgiz" operası, burada istifadə olunmuş çoxlu sayda muğam, xalq mahnı və rəqslərindən məlumatlar verir. Uşaqlar bu operadan "Əlyarın ariyası"nı (I pərdədən) dinləyirlər və sonra onu notla oxuyurlar.

Bundan sonra müəllim tədqiqat aparmaq üçün şagirdlərə bu sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, bu melodiya sizə hansı xalq musiqisini xatırladır?”**

3

Müəllim “Çoban bayatısı” xalq musiqisindən bir qədər özü oxuyur, sonra müəllimin köməyi ilə şagirdlər “Əliyarın ariyası”nın “Çoban bayatısı”na bənzədiyini müəyyənləşdirirlər.

Bundan sonra şagirdlər “Nərgiz” operasının III pərdəsindən “Nərgizin qəmli mahnısı”nı dinləyərək orada istifadə olunmuş “Şüştər” muğamı intonasiyalarını müəyyənləşdirirlər.

Notla və sözləri ilə oxuyaq
Müslüm Maqomayev. “Nərgiz” operası. “Əliyarın ariyası”ndan bir parça

Moderato

Ma - na ver - mək ye - ni bir na - şa gö - zəl mək - zə - rə - lar
Ma - ni gül - dür - mö - di, gül - dür - mö - di,
di, Gül - dür - mö - di bir an bu to - bi - st, bu... fə - zəl!

Musiqi dinləyək, onu notla və sözləri ilə oxuyaq
Müslüm Maqomayev. “Nərgiz” operasının III pərdəsindən “Nərgizin qəmli mahnısı”

Adagio

Sev - gim su - dan saf - dir, gül - dön - in - cə - dir, la - kin mö - nə ho - yut
bir iş - gən - cə - dir. Da - im in - lo - yi - rəm... qəm - lo - rüm -
la... mən. Xə - yal - po - rət o - lur in - ti - zar cə - kən.

Lirik karakterli bu ariyada operanın qəhrəmanı Nərgizin Əliyara olan sevgisi çox emosional şəkildə öz əksini tapır.

Çox qəmli melodiyası olan “Nərgizin qəmli mahnısı” “Şüştər” muğamının intonasiyalarına əsaslanır və kədərli xarakterə malikdir.

Bəstəkar xor üçün yazdığı musiqidə “Turacı” Azərbaycan xalq rəqsinin melodiyasından, “Nərgizin qəmli mahnısı”nda “Çıxdım qaya başına”, III pərdədə səslənən xorda “Bağçadan gələn sə”, I pərdənin final xorunda isə “Gün, çıx” Azərbaycan xalq mahnılarından istifadə etmişdir.

DİFERENSİAL TƏLİM

53

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkir.

NƏTİCƏ

Bu aparılmış müzakirələrdən sonra şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, bəstəkar Müslüm Maqomayev keçən əsrin 30-cu illərində yazdığı “Nərgiz” operasında muğamlardan, xalq mahnı və rəqlərindən ona görə istifadə etmişdir ki, geniş dinləyici kütlələri onun musiqisini başa düşsün.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Rauf Hacıyevin şair Tofiq Mütəllibovun sözlərinə yazdığı “Gəncliyimiz” mahnısını öyrədilir.

Tapşırıq 1. “Gəncliyimiz” mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Yeni mahnı öyrənək

GƏNCLİYİMİZ

I
Gündə yeni zəfər çalır,
Sohralarda şəhər salır,
Dalğalardan işıq alır
Gəncliyimiz, gəncliyimiz.

Nəqərat:
Bayraq kimi ucalmışdır
Gəncliyimiz, gəncliyimiz.
Vətənimdən dərs almışdır
Gəncliyimiz, gəncliyimiz.

*Musiqisi Rauf Hacıyevin,
sözləri Tofiq Mütəllibovundur.*

II
Xam torpağa həyat verir,
Boz düzlərə nicat verir,
Hər bir zaman öndə gedir
Gəncliyimiz, gəncliyimiz.

Nəqərat:

Marchiale *mf*

Gün-də ye-ni zə-fər ça-lır, səh-rə-lər-də şə-hər sa-lır,
lit, dal-ğa-lar-dan iş-ıq a-lır gənc-li-yi-miz, gənc-li-yi-miz,
miz. Bay-raq ki-mi u-cal-mış-dır gənc-li-yi-miz,
gənc-li-yi-miz! Va-tə-nim-dən dərs al-muş-dur
gənc-li-yi-miz, gənc-li-yi-miz, gənc-li-yi-miz, gənc-li-yi-miz,
1. gənc-li-yi-miz, gənc-li-yi-miz!

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. “Nərgiz” operasını hansı bəstəkar yazmışdır?
2. “Nərgiz” operasında hansı xalq musiqilərimizdən istifadə olunub?
3. Müslüm Maqomayevin vəfatından sonra “Nərgiz” operası üzərində işi kimlər davam etdirmişdir?
4. “Gəncliyimiz” mahnısının müəllifləri haqqında təqdimat hazırlayın.

54

Tapşırıq 2. “Gəncliyimiz” mahnısının xüsusyyətləri ilə əlaqədar şifahi təqdimat hazırlayın.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatları müxtəlif cür vermək olar:

1. Dərslərdə verilən materiallar əsasında.
2. Televiziya və radio-dan eşidilmiş materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Nərgiz” operasının müəllifi kimdir?

- a) Üzeyir Hacıbəyli b) Müslüm Maqomayev c) Asəf Zeynallı

2. “Gəncliyimiz” mahnısının xarakteri necədir?

- a) lirik b) marş c) faciəvi

21. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

22. MÜSLÜM MAQOMAYEV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK FİLMONİYASI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir.
2. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir.
3. Mahnını birsəslili (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə

1

Şagirdlər “Babanın yolu daşdı” Azərbaycan xalq mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyası və orada fəaliyyət göstərən musiqi kollektivləri haqqında məlumat ve-

17. MÜSLÜM MAQOMAYEV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK FİLMONİYASI

Xalq və professional musiqimizin inkişafında Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının əvəzolunmaz xidmətləri var.

Dövlət Filarmoniyası 25 may 1936-cı ildə yaradılıb. Filarmoniyanın binası 1910–1912-ci illərdə “İctimai iclasların yay evi” adı ilə tikilib. Qeyd etmək lazımdır ki, bu binada konsert və aylanca tədbirləri tez-tez keçirilirdi. Bina bu məqsədlə 1936-cı ilədək istifadə edilmişdir.

1937-ci ilin avqust ayının 11-də Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin qərarı ilə bu binada yerləşən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasına görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqomayev adı verilib.

Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasında yeddi müxtəlif tərkibli musiqi kollektivi fəaliyyət göstərir. Bunlardan Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Belə ki, Azərbaycanda yaranan ilk simfonik orkestr məhz bu musiqi kollektividir.

Respublikamızın aparıcı musiqi kollektivlərindən biri də Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasıdır. Bu kollektiv 1966-cı ildə Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının tərkibində yaradılmışdır.

Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyası

Müslüm Maqomayev, Niyazi və Simfonik Orkestr

Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası

rir. Bundan sonra Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasının ifasında Cahangir Cahangirovun “Çahargah” xor əsərindən və Fikrət Əmirovun “Nizami” simfoniyasının “Skertso”su adlanan II hissəsindən bir parça səsləndirilir. Müəllim belə bir tədqiqat sualı ilə şagirdlərə müraciət edir: **“Uşaqlar, eşitdiyiniz bu musiqi nümunələrini yüngül, yoxsa ciddi musiqi növlərinə aid etmək olar?”**

3

Müəllim və şagirdlər tərəfindən ciddi və yüngül musiqi növləri ilə əlaqədar müzakirə aparılır. Şagirdlər müəllimin köməyi ilə bu illər ərzində eşitdikləri ciddi və yüngül musiqi nümunələrini yada salaraq onların adını söyləyirlər.

Musiqi dinləyək

Cahangir Cahangirov. “Çahargah” xor əsərindən bir parça

Qara Qarayev adına
Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında böyük rolunu oynayan musiqi kollektivlərindən biri də Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestridir. Bu orkestr 1964-cü ildə Qara Qarayev və Fikrət Əmirovun təşəbbüsü ilə yaradılıb.

1969-cu il dekabrın 1-də Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının tərkibində Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansambli yarandı.

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. “Nizami” simfoniyası. “Skertso” adlanan II hissədən bir parça

Dövlət Filarmoniyasının tərkibində Fikrət Əmirov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansambli, Azərbaycan Dövlət Fortepiano Triosu, Azərbaycan Dövlət Simli Kvarteti də fəaliyyət göstərir.

Notla oxuyaq

BÜLBÜLLƏR OXUR
(Azərbaycan xalq mahnısı)

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Tanıdığı musiqi kollektivlərinin adlarını söyləyir.
2. “Bülbüllər oxur” xalq mahnısına ritm tutur.

NƏTİCƏ

Aparılan müzakirələrin yekunu kimi məktəblilər belə bir fikrə gəlirlər ki, istər yüngül, istərsə ciddi musiqi olsun, insanlar yaxşı, keyfiyyətli musiqi nümunələri dinləyərlərsə, onların zövqləri inkişaf etmiş olar. Bundan sonra şagirdlər Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının repertuarından “Bülbüllər oxur” Azərbaycan xalq mahnısını notla oxuyurlar.

Yaradıcı tətbiqetmə. Şagirdlər “Babanın yolu daşdı” adlı Azərbaycan xalq mahnısını sözləri ilə və notla oxuyurlar. Notda olan glissandolara xüsusi diqqət verilməlidir.

Tapşırıq 1. “Babanın yolu daşdı” mahnısının məzmunu və xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. “Babanın yolu daşdı” mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Musiqi nümunələri haqqında məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin internetdən əldə etdikləri məlumatlarla.
2. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu mahnı uzun illər Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının repertuarında uğurla ifa edilmişdir.

Yeni mahnı sözləri ilə və notla oxuyaq

BABANIN YOLU DAŞDI (Azərbaycan xalq mahnısı)

Babanın yolu daşdı,
Zəhməti bizə xoşdu.
Qurban olaq Babaya,
Baba hamıdan başdı,
Hey Baba, can Baba,
Hey Baba, can Baba.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasına nə vaxt görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayevin adı verilib?
2. Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının tərkibində hansı musiqi kollektivləri var?
3. “Babanın yolu daşdı” xalq mahnısının xarakteri, melodiyası, ritmi haqqında danışın.

57

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyası kimin adını daşıyır?

a) Üzeyir Hacıbəylinin b) Cahangir Cahangirovun c) Müslüm Maqomayevin

2. C.Cahangirovun “Çahargah” əsəri hansı musiqi kollektivi tərəfindən ifa olunur?

a) Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri b) Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası

c) Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblı

23. ÜZEYİR HACIBƏYLİ ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT SİMFONİK ORKESTRİ

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir.
2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşiq musiqisindən istifadələrə dair kiçik təqdimatlar edir.
3. Simfonik orkestrdə ifa olunan musiqinin emosional təsiri haqqında fikrini izah edir.
4. Mahnını birsəslili (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

18. ÜZEYİR HACIBƏYLİ ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT SİMFONİK ORKESTRİ

Rauf Abdullayev

1936-cı ildə yaranan Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında 1938-ci ildə sərbəst bir yaradıcı kollektiv — Simfonik Orkestr fəaliyyətə başlayır. Uzun illər ərzində bu kollektivin bədii rəhbəri və baş dirijoru maestro Niyazi olmuşdur. Çingiz Hacıbəyov, Əfrasiyab Bədəlbəyli də bu kollektivə dirijorluq etmişlər. 1984-cü ildən Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin bədii rəhbəri və baş dirijoru Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı və “Şöhrət” ordenli Rauf Abdullayev olmuşdur. Məhz belə bir Simfonik Orkestrin yaranması ilə o dövrdə fəaliyyət göstərən gənc bəstəkarlar qarşısında yeni simfonik əsərlərin yazılması tələbi qoyuldu. Müxtəlif filmlərə yazılmış musiqi əsərləri Simfonik Orkestrin ifasında səsləndirildi. Maqnit lentinə yazdırıldı. Məhz bu orkestr Qara Qarayevin “Leyli və Məcnun” simfonik poemasının, “Yeddi gözəl” baletindən süitənin, Fikrət Əmirovun “Şur” və “Kürd-ovşarı” simfonik muğamlarının, Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik şoklinin, Cəvdət Hacıyevin “Sülh uğrunda” simfonik poemasının, Niyazinin “Rast” simfonik muğamının və digər Azərbaycan simfonik musiqisinin ilk ifaçısı olmuşdur.

Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan
Dövlət Simfonik Orkestri və Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. “Kürd-ovşarı” simfonik muğamından bir parça

58

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
müzakirə, müqayisə,
Venn diaqramı

1

Şagirdlər Fikrət Əmirovun “Kürd-ovşarı” simfonik muğamının giriş musiqisi ilə sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri haqqında məlumat verir.

Məlumatdan aydın olur ki, Simfonik Orkestrin yaranması respublikamızın mədəni həyatı üçün böyük hadisə olub. Bu kollektiv üçün əsərlər həm yaşlı, həm də gənc bəstəkarlar tərəfindən yazılıb. Eyni zamanda müəllim qeyd edir ki, bu gün də bu sahədə yaradıcılıq prosesi davam edir.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim sinfə aşağıdakı sualla müraciət edir:
“Simfonik Orkestr üçün yazılan əsərlər, əsasən, hansı xalq musiqisi nümunələrinə əsaslanır və bunun başlıca səbəbi nədir?”

3

Müəllim “Kürd-ovşarı” simfonik muğamından bir parça dinlətdikdən sonra Niyazinin “Rast” simfonik muğamından “Əlində sazın qurbanı” mahnısını səsləndirir. Bundan sonra müəllim qeyd olunan xalq mahnısını şagirdlərə notla oxutdurur və Venn diaqramından istifadə etməklə bu iki musiqi nümunəsinin oxşar və fərqli cəhətləri aydınlaşdırılır.

Musiqi dinləyək

Niyazi. “Rast” simfonik muğamından “Əlində sazın qurbanı”

Bəstəkar-dirijor Niyazinin “Rast” simfonik muğamında “Əlində sazın qurbanı” adlı xalq mahnısından təsnif əvəzinə istifadə edilmişdir.

Notla oxuyaq

ƏLİNDƏ SAZIN QURBANI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Dinlədiyimiz və notla oxuduğumuz musiqi nümunəsindən görünür ki, bəstəkar-dirijor Niyazinin “Rast” simfonik muğamında xalq mahnısının melodiyasından olduğu kimi heç bir dəyişiklik olunmadan istifadə edilmişdir.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mahniyə əl çalmaqla ritm tutur.
2. Mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, müəllimlə birlikdə Venn diaqramını araşdıran şagirdlər belə nəticəyə gəlirlər ki, notla oxunan melodiya və “Rast” simfonik muğamından səslənən musiqi nümunələri “Əlində sazın qurbanı” adlı Azərbaycan xalq mahnısına əsaslanır.

Eyni zamanda şagirdlər belə bir fikir də söyləyirlər ki, çoxlu sayda nümunələr var ki, orada bəstəkar yazdığı simfonik əsərdə xalq musiqisindən istifadə etmişdir.

Yaradıcı tətbiqetmə. Müəllimlə birlikdə məktəblilər bəstəkar Ədilə Hüseynzadənin Ramiz Məmmədovun sözlərinə yazdığı “Əziz ana” mahnısını öyrənirlər.

Tapşırıq 1. “Əziz ana” mahnısının xarakterini müəyyənləşdirin.

Yeni mahnı öyrənək

ƏZİZ ANA

*Musiqisi Ədilə Hüseynzadənin,
sözləri Ramiz Məmmədovundur.*

I
Getsəm hər yana,
Sevimli ana,
Səni anaram,
Alovlanaram.

Nəqərat:
Bu ömrüm, günüm,
Başına dönüm,
Bircə sənsən, əziz ana,
Ey ürəyi təmiz ana.

II
Laylan səsindir
Kürün, Arazın.
Bircə günüm də
Sənsiz olmasın.

Nəqərat:

*Vije-Lebren, Mari Elizabet Luiza.
Paris, XVIII—XIX əsr.
Autoportret. “Ana və uşaq”*

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri nə vaxt yaradılmışdır?
2. Uzun illər Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinə kim rəhbərlik etmişdir?
3. “Əziz ana” mahnısının müəllifləri kimdir?
4. “Ədəbiyyatda və musiqidə ana obrazı” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

60

Tapşırıq 2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Musiqi nümunələri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin biliklərinə əsaslanaraq sual-cavab yolu ilə.
2. Şagirdlərin internetdən yığıdığı materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Əlində sazın qurbanı” hansı musiqi janrına aiddir?

- a) təsnif   b) xalq mahnısı   c) rəng

2. “Rast” simfonik muğamını hansı bəstəkar yazmışdır?

- a) Cahangir Cahangirov   b) Niyazi   c) Fikrət Əmirov

24. AZƏRBAYCAN DÖVLƏT XOR KAPELLASI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir.
2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşıq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir.
3. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir.
4. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir.
5. Mahnını birsəsli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyn həmləsi, müzakirə, müsahibə, müqayisə

1

Şagirdlər bəstəkar Rəşid Şəfəqin Sabir Mustafanın sözlərinə yazdığı "Novruz bayramı" mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasının yaranması, inkişafı, repertuarı, onun quruluşu haqqında məlumat verir. Bundan sonra bəstəkar Cahangir Ca-

19. AZƏRBAYCAN DÖVLƏT XOR KAPELLASI

Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası 1966-cı ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının nəzdində yaradılmışdır. Yarandığı gündən 1996-cı ilə qədər bu kollektivə Əməkdar incəsənət xadimi, xormeystr Eduard Novruzov rəhbərlik etmişdir. 1996-cı ildən Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasına Xalq artisti, professor Gülbacı İmanova rəhbərlik edir. Bu kollektiv mövcud olduğu illər ərzində Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının xor əsərlərini məharətlə ifa etmişdir.

Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası bəstəkarlardan Cahangir Cahangirovun "Füzuli" kantatasını, "Çahargah" əsərini, Nazim Əliverdiyevovun "Bayatı-Şiraz" xor kompozisiyasını, Oqtay Rəcəbovun "Segah-zabul" muğam kompozisiyasını, "Çingiz" simfoniya-rekviyem əsərini, Vasif Adıgözəlovun "Qarabağ" oratoriyasını, Volfqanq Motsartın "Rekviyem"ini və digər mürəkkəb quruluşlu əsərləri ifa etmişdir.

Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası

Azərbaycan Xor Kapellası. Dirijor Gülbacı İmanova

hangirovun “Füzuli” kantatasının II hissəsindən bir parça səsləndirilir və həmin parça notla və sözləri ilə ifa edilir. Müəllim belə bir tədqiqat sualı ilə şagirdlərə müraciət edir: **“Uşaqlar, bu tipli musiqi əsərlərinin Azərbaycanda xor sənətinin inkişafında rolu nədən ibarətdir?”**

3

Bundan sonra müəllim müşayiəti olmayan, bəstəkar Nazim Əliverdibəyovun “Bayatı-Şiraz” əsərindən bir parça səsləndirir. Şagirdlər aydınlaşdırırlar ki, dinlədikləri birinci əsərdə vokalı və xoru Simfonik Orkestr müşayiət edir, amma ikinci əsərdə xorun müşayiəti yoxdur.

Müəllim başa salır ki, müşayiətsiz xor kollektivinə a kapella deyilir.

Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasında soprano, alt, tenor və bas kimi səs qrupları var.

Əgər Xor Kapellasını Simfonik Orkestr, yaxud royal musiqi aləti müşayiət etmirsə, ona a kapella (müşayiətsiz) deyilir.

Cahangir Cahangirov

Musiqi dinləyək
Cahangir Cahangirov. “Füzuli” kantatasının II hissəsi

Cahangir Cahangirovun “Füzuli” kantatasının II hissəsində solo, Xor Kapellası və Simfonik Orkestr ifa prosesində birgə iştirak edir. İlk dəfə kantatının II hissəsi Xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın solo ifasında səslənmişdir. Əsərin dirijoru isə maestro Niyazi olmuşdur.

Notla və sözləri ilə oxuyaq

Cahangir Cahangirov. “Füzuli” kantatasının II hissəsindən bir parça

Moderato

Ma-ni can- dan u- san - dir - di, Ca - fa - dan yar u-san-maz-
mi? U- san - maz - mi? Fə-lək-lər yan - di a-hım - dan, Mu-ra-dım
şə - mi yan - maz - mi, mu - ra - dım şə - mi yan - maz - mi?

DİFERENSİAL TƏLİM

1. “Novruz bayramı” mahnısına ritm tutur.
2. Mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyir.

NƏTİCƏ

Aparılan müzakirələrdən, müqayisələrdən belə bir yekun rəyə gəlinir ki, müşayiət olmadan ifa olunan xor əsərinə a kapella deyilir.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Rəşid Şəfəqin Sabir Mustafanın sözlərinə yazdığı “Novruz bayramı” mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. “Novruz bayramı” mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Tapşırıq 2. Mahnının məzmununa, bayramın xüsusiyyətlərinə uyğun şəkillər çəkin.

Musiqi nümunələrinin müəllifləri haqqında əlaqədar məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Müəllimin şərhilə.
2. Şagirdlərin əvvəlki biliklərinə əsaslanaraq.

Musiqi dinləyək

Nazim Əliverdiyev. A kapella xor kollektivi üçün “Bayatı-Şiraz”

Bu əsər müşayiətsiz xor kollektivi üçün yazılmışdır.

Yeni mahnı öyrənək

NOVRUZ BAYRAMI

*Musiqisi Rəşid Şəfəqin,
sözləri Sabir Mustafanın.*

I

Səməni gətirin,
Miz üstünə qoyun, hey!
Kos-kosanı başlayaq,
Gözəldir bu oyun, hey!

Nəqərat (xor):
Yaz coşdurur adamı,
Gəlir Novruz bayramı!

II

Bir nimçəyə düzülün
Yeddi löyün şirniyyat:
Qoğal, qovut, paxlava,
İydə, badam, qoz, nabat.

Nəqərat (xor):

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası nə vaxt yaranıb?
2. Azərbaycan Dövlət Xor Kapellası üçün hansı bəstəkarlar əsərlər yazıb?
3. A kapella nədir?
4. “Novruz bayramı digər ölkələrdə” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

63

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Füzuli” kantatasını kim bəstələyib?

- a) Fikrət Əmirov b) Cahangir Cahangirov c) Aşef Zeynalı

2. “A kapella” hansı ifa tərzinə deyilir?

- a) müşayiətli b) müşayiətsiz c) həm müşayiətli, həm müşayiətsiz

25. QARA QARAYEV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT KAMERA ORKESTRİ

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir. 2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşıq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 3. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının musiqili səhnə əsərlərində istifadə olunmuş bədii nümunələr haqqında təqdimat edir. 4. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 5. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

20. QARA QARAYEV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT KAMERA ORKESTRİ

Nazim Rzayev

Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının tərkibində olan musiqi kollektivlərindən biri də Dövlət Kamera Orkestridir. Bu musiqi kollektivi məşhur Azərbaycan bəstəkarları Fikrət Əmirov və Qara Qarayevin təşəbbüsü ilə 1964-cü ildə yaradılıb. 1964-cü ildən 1992-ci ilə qədər orkestrin bədii rəhbəri Dövlət mükafatı laureatı, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Nazim Rzayev, 1995-ci ildən 1997-ci ilədək Əməkdar incəsənət xadimi Yaşar İmanov, 1998-ci ildən 2018-ci ilə kimi Xalq artisti Teymur Göyçayev olmuşdur. 2018-ci ildən kollektivə Xalq artisti Fəxrəddin Kərimov rəhbərlik edir.

Kollektivin repertuarında 200-dən çox Qərbi Avropa, rus və Azərbaycan bəstəkarının əsəri öz əksini tapmışdır. Yüksək peşəkarlıq xüsusiyyətlərinə malik olan Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestrinin musiqiçiləri müxtəlif janrlı musiqi nümunələrindən ibarət zəngin repertuarları ilə xalqın zövqünün düzgün formalaşmasında böyük rol oynamışlar. Orkestr təkcə Azərbaycanda deyil, eyni zamanda Rusiyanın Moskva, Sankt-Peterburq və digər şəhərlərində, həm də Qərbi Avropa ölkələrində qastrol səfərlərində müvəffəqiyyətlə çıxış etmişdir.

Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri

64

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
müzakirə, müqayisə,
müsahibə

1

Məktəblilər sinfə “Qarabağ şikəstəsi” zərbi muğamının təranələri altında daxil olurlar.

2

Müəllim Azərbaycanda Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri, onun yaranması, inkişafı, repertuarı haqqında məlumat verir, həm də belə bir musiqi kollektivinin zəruriliyini göstərir. Orkestrin ifasında Qara Qarayevin “İldırımlı yollarla” baletindən “Afrikalı qızların rəqsi”

dinlənilir. Tədqiqat aparmaq üçün müəllim uşaqlara belə bir sualla müra-ciət edir: **“Uşaqlar, Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestrinin ifasında daha hansı musiqi nümunələri səslənə bilər?”**

3

Müəllim qeyd edir ki, onların dinlədiyi musiqidən başqa, bu orkestr çoxlu sayda ritmik muğam ifalarını da müvəffəqiyyətlə müşayiət edir. Məşhur xanəndə Alim Qasimovun Kamera Orkestri ilə birlikdə ifa etdiyi “Qarabağ şikəstəsi” zərbi-muğamı da belə musiqi nümunəsidir.

Şagirdlər bu əsəri də dinləyirlər.

Musiqi dinləyək

Qara Qarayev. “İldırım yollarla” baletindən “Afrikalı qızların rəqsi”

Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri, eyni zamanda müxtəlif janrlı Azərbaycan xalq musiqisi nümunələrini ifa edir, xanəndələri müşayiət edir. Xalq artisti Teymur Göyçayev “Qarabağ şikəstəsi” ritmik muğamını Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri üçün işləmiş və onlarla gənc xanəndə bu orkestrin müşayiəti ilə bu gün də “Qarabağ şikəstəsi” oxuyur. Bu xanəndələrdən biri də Xalq artisti Arif Babayevdir.

Teymur Göyçayev

Arif Babayev

Musiqi dinləyək

“Qarabağ şikəstəsi”. İfa edir Xalq artisti Arif Babayev

Notta oxuyaq

“Qarabağ şikəstəsi” zərbi-muğamından bir parça

Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri üçün Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Azər Dadaşov, Faiq Nəğiyyəv, Oqtay Rəcəbov və başqaları maraqlı əsərlər yazmışlar. Digər tərəfdən Azərbaycan bəstəkarlarının filmlərə, o cümlədən cizgi filmlərinə yazdıqları musiqi əsərlərinin səsləndirilməsi də Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestrinin öhdəsinə düşmüşdür.

DİFERENSİAL TƏLİM

65

1. Mahnının ritmini tutur.
2. Mahniyə uyğun şəkillər çəkir.

NƏTİCƏ

Bu haqda müzakirələrdən sonra belə bir yekun qərara gəlirlər ki, Kamera Orkestrinin çox azsaylı kollektivi imkan verir ki, onlar həm də kiçik konsert zallarında da öz ustalılıqlarını göstərsinlər.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Rəşid Şəfəqin Sabir Mustafanın sözlərinə yazdığı “Novruz bayramı” mahnısı notla və sözləri ilə bir-ikisəli ifa edilir.

Tapşırıq 1. Novruz bayramı haqqında kiçik şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. Novruz bayramının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Dinlənən musiqi nümunələri haqqında məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin şifahi təqdimatları ilə.
2. Müəllimin verdiyi şərhlerle.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestrinin ilk bədii rəhbəri və baş dirijoru kim olub?

- a) Fikrət Əmirov   b) Tofiq Quliyev   c) Nazim Rzayev

2. Qara Qarayev adına Azərbaycan Dövlət Kamera Orkestri nə vaxt yaradılıb?

- a) 1964   b) 1974   c) 1984

26. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

27. AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK MUSIQILI TEATRI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir. 2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşiq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 3. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının musiqili səhnə əsərlərində istifadə olunmuş bədii nümunələr haqqında təqdimat edir. 4. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 5. Mahnını birsəli (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə, müsahibə

1
Şagirdlər bəstəkar Emin Sabitoğlunun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı "Azərbaycan" mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

21. AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK MUSIQILI TEATRI

Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrı

Keçən əsrin əvvəllərində Azərbaycanda dahi Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yeni musiqi janrı — milli musiqili komediya yaranır. Bəstəkarın 1909-cu ildə yazdığı "Ər və arvad" musiqili komediyasının ilk tamaşası 1910-cu il mayın 24-də Bakıda Nikitin qardaşlarının sirk binasında baş tutur. Bu tamaşa ilə Azərbaycanda Musiqili Komediya Teatrının əsası qoyulur.

1911-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin "O olmasın, bu olsun", 1913-cü ildə "Arşın mal alan" musiqili komediyaları da möhz bu teatrdə öz səhnə təcəssümünü tapır. Üzeyir Hacıbəyildən sonra Zülfüqar Hacıbəyovun "Əlli yaşında cavan", "Evliyken subay", Mirmahmud Kazimovskinin "Molla Cəbi", "Vurhavor" musiqili komediyaları da tamaşaya qoyulur.

Böyük Vətən müharibəsi illərində teatrın işi yenidən qurulur və bu teatra Azərbaycan Dövlət Təbliğət Teatrı adı verilir.

Lakin 1942-ci il avqustun 29-da Təbliğət Teatrı yenidən Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı adlandırılır və görkəmli rejissor Şəmsi Bədəlbəyli bu teatra direktor və bədii rəhbər təyin edilir. 1943-cü ilin avqust ayında teatra "Molla Nəsrəddin" jurnalının banisi dramaturq, publisist Cəlil Məmmədquluzadənin adı verilir.

1938-ci ilə qədər musiqili komediya tamaşaları Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının binasında oynanırdı. 1938-ci ildə Musiqili Komediya Teatrı rəsmi olaraq Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı statusu alır. 1939-cu ildən Azərbaycan bölməsində Səid Rüstəmovun "Beş manatlıq gəlin", Ağası Məşədibəyovun "Toy kimindir", Soltan Hacıbəyovun "Qızılgül" və rus bölməsində isə Frans Leqarın "Mavi mazarca", Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan", İmre Kalmannın "Sirk şahzadəsi", Boris Aleksandrovun "Malinovkada toy" və digər tamaşalar qoyulur. 1944-cü ildə Fikrət Əmirovun "Ürəkəlanlar", 1946-cı ildə "Gözün aydın", 1947-ci ildə Səid Rüstəmovun "Durna", 1948-ci ildə Süleyman Ələsgərovun "Ulduz" operetaları ilə teatrın repertuarı zənginləşir.

2

Müəllim Azərbaycanda Dövlət Akademik Musiqili Teatrının yaradılması, orada hansı bəstəkarların əsərlərinin tamaşaya qoyulması, müasir dövrə qədər yaranmış əsərlər haqqında, məşhur aktyorlarla əlaqədar məlumat verir. Şagirdlər “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”-nı dinləyirlər.

3

Bundan sonra şagirdlər Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” operettasından “Məşədi İbadın mahnısı”-nın melodiyasını notla oxuyur və onun “Uzundərə” Azərbaycan xalq rəqsinə oxşadığını müəyyənləşdirirlər.

Bir müddət fasilədən sonra, 1956-cı ildən teatr yenidən fəaliyyətə başlayır.

“Əsgərin ariyası”.
Üzeyir Hacıbəyli. Rəşid Behbudov

1970-ci ilə qədər teatrda Tofiq Quliyevin “Qızılaxtaranlar”, Şafiqə Axundovanın “Ev bizim, sirr bizim”, Zakir Bağurovun “Qayınana”, Vəlif Adıgözəlov və Ramiz Mustafayevin “Hacı Qara”, Azər Rzayevin “Hacı Kərimin Aya səyahəti”, Əşraf Abbasovun “Səndən mənə yar olmaz”, Tofiq Bakıxanov və Nəriman Məmmədovun “Altı qızın biri Pəri”, Nəriman Məmmədovun “Bir dəqiqə” operettaları müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur.

Bu dövrdə teatrda Nəsimə Zeynalova, Bəşir Səfəroğlu, Hacıbaba Bağirov, Səyavuş Aslan, Mobil Əhmədov, orkestr dirijorlarından Süleyman Ələsgərov, Soltan Hacıbəyov, Kamal Abbasov və digər sənət korifeyləri çalışırdı.

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. “Arşın mal alan”. “Əsgərin ariyası”

Musiqi dinləyək, notla və sözləri ilə oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. “O olmasın, bu olsun”. “Məşədi İbadın mahnısı”

Allegro moderato
mf

Mən nə qə-dər, nə qə-dər qə-ca ol-sam da, də-ya-rəm mən ca-va-na, Cü-ra-yi ye-mə-rəm
mən ya-va-na, Yax - şi de-mə-rəm mən ya-ma-na... Qur - bun e - də-rəm
mən ca - na - na... Ma - hi - mi, pu - lu - mu, ca - ni - mi mən.

Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: **“Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrının repertuarı, əsasən, hansı əsərlərdən ibarətdir?”**

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyir.

Bəstəkar "Məşədi İbadın mahnısı" üçün "Üzundərə" Azərbaycan xalq rəqsinin melodiya-sından istifadə etmişdir.

XX əsrin əvvəllərində Hacı Zeynalabdin Tağıyevin tikdirdiyi Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrının binasında 2013-cü ildə əsaslı təmir və yenidənqurma işləri aparıldı və bu incəsənət ocağı Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrı adlandırıldı.

Hacı Zeynalabdin Tağıyev

Yeni mahnı öyrənək

AZƏRBAYCAN

Musiqisi Emin Sabitoğlunun, sözləri Baxtiyar Vahabzadənin.

I
Azərbaycan, sənsən mənim
Ülviyyətim, şən-şöhretim.
Adın mənim öz adımdır,
Sənsiz mənim nə qiymətim,
Azərbaycan, Azərbaycan.

Nəqərat:
Biz tarixə sığınmadıq,
Dünən vardıq, bu gün varıq.
Biz dostluğa güvənərək
Gələcəyə addımlarıq,
Azərbaycan, Azərbaycan.

II
Nəfəsimiz Babəkərin,
Sabirlərin od nəfəsi.
Mahnımızda yaşar bizim
Babaların addım səsi,
Azərbaycan, Azərbaycan.

Nəqərat:

III
Azərbaycan mənim eşqim,
Mənim andım, mənim anam.
Biz ikimiz bir torpağıq,
Mən də sənə bir parçanam,
Azərbaycan, Azərbaycan.

SUAL VƏ TAPŞIQLAR

1. Azərbaycanda tamaşaya qoyulan ilk operetta necə adlanır və onun müəllifi kimdir?
2. Bu gün Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrının yerləşdiyi binam kim tikdirib?
3. Üzeyir Hacıbəylinin hansı operettalarını tanıyırsınız?
4. Üzeyir Hacıbəylinin "O olmasın, bu olsun" operettasının baş qəhrmanı Məşədi İbad obrazı haqqında danışın.

NƏTİCƏ

Bununla əlaqədar müzakirələrdən belə yekun rəyə gəlinir ki, bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli özünün operettalarında Azərbaycan xalq rəqslərinin melodiya-larından istifadə etmişdir.

Yaradıcı tətbiqetmə. Şagirdlər müəllimin köməyi ilə bəstəkar Emin Sabitoğlunun Baxtiyar Vahabzadənin sözlərinə bəstələdiyi "Azərbaycan" mahnısını öyrənirlər.

Tapşırıq 1. “Azərbaycan” mahnısının xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. Emin Sabitoğlunun bildiyiniz vətənpərvərlik mövzulu mahnıları haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Mahnı müəllifləri haqqında məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin köhnə biliklərinə əsaslanaraq müəllimin sual-cavabı ilə.
2. Şagirdlərin internetdən əldə etdikləri məlumatlara əsasən.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” operettasının digər adı necədir?

- a) “Məşədi Qulu”   b) “Məşədi İbad”   c) “Məşədi İbrahim”

2. Emin Sabitoğlunun “Azərbaycan” mahnısının xarakteri hansı rəqsə uyğundur?

- a) lirik rəqsə   b) “Yallı” rəqsinə   c) “Cəngi” rəqsinə

28. ƏMƏKDAR KOLLEKTİV, SƏİD RÜSTƏMOV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT XALQ ÇALĞI ALƏTLƏRİ ORKESTRİ

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir. 2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşıq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 3. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 4. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 5. Mahnını birsəslili (solo), qrup və xor tərkibində oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, müsahibə

1

Şagirdlər bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Ənvər Əhmədin sözlərinə yazdığı "Komandanım, əmr et" mahnısının tərənələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim Azərbaycanda Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin yaranması, inkişafı və bu kollektiv üçün əsərlər yazmış bəstəkarlar haqqında məlumat verir. Üzeyir

22. ƏMƏKDAR KOLLEKTİV, SƏİD RÜSTƏMOV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT XALQ ÇALĞI ALƏTLƏRİ ORKESTRİ

1931-ci ildə dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında xalq çalğı alətlərində ifa edən 12 tanınmış ifaçını bir yere yığır. Məqsədi notla çalan orkestr yaratmaq olur. Lakin o dövrdə hələ milli alətlərimizdə notla çalan musiqiçilər çox az olduğundan bu arzusunun reallaşdırma bilmir. Nəhayət, 1932-ci il may ayının 1-də Üzeyir Hacıbəyli öz ideyasını həyata keçirir və Radio Verilişləri Komitəsinin tərkibində Xalq Çalğı Alətləri Orkestrini yaradır. Orkestr 22 nəfər musiqiçi ilə fəaliyyətə başlayır. Orkestrin bədii rəhbəri və dirijoru bəstəkarın özü, bəstəkar Səid Rüstəmov isə onun köməkçisi və konsertmeystri təyin edilir. Bu orkestr üçün repertuar yaratmaq məqsədilə Üzeyir Hacıbəyli 1932-ci ilin sonlarında I və II fantaziyalarını yazır. Artıq 1933-cü ildə orkestrin tərkibi 30 nəfərə qədər artır və bəstəkarlarımızın onun repertuarını yeni-yeni əsərlərlə zənginləşdirirlər.

Üzeyir Hacıbəyli və
Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

Səid Rüstəmov Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin üzvləri ilə

Hacıbəylinin bu kollektiv üçün yazdığı “I fantaziya”sı səsləndirilir. Bundan sonra əsərin əsas mövzusu şagirdlər tərəfindən notla ifa olunur. Eyni zamanda “Çahargah” muğamının “Maye-çahargah” şöbəsi səsləndirilir.

3

Tədqiqat sualı kimi şagirdlərə belə bir sual verilir: **“Uşaqlar, dinlədiyiniz, oxuduğunuz musiqi nümunələri ilə “Maye-çahargah” şöbəsinin melodiyası arasında nə əlaqə vardır?”**

Sınıf iki qrupa bölünür. I qrup Üzeyir Hacıbəylinin “Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün I fantaziya”nın, II qrup isə “Çahargah” muğamının “Maye-çahargah” şöbəsinin oxşar və fərqli cəhətlərini araşdırır.

1935-ci ildə Səid Rüstəmov orkestrə rəhbər təyin edilir. 1937-ci ildə artıq orkestrin tərkibi 40 nəfərə çatır.

1938-ci ildə Moskva şəhərində keçirilən Azərbaycan İncəsənəti Oğurluğunda Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin ifası dinləyicilər tərəfindən böyük maraqla qarşılanır və həmin il aprelin 9-da orkestr Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” musiqili komediyasında müşayiətçi kimi iştirak edir.

Sonradan bəstəkarlardan Müslüm Maqomayev, Səid Rüstəmov, Fikrət Əmirov, Süleyman Ələsgərov, Arif Məlikov, Əsrəf Abbasov, Cahangir Cahangirov, Hacı Xanməmmədov və digərləri bu kollektiv üçün müxtəlif janrlı əsərlər yazırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Xalq artistlərindən Bülbül, Firəngiz Əhmədova, Lütfiyar İmanov, Şövkət Ələkbərova, Mobil Əhmədov, Sara Qədimova, Gülağa Məmmədov, Elmira Rəhimova, İlhamə Quliyeva, Yalçın Rzazadə, Flora Kərimova bu orkestrin solistləri olmuşlar.

Bu gün Səid Rüstəmov adına Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin heyəti 65 nəfərdir. Bədii rəhbəri və baş dirijoru Əməkdar artist Faiq Sadiqovdur.

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. “Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün I fantaziya”

BUNU DA BİLİN

Fantaziya” yunan sözü olub “təsəvvür”, “xəyal” deməkdir. Musiqidə ənənəvi çərçivə üslubundan kənara çıxan orijinal formal əsərlər fantaziya adlanır.

1932-ci ildə bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli “Çahargah” və “Şur” fantaziyalarını yazır. Fantaziyalarda bəstəkar fortepianoya solo alət kimi xüsusi yer ayırır. Adlarından məlum olduğu kimi, bəstəkar bu əsərlərdə “Çahargah” və “Şur” muğamlarının intonasiyalarından, ritmik xüsusiyyətlərindən, lad kökündən geniş istifadə edib.

Notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. “Çahargah” fantaziyasından bir parça

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mahnının ritmini tutur.
2. Mahnının xarakterini müəyyənləşdirir.

NƏTİCƏ

Aparılan müzakirələr nəticəsində şagirdlər belə bir rəyə gəlirlər ki, dinlənən, ifa olunan musiqi nümunələrinin hamısı “Çahargah” Azərbaycan muğamının “Mayeyi-çahargah” şöbəsinə uyğundur.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Ənvər Əhmədin sözlərinə bəstələdiyi hərbi-vətənpərvərlik mövzusunda “Komandanım, əmr et” mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. “Komandanım, əmr et” mahnısına ritmik müşayiət yaradın.

Tapşırıq 2. Mahnının mətninin məzmununa uyğun şəkillər çəkin.

Musiqi nümunələrinin müəllifləri haqqında məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin internetdən əldə etdikləri məlumatlara əsaslanaraq.
2. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

Bu melodiya “Çahargah” muğamının “Mayeyi-çahargah” şöbəsinin xarakterinə əsaslanır.

Yeni mahnı öyrənək

KOMANDANIM, ƏMR ET

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Ənvər Əhmədir.

Azərbaycan
Respublikasının
Prezidenti, Silahlı
Qüvvələrin Ali Baş
Komandanı
İlham Əliyev

I

Bu millətin qürurun heç bir qüvvə poza bilməz,
Bu fəlakət yuxusunu fəlaklər yoza bilməz,
Qılınc yazan tarixi, heç bir kəs yaza bilməz.

Nəqərat:

Komandanım, əmr et sən, döyüş andı içək biz,
Bu torpağın uğrunda canımızdan keçək biz!

II

Susa bilməz hayqıran bir millətin haqq səsi,
İldırım tək gurlasın Üzeyirin cəngisi,
Qarabağda od alsın düşmənin daş qəfəsi.

Nəqərat:

III

Artıq zaman yetişib, bu xalq ayaq üstədir,
Yaramızdan qan sızır, ulu vətən xəstədir,
Torpağın ağrısından milləti qəzəb didir.

Nəqərat:

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri nə vaxt yaradılıb?
2. Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün hansı bəstəkarlar əsər yazmışdır?
3. Hansı müğənnilər bu orkestrin solisti olmuşdur?
4. Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin tərkibinə daxil olan musiqi alətləri haqqında kiçik şifahi məlumat hazırlayın.

73

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Üzeyir Hacıbəylinin “Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün I fantaziya”-sı hansı muğama əsaslanıb?

a) “Segah”

b) “Çahargah”

c) “Şüştər”

2. “Komandanım, əmr et” mahnısı hansı tempdədir?

a) marş

b) moderato

c) adajio

29. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTLƏRİ ANSAMBLLARI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycanın milli folklor nümunələri, muğam və aşıq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hisslərə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 4. Mahnını birsəslə (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəslə) oxuyur.

23. AZƏRBAYCAN XALQ ÇALĞI ALƏTLƏRİ ANSAMBLARI

Əhməd Bakıxanov

Əlibaba Məmmədov

Həbib Bayramov

Çalğı Alətləri Ansamblı.

6. Xalq artisti Ceyran Haşımova'nın rəhbərlik etdiyi "Lələ" Qızlar Ansamblı.

XX—XXI əsr Azərbaycan musiqi ifaçılıq mədəniyyətində Xalq Çalğı Alətləri ansamblarının rolu çox böyükdür. Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Ansamblını Xalq Çalğı Alətləri Orkestrindən ayıran cəhətlər:

1. Xalq Çalğı Alətləri ansambları notsuz şifahi ənənə əsasında ifa edir.

2. Xalq Çalğı Alətləri ansamblarının tərkibindəki musiqiçilərin sayı orkestr musiqiçilərlərdən üç dəfə az ola bilər.

3. Qastrol səfərləri üçün daha əlverişli və yığcam heyətə malikdir.

XX əsrdə respublikamızda ən tanınmış Xalq Çalğı Alətləri ansambları:

1. Xalq artisti Əhməd Bakıxanovun rəhbərlik etdiyi Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı.

2. Xalq artisti Baba Salahovun rəhbərlik etdiyi Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı.

3. Xalq artisti Əlibaba Məmmədovun rəhbərlik etdiyi Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı.

4. Əməkdar artist Əhsən Dadaşovun rəhbərlik etdiyi Xalq Çalğı Alətləri Ansamblı.

5. Xalq artisti Həbib Bayramovun rəhbərlik etdiyi Xalq

Baba Salahov

Əhsən Dadaşov

Ceyran Haşımova

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi,
müzakirə, müqayisə,
müsahibə

1

Uşaqlar bəstəkar Oqtay Rəcəbovun və şair Ənvər Əhmədin "Komanandanım, əmr et" mahnısının marş sədaları altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri ansambları, onların repertuarı üçün yazılmış musiqi nümunələri, onların oxşar və fərqli cəhətləri, bu ansambların musiqi mədəniyyətimizdəki rolu və bu musiqi kollektivlərini təşkil edənlər haqqında məlumat verir. Eyni zamanda qeyd olunan ansambların istedadlı müğənnilərin ortaya çıxarılmasındakı rolundan danışır.

Zeynəb Xanlarovanın ifasında Əhməd Bakıxanov adına Xalq Çalğı Alətləri Ansamblının müşayiəti ilə “Çahargah” muğamından bir parça dinlənir. Rəng haqqında qısa məlumatdan sonra “Şur” muğamının “Simayi-şəms” rəngindən bir parça notla oxunulur.

3

Tədqiqat sualı kimi şagirdlərə aşağıdakı sualla müraciət oluna bilər:
“Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri ansambllarında, əsasən, hansı janra aid musiqi nümunələri ifa olunur?”

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkir.

NƏTİCƏ

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər adları çəkilən ansamblarda, əsasən, xalq mahnılarının, muğamların, o cümlədən bəstəkar mahnılarının ifa olunması nəticəsinə gəlirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə. Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Ənvər Əhmədin sözlərinə bəstələdiyi “Komandanım, əmr et” mahnısı notla ikisəslə kimi və sözləri ilə öyrədilir.

- Tapşırıq 1.** Mahnının tempinə uyğun ritmik müşayiət yaradın.
Tapşırıq 2. “Komandanım, əmr et” mahnısının xarakterini aydınlaşdırın.
Mahnı müəllifləri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:
1. Şagirdlərin keçmiş biliklərinə əsaslanaraq.
  2. Müəllimin şəxsi təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Komandanım, əmr et” mahnısının musiqisi kimindir?
a) Emin Sabitoğlu   b) Oqtay Rəcəbov   c) Tofiq Quliyev
2. “Komandanım, əmr et” mahnısının xanə ölçüsü neçədir?
a) $\frac{2}{4}$ b) $\frac{3}{4}$ c) $\frac{4}{4}$

30. “DAN ULDUZU” KAMERA-İSTRUMENTAL ANSAMBLI

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşıq musiqisindən istifadəyə dair kiçik təqdimatlar edir. 2. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 3. Mahnını birsəslili (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəslili) oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, müsahibə

1

Şagirdlər bəstəkar Emin Sabitoğlunun şair İbrahim Kəbirinin sözlərinə bəstələdiyi “Nə gözəldir Azərbaycan!” mahnısının təraneləri altında sinfə daxil olurlar.

2

Bundan sonra müəlim “Dan ulduzu” Kamera-İstrumental Ansamblı və onun yaradıcısı Əməkdar incəsənət xadimi Gülarə Əliyeva, onun rəhbərlik etdiyi ansamblın tərkibi, bu musiqi kollektivində yetişmiş və məşhurlaşmış müğənnilər haqqında məlumatları şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

24. “DAN ULDUZU” KAMERA-İSTRUMENTAL ANSAMBLI

“Dan ulduzu” Kamera-İstrumental Ansamblı 1966-cı ildə görkəmli pianoçu, Əməkdar incəsənət xadimi Gülarə Əliyeva tərəfindən Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinin tərkibində yaradılmışdır.

Gularə Əliyeva bu ansamblın həm bədii rəhbəri həm də fortepiano partiyalarının gözəl ifaçısı idi. “Dan ulduzu” ansamblının mahnı repertuarının əsasını professional Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri təşkil edirdi. Bu ansamblı Azərbaycan xalq çalğı alətləri ilə bərabər (tar, ud), Avropa musiqi alətlərinin (fortepiano, qoboy, fleyta, skripka, violonçel və s.) olması onun səslənməsini daha maraqlı edirdi. Tezliklə sevilən bu ansambl bir sıra Avropa və Şərqi ölkələrində də qastrol səfərlərində Azərbaycan musiqisini təbliğ etməyə başlayır. Akif İslamzadə, Flora Kərimova, Yalçın Rzazadə, Hüseynə Hədiyev, Məmmədbağır Bağırzadə və başqa görkəmli ifaçılar ansamblın solistləri olmuşlar. 1975-ci ildən Azərbaycan Xalq artisti Zeynəb Xanlarova bu ansambl ilə silsilə konsertlər vermişdir.

Gularə Əliyeva özü də “Dan ulduzu” Kamera-İstrumental Ansamblı üçün “Şüştər” rapsodiyası, “Hümayun” süitəsi, “Bayatı-kürd”, “Şur” fantaziyalarını yazmışdır.

Gularə Əliyeva

“Dan ulduzu” Kamera-İstrumental Ansamblı

1991-ci ildə Gülarə Əliyeva dünyasını dəyişdi. Onun yaratdığı “Dan ulduzu” Kamera-İstrumental Ansamblı bu gündək fəaliyyət göstərir və sevilir.

3

Şagirdlər Gülarə Əliyevanın bəstələdiyi “Şüştər” rapsodiyasını dinləyirlər. Müəllim rapsodiya musiqi janrı haqqında məlumat verir və şagirdlərə belə bir tədqiqat sualı ilə müraciət edir:

“Uşaqlar, “Dan ulduzu” Kamera-İnstrumental Ansamblının əvvəllər tanış olduğunuz musiqi kollektivlərindən nə fərqi var?”

Verilən sual ətrafında müəllimin iştirakı ilə müzakirələr başlayır.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. “Dan ulduzu” Kamera-İnstrumental Ansamblının tərkibindəki alətlərin adını söyləyir. 2. Mahniyə əl çalmaqla ritm tutur.

NƏTİCƏ

Aparılan müzakirələr belə bir yekun nəticəyə gəlməyə imkan yaradır ki, “Dan ulduzu” Kamera-İnstrumental Ansamblı

həcmcə kiçik olması ilə, həm də tərkibində milli musiqi alətləri ilə bərabər, Avropa musiqi alətlərindən istifadə olunması ilə digər ansamblardan fərqlənir. “Dan ulduzu” ansamblında sərbəst musiqi əsərləri ifa olunmaqla bərabər, həm də müşayiətləri müşayiət etmək mümkündür.

Yaradıcı tətbiqetmə. Şagirdlərə Emin Sabitoğlunun İbrahim Kəbirinin sözlərinə yazdığı “Nə gözəldir Azərbaycan!” mahnısı notla və sözləri ilə oxunur.

Tapşırıq 1. Mahniyə ritmik müşayiət yaradın.

Tapşırıq 2. Emin Sabitoğlunun bildiyiniz digər mahnıların adlarını yazdınıza salın.

Musiqi müəllifləri ilə əlaqədar məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin televiziya və radio dalğalarından öyrəndikləri məlumatlar əsasında. 2. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Dan ulduzu” Kamera-İnstrumental Ansamblını kim yaratmışdır?

a) Əhsən Dadaşov b) Gülarə Əliyeva c) Ceyran Həşimova

2. “Nə gözəldir Azərbaycan!” mahnısının bəstəkarı kimdir?

a) Emin Sabitoğlu b) Tofiq Quliyev c) Eldar Mansurov

31–32. “BƏNÖVŞƏ” UŞAQ XORU

MƏQSƏD:

1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının geniş yayılmış əsərləri haqqında təqdimat edir. 2. Musiqi əsərlərinin emosional hissələrə təsiri ilə əlaqədar təqdimat edir. 3. Dinlədiyi müxtəlif janrlı əsərlərdən yaranan təəssüratlarını ifadə edir. 4. Mahnını birsəli (solo), qrup və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

İstifadə olunan iş üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə, müsahibə

1

Şagirdlər bəstəkar Azər Dadaşovun Musa Yaqubun sözlərinə yazdığı “Qızıl dan” mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

Müəllim uşaqların sevimli “Bənövşə” Uşaq Xoru, onun yaradıcısı bəstəkar, Əməkdar incəsənət xadimi Əfsər Cavanşirov, bu kollektivdə yetişmiş məşhur müğənnilər haqqında məlumatları təsvirlərdən istifadə etməklə şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

25. “BƏNÖVŞƏ” UŞAQ XORU

Azərbaycanda uşaq xor kollektivləri XX əsrdən başlayaraq, XXI əsrin əvvəllərinə kimi uzun və şərəfli bir yol keçmişdir.

Uşaq xor kollektivləri respublikamızda XX əsrin 50-ci illərində formalaşmağa başlamışdır. Bəstəkarlarımızdan Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqomayev, Asaf Zeynalli, Fikrət Əmirov, Qara Qarayev, Cahangir Cahangirov, Ağabacı Rzayeva, Qəmbər Hüseynli, Səid Rüstəmov, Tofiq Quliyev, Oqtay Zülfüqarov, Ramiz Mustafayev, Şəfiqə Axundova və digərləri bir-birindən gözəl uşaq mahnıları ilə uşaq xorlarının repertuarını daha da zənginləşdirdi. 1958-ci ildə Azərbaycan Televiziya və Radiosu tərkibində “Bənövşə” Uşaq Xoru yaradıldı. Kollektivə Əməkdar incəsənət xadimi, bəstəkar Əfsər Cavanşirov rəhbər təyin edildi. Bəstəkarlarımızın uşaqlar üçün yazdığı mahnılar “Bənövşə” Uşaq Xoru tərəfindən ifa edilir, maqnit lentinə yazılır və geniş tamaşaçı kütləsinə çatdırılırdı. Bəstəkar Əfsər Cavanşirov “Bənövşə” Uşaq Xorunun repertuarına Azərbaycan xalq və bəstəkar mahnıları ilə yanaşı, rus, Ukrayna, gürcü, eyni zamanda Avropa bəstəkarlarının uşaq mahnılarını da daxil edirdi. 1979-cu ildə Ukraynada “Bənövşə xor məcmuəsi” rus, Ukrayna və Azərbaycan dillərində çap olunur.

Əfsər Cavanşirov

“Bənövşə” Uşaq Xoru

Bundan sonra “Bənövşə” Uşaq Xorunun ifasında bəstəkar Aygün Səmədzadənin “Məktəb illəri” (sözləri Kəmalə Abıyevanın) mahnısı səsləndirilir. Müəllim bu mahnının yaranması və tez bir zamanda məşhurlaşması ilə əlaqədar məlumatları da şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

3

Tədqiqat aparmaq məqsədilə müəllim məktəblilərə bu sualla müraciət edir: **“Uşaqlar, dinlədiyiniz “Məktəb illəri” mahnısı solo, yoxsa çoxsəsli xor kollektivi tərəfindən ifa olunur?”**

Verilən sual ətrafında müəllimlə birlikdə müzakirələr aparılır.

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Dinlədiyi mahnının ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

NƏTİCƏ

Dinlənmiş “Məktəb illəri” mahnısı solo və çoxsəsli kimi ifa olunur. Mahnının bəndi solist, nəqəratı isə xor tərəfindən üçsəsli oxunulur.

Bundan sonra məktəblilər unison və çoxsəsli şəkildə bəstəkar Azər Dadaşovun şair Musa Yaqubun sözlərinə yazdığı “Qızıl dan” mahnısını yada salaraq oxuyurlar.

Bəndi “Rast”, nəqəratı isə “Bayatı-Şiraz” muğamı intonasiyalarına əsaslanan bu mahnıda Ana Vətəna olan sevgi təronüm edilir. Mahnı ikisəsli ifa olunur və xor üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Ulu öndər Heydər Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İham Əliyev

Yeni mahnı öyrənək və ikisəsli notla oxuyaq

EY TANRIM,
ARXA OL BİZİM İLHAMA

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Gülağa Təhəmmürün.

I

A dünya, nə vaxtsa gözləri dolan,
Bəndənin qeydine qalacaqmısan?
Nələr etdiyini yadına salsan,
Qara bulud kimi dolacaqmısan?

Nəqərat:

Ey Tanrım, arxa ol bizim İlhama,
Xalqını çətdirsən arzuya, kama,
Ömrünü bu yolda döndərüb şama,
Sən onun qeydine qalacaqmısan?

II

Özünü unutdu, xalqına yandı,
O, xalqı yaşatdı, xalq onu andı.
Bu ağır itkiyə fələk də yandı,
Sən də bizim kimi yanacaqmısan?

Nəqərat:

83

Yaradıcı tətbiqetmə. Oqtay Rəcəbovun “Ey Tanrım, arxa ol bizim İlham” (sözləri Gülağa Tənhanındır) mahnısı öyrədilir. Mahnının əvvəlcə I, sonra II səs partiyası öyrədilir, sonradan birləşdirilmiş halda ikisəsli kimi ifa edilir.

Tapşırıq 1. Öyrənilmiş mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. Öyrənilmiş mahnıya ritmik müşayiət yaradın.

Mahnı müəllifləri haqqında məlumatlar iki cür verilə bilər:

1. Şagirdlərin internet resurslarından istifadə etməklə öyrəndikləri məlumatlar nəticəsində.
2. Müəllimin şifahi təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Bənövşə” Uşaq Xorunun yaradıcısı kim olub?

- a) Azər Dadaşov   b) Əfsər Cavanşirov   c) Qəmbər Hüseynli

2. “Sərçənin sərgüzəştləri” uşaq operasının müəllifi kimdir?

- a) Azər Dadaşov   b) Oqtay Rəcəbov   c) Əfsər Cavanşirov

33. KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

34. BÖYÜK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

MAHNI REPERTUARI

HACI XANMƏMMƏDOV. "TAR VƏ SİMFONİK ORKESTR ÜÇÜN 1№-li KONSERT"

Tar

Allegro

F-no

Allegro

f

mf

p

p

f

The musical score consists of five systems. The first system shows the beginning of the Tar and F-no parts. The Tar part has a rest for two measures, then enters with a melodic line. The F-no part has a complex rhythmic accompaniment. The second system continues the Tar and F-no parts. The Tar part has a melodic line with dynamics *p* and *f*. The F-no part has a complex rhythmic accompaniment. The third system continues the Tar and F-no parts. The Tar part has a melodic line with dynamics *mf* and *p*. The F-no part has a complex rhythmic accompaniment. The fourth system continues the Tar and F-no parts. The Tar part has a melodic line with dynamics *p* and *f*. The F-no part has a complex rhythmic accompaniment. The fifth system continues the Tar and F-no parts. The Tar part has a melodic line with dynamics *p* and *f*. The F-no part has a complex rhythmic accompaniment.

“ŞÜŞTƏR” MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Səs qatırı

Not yazısı Arif Əsədullayevindir

BƏRDAŞT (Əmiri ilə)

Ad libitum. Senza misura ♩ ≈ 76

Musical notation for the main piece, featuring six staves with various rhythmic patterns, including sixteenth and thirty-second notes, and dynamic markings like *mf* and *f*. The notation includes fingerings (6, 5, 3) and trills (*tr*).

HACI XANMƏMMƏDOV. "TAR VƏ SİMFONİK
ORKESTR ÜÇÜN 1NƏ-Lİ KONSERT"DƏN ƏSAS
MÖVZUDAN BİR PARÇA

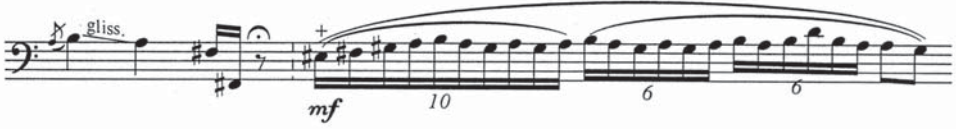
Allegro moderato

HACI XANMƏMMƏDOV. "TAR VƏ SİMFONİK
ORKESTR ÜÇÜN 1NƏ-Lİ KONSERT"DƏN KÖMƏKÇİ
MÖVZUDAN BİR PARÇA

Moderato

"BAYATI-ŞIRAZ"
MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Ad libitum. Senza misura ♩ ≈ 76

"KOROĞLU" OPERASINDAN
AŞIQ MAHNISI

Allegro moderato *mf*

Ba-lam ey!

Sə - ni gör - düm a - şıq ol - dum,

Dər - də sal - dım ca - nı - mı. A - la göz - lər,

dad - lı söz - lər, Qa - ra qaş - lar iş - və - naz - lar, can a - lan yar,

tök - dü na - haq qa - nı - mı Nə - dir əm - rin ta - ci - da - rım,

sər - və - rım! Naz - lı ya - rım,

gü - lü - za - rım iş - və - ka - rım hey! Nə - dir əm - rin

qəd - di rə - na - dil - bə - rım!

ADİL GÖRAY.
"BAĞÇAKÜRD"

Moderato non troppo

The musical score is written in 12/8 time and B-flat major. It consists of six staves of music. The first staff has a treble clef and a key signature of two flats. The second staff includes a 'p' dynamic marking and a 'gliss.' instruction. The third and fourth staves are marked 'simile'. The fifth and sixth staves include 'mf' dynamic markings. The score features various musical notations such as slurs, accents, and fingerings.

VAĞZALI

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Fortepiano üçün işləyən Mithəd Əhmədov

Tez-tez $\text{♩} = 72$

mf

tr

p

“QARMON VƏ SİMFONİK ORKESTR ÜÇÜN
KONSERT”DƏN BİR PARÇA

Tofiq Bakıxanov

Konsert

(Ə.Bakıxanovun xatirəsinə həsr olunur.)

Maestoso

5

1

f

9

11

13

16

18

21

24

27

29

32

34

Meno

36

Allegretto

52

55

mf

58

f *p*

61

63

Musical notation for measures 63-64. Measure 63 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains two measures of music. The first measure has a quarter note G4 with a slur and a finger number '2' above it, followed by eighth notes A4, B4, C5, and D5. The second measure has a quarter note E5 with a slur and a finger number '3' above it, followed by eighth notes D5, C5, B4, and A4.

65

Musical notation for measures 65-66. Measure 65 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains two measures of music. The first measure has quarter notes G4, A4, B4, and C5, each with a slur and a finger number '2' above it. The second measure has quarter notes D5, C5, B4, and A4, each with a slur and a finger number '3' above it. A box containing the number '7' is placed above the first measure of the second measure. The second measure of the system has a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, and B4, with finger numbers '2' and '4' above the first and second notes respectively.

67

Musical notation for measures 67-69. Measure 67 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains three measures of music. The first measure has quarter notes G4, A4, and B4, with a slur and a finger number '2' above the first note. The second measure has quarter notes C5, B4, and A4, with a slur. The third measure has quarter notes G4, F4, and E4, with a slur.

70

Musical notation for measures 70-73. Measure 70 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains four measures of music. The first measure has a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, and B4. The second measure has quarter notes C5, B4, and A4. The third measure has quarter notes G4, F4, and E4. The fourth measure has quarter notes D4, C4, and B3, with a slur.

74

Musical notation for measures 74-76. Measure 74 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains three measures of music. The first measure has quarter notes G4, A4, and B4, each with a slur and a finger number '3' above it. The second measure has quarter notes C5, B4, and A4, with a slur and a finger number '2' above the first note. The third measure has quarter notes G4, F4, and E4, with a slur and a finger number '3' above the first note. The fourth measure has quarter notes D4, C4, and B3, with a slur and a finger number '1' above the first note. The fifth measure has quarter notes G4, F4, and E4, with a slur and a finger number '1' above the first note.

77

Musical notation for measures 77-80. Measure 77 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains four measures of music. The first measure has a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, and B4. The second measure has quarter notes C5, B4, and A4. The third measure has quarter notes G4, F4, and E4. The fourth measure has quarter notes D4, C4, and B3, with a slur and a finger number '2' above the first note. A box containing the number '8' is placed above the first measure of the fourth measure.

81

Musical notation for measures 81-84. Measure 81 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains four measures of music. The first measure has quarter notes G4, A4, and B4, with a slur and a finger number '2' above the first note. The second measure has quarter notes C5, B4, and A4, with a slur and a finger number '1' above the first note. The third measure has quarter notes G4, F4, and E4, with a slur and a finger number '3' above the first note. The fourth measure has quarter notes D4, C4, and B3, with a slur and a finger number '5' above the first note. The fifth measure has quarter notes G4, F4, and E4, with a slur and a finger number '1' above the first note. The sixth measure has quarter notes D4, C4, and B3, with a slur and a finger number '4' above the first note.

85

Musical notation for measures 85-87. Measure 85 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and a common time signature. It contains three measures of music. The first measure has quarter notes G4, A4, and B4, with a slur and a finger number '1' above the first note. The second measure has quarter notes C5, B4, and A4, with a slur and a finger number '3' above the first note. The third measure has quarter notes G4, F4, and E4, with a slur and a finger number '2' above the first note. A box containing the number '9' is placed above the first measure of the third measure. The text 'Meno' is written to the right of the box. The fourth measure has a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, and B4.

CƏNGI

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegretto ♩ = 112

23

C.QULİYEV. "ZURNA VƏ SİMFONİK ORKESTRİ ÜÇÜN UVERTÜRA"NIN ZURNA PARTİYASINDAN BİR PARÇA

Allegro moderato

Zurna in H

Zurna in H

ÇOBAN BAYATISI

(Azərbaycan xalq musiqisi)

Moderato

The musical score for Çoban Bayatısı is presented in ten staves of music. The key signature is three sharps (F#, C#, G#) and the time signature is 4/4. The score includes the following markings and features:

- Staff 1:** *mf* and *ad libitum* markings. Features a triplet of eighth notes and two trills (*tr*).
- Staff 2:** Continues the melodic line with a trill (*tr*) at the end.
- Staff 3:** Includes trills (*tr*) and a quintuplet of eighth notes (5).
- Staff 4:** Features trills (*tr*) and a triplet of eighth notes (3).
- Staff 5:** Contains trills (*tr*) and a triplet of eighth notes (3).
- Staff 6:** Shows a change in time signature to 3/4, followed by a return to 4/4. Includes a 4th measure repeat sign (*4v*) and a triplet of eighth notes (3).
- Staff 7:** Features trills (*tr*) and a triplet of eighth notes (3).
- Staff 8:** Includes the marking *poco accel.* and a triplet of eighth notes (3).
- Staff 9:** Continues the melodic line with a triplet of eighth notes (3).
- Staff 10:** Features a trill (*tr*) and a triplet of eighth notes (3).

YALLI

(Azərbaycan xalq rəqsi)

1. DÖNƏ YALLI

Moderato

The musical score for '1. DÖNƏ YALLI' is written in 6/8 time with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). It consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two flats, and a 6/8 time signature. The tempo is marked 'Moderato'. The first measure is marked with a forte 'f' dynamic. The melody features eighth notes and quarter notes, with trills (tr^b) on the second and fourth measures. The second staff starts with a mezzo-forte 'mf' dynamic and continues the melodic line with trills. The third staff returns to a forte 'f' dynamic. The fourth staff concludes with a mezzo-forte 'mf' dynamic and ends with a double bar line and repeat dots.

2. HAQIŞDA

Moderato

The musical score for '2. HAQIŞDA' is written in 6/8 time with a key signature of three sharps (F-sharp, C-sharp, and G-sharp). It consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of three sharps, and a 6/8 time signature. The tempo is marked 'Moderato'. The first measure is marked with a mezzo-forte 'mf' dynamic. The melody is characterized by a continuous eighth-note pattern with trills (tr) on the second and fourth measures. The second staff continues this pattern with a trill. The third staff is marked with a forte 'f' dynamic. The fourth staff concludes with a forte 'f' dynamic and ends with a double bar line and repeat dots.

"BAYATI-ŞIRAZ" RƏNGİ

Musiqisi Əhsən Dadaşovundur

Moderato

mf (*f*)

8va

Fine

f

"QARABAĞ ŞİKƏSTƏSİ"
(Azərbaycan zərbi-muğamı)

Allegro moderato

The instrumental part of the score is written in a single system of five staves. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. Dynamic markings include *f* (forte) and *mf* (mezzo-forte). Section markers A, B, B₁, and C are placed above the staves to indicate different parts of the piece. The notation includes slurs, accents, and trills.

Oxumaq

The vocal part of the score is written in a system of three staves. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The melody is written in the upper staff, with lyrics in Azerbaijani. The accompaniment is written in the lower two staves. Dynamic markings include *f* (forte) and *mf* (mezzo-forte). Section marker D is placed above the first staff. The lyrics are: "El ey v ke-çir, ay ba-lam, Qa-ra-bağ-dan,".

This block shows the continuation of the vocal part from the previous block. It consists of three staves. The melody continues with the lyrics: "Gah bu dağ - dan,". The accompaniment remains consistent with the previous block. The key signature and time signature are the same.

MÜSLÜM MAQOMAYEVİN “ŞAH İSMAYİL”
OPERASINDAN “UVERTÜRA”DAN BİR PARÇA

Maestoso Andante

f *p* *p*

poco accelerando

tempo

6

ƏFRASIYAB BƏDƏLBƏYLİNİN
"QIZ QALASI" BALETİNDƏN "MÜQƏDDİMƏ"

Moderato assai

F-no

mf

ff sempre marcato

ff

p sub.

rit.

REYNQOLD QLIYERİN “ŞAHSƏNƏM” OPERASINDAN
“ŞAHSƏNƏMİN ARIYASI”

Moderato

ten.

ten.

REYNQOLD QLIYERİN “ŞAHSƏNƏM”
OPERASINDAN “ƏNZƏLİ”

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Animato

ff

pizz. mf

p

arco

MÜSLÜM MAQOMAYEVİN "NƏRGİZ" OPERASINDAN
"ƏLYARIN" ARIYASI

Moderato

mf

Ox - şa - maz ru - hu - mu rey - han - lı yo - xuş - lar, də - rə - lər.

mf

Mə - nə ver - məz ye - ni bir nə - şə gö - zəl mən - zə - rə - lər.

mf

Mə - ni gül - dür - mə - di, gül - dür - mə - di, gül - dür - mə - di bir an bu tə - bi - ət, bu fə -

- zə!

Gü - nə - şin nu - ru da nu - ru da gün - də bir ox saç - dı bi - zim ru - hu - mu - za. Nə a - yın çöhrə - si qəm - gin ge - cə - lər gül - dü

f

bi - zim öl - kə - mi - zə.

"NƏRGİZ" OPERASININ III PƏRDƏSİNDƏN
"NƏRGİZİN QƏMLİ MAHNISI"

Adagio

mf Sev - gim su - dan saf - dır, gül - dən in - cə - dir
La - kin mə - nə hə - yat bir iş - gən - cə - dir.
Da - im in - lə - yi - rəm, qəm - lə - rim - lə mən.
Xə - yal - pə - rəst o - lur in - ti - zar çə - kən.
Bu gö - zəl
tə - bi - ət, bu şən mən - zə - rə:
Şə - la - lə - li dağ - lar, bu - laq - lı də - rə
A - zad ya - şat - ma - dı bir za - man
bi - zi, *p* O bir qə - fəs ki - mi
əz - miş Nər - gi - zi. gi - zi.

FİKRƏT ƏMİROVUN "NİZAMİ"
SİMFONİYASINDAN "SKERTSO"

Allegretto giocoso

p

staccato

bb

pp

staccato

CAHANGİR CAHANGİROVUN "AZAD"
OPERASINDAN "ÇAHARGAH" XORU

T. XOR *f*

B. *f*

Hey, hey, hey,

hey,

hey, hey, hey,

hey, hey,

hey, dağ-lar qoy-nu du-man o-lar, dağ-lar qoy-nu du-man o-lar.

dağ-lar qoy-nu du-man o-lar, dağ-lar qoy-nu du-man o-lar. dağ-lar qoy-nu du-man o-lar,

dağ-lar qoy-nu du-man o-lar, dağ-lar qoy-nu du-man o-lar. dağ-lar qoy-nu du-man o-lar.

FİKRƏT ƏMİROVUN "KÜRD-OVŞARI"
SİMFONİK MUĞAMININ GİRİŞİNİN ƏSAS
MELODİYASINDAN BİR PARÇA

Allegro moderato (comodo)

2 Clarinetti (B)

solo
espress.

tr

tr

tr

Cl.

p

NİYAZININ "RAST" SİMFONİK MUĞAMINDAN
"ƏLİNDƏ SAZIN QURBANİ" MAHNISINDAN BİR PARÇA

Andantino

con sord.

pp espress.

f

3

3

senza sord.

f dolce

V

bV

bV

bV

con grazia

pp

mf

CAHANGİR CAHANGİROVUN "FÜZULİ" KANTATASININ İKİNCİ
HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Moderato
Solo alto

Mə-ni can - dan u - san - dır - dı, cə - fa - dan
yar u - san - maz - mı? U - san - maz - mı? Fə - lək - lər
yan - dı a - hum - dan, Mu - ra - dım şə - mi yan - maz -
mı? Mu - ra - dım şə - mi yan - maz - mı?
Xor
Fə - lək - lər yan - dı a - hum - dan, Mu - ra - dım
şə - mi yan - maz şə - mi yan - maz - mı?

NAZİM ƏLİVERDİBƏYOVUN "BAYATI-ŞİRAZ"
A KAPPELLA ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Moderato ad libitum

div. *unis.* 9
a, a, a,
div.
a, a, a, a, a,
unis.
a, a, a, a, a, a, a, a, a, a,
a, a, a, 6

QARA QARAYEVİN "İLDIRIMLI YOLLARLA"
BALETİNDƏN "QARA QIZLARIN RƏQSI"

Allegro $\text{♩} = 144$
Picc., Fl.

p

mp

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN
"ARŞIN MAL ALAN" OPERETTASINDAN
"ƏSGƏRİN ARİYASI"NDAN BİR PARÇA

Moderato

Na - lə - dən - dir ney ki - mi a -
va - ze - yi - eş - qım bü - lənd, Na - lə tər - kin
qıl - ma - zam ney tək kə - sil - səm bən - dü - bənd.
bən - dü - bənd. Qıl mə - dəd, ey bəx - ti, yox - sa
ka - mi - dil müm - kün de - yil, böy - lə kim ol
dil - rü - ba bi - dər - di - dir, mən dər - di - mənd.
Dər - di - mənd. dər - di - mənd, dər - di - mənd,
dər - di - mənd. dər - di - mənd, dər - di - mənd,
dər - di - mənd... Ah!

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN
"O OLMASIN, BU OLSUN" OPERETTASININ
"MƏŞƏDİ İBADIN MAHNISI"NDAN BİR PARÇA

Moderato con moto

mf

Mən nə qə-dər, nə qə-dər qo-ca ol-sam da də-yə-rəm min ca-va-na,
Çö-rə-yi ye-mə-rəm mən ya-va-na, Yax-şı de-mə-rəm mən ya-ma-na,
Qur-ban e-də-rəm mən ca-na-na Ma-lı-mı pu-lu-mu ca-nı-mı mən.
Gəl, xa-nım, gəl ya-nı-ma, Gəl, ca-nım,
gəl ya-nı-ma, gəl, ya-rım, gəl ya-nı-ma,
gəl, Mən ö-lüm, mən ö-lüm, mən ö-lüm gəl, Mən ö-lüm,
mən ö-lüm, mən ö-lüm gəl. A qu-zum, gəl, ya-nı-ma,
ca-nı-mı ve-rə-rəm mən ya-rı-ma, Qur-ban e-də-rəm
mən ca-na-na ma-lı-mı, pu-lu-mu, ca-nı-mı mən.

LAÇIN

(Azərbaycan xalq mahnısı)

The image displays a musical score for the Azerbaijani folk song "LAÇIN". The score is written for piano and is organized into five systems, each consisting of a grand staff (treble and bass clefs). The tempo is marked "Andantino" and the initial dynamics are "p dolce". The key signature is one flat (B-flat major or D minor), and the time signature is 3/4. The first system features a flowing eighth-note melody in the right hand and a steady eighth-note accompaniment in the left hand. The second system continues the melody with some chromaticism and includes fingerings (1, 2) in the right hand. The third system introduces a more complex texture with chords and a melody in the right hand, and a bass line in the left hand, marked with "mf". The fourth system continues this texture with various chordal patterns. The fifth system concludes with a melody in the right hand and a bass line in the left hand, marked with "p".

The image displays five systems of musical notation for piano, each consisting of a grand staff (treble and bass clefs). The music is written in a minor key, indicated by one flat in the key signature. The notation includes various dynamics such as *f* (forte) and *p* (piano), as well as articulations like slurs and accents. The first system begins with a forte (*f*) dynamic. The second system starts with a piano (*p*) dynamic. The third system returns to forte (*f*). The fourth system features a forte (*f*) dynamic and includes a section with a sharp sign ($\#$) above the notes. The fifth system concludes with a forte (*f*) dynamic and includes first and second endings, marked with '1' and '2' above the staff.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. **Abdullayeva S.** Azərbaycan musiqisi və təsviri sənət. "Oğuz eli" nəşriyyatı. Bakı, 2010.
2. **Abdullayeva S.** Azərbaycan xalq çalğı alətləri. "Adiloğlu" nəşriyyatı. Bakı, 2002.
3. Azərbaycan xalq rəngləri (S.Rüstəmov) II dəftər. "İşıq" nəşriyyatı. Bakı, 1980.
4. Azərbaycan incəsənəti. XII Bakı, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının nəşriyyatı. Bakı, 1968.
5. **Bədəlbəyli F., Rəcəbov O.** və başqaları. "Uşaq mahnıları antologiyası", III cild. "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2011.
6. **Bədəlbəyli F., Rəcəbov O.** və başqaları. "Uşaq mahnıları antologiyası", V cild. "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2012.
7. **Bədəlbəyli F., Rəcəbov O.** və başqaları. "Azərbaycan bəstəkarlarının həyat və yaradıcılığı". I cild. "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2011.
8. **Bünyadov T.** "Əsrlərdən gələn səslər". "Gənclik" nəşriyyatı. Bakı, 1975.
9. **Dadaşov A.** Mahnılar. "Nəşriyyat və Poliqrafiya şirkəti", Bakı, 2010.
10. **Əliyeva F., Kazimov N.** və başqaları. "Musiqi-7". "Maarif" nəşriyyatı. Bakı, 2007.
11. **Əsədullayev A.** Instrumental muğam. "Adiloğlu" nəşriyyatı, Bakı, 2009.
12. Göyərçinik biz. "İşıq" nəşriyyatı. Bakı, 1980.
13. **Kərimov Məcnun.** Azərbaycan musiqi alətləri. "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2011.
14. **Qasımova S., Bağırov N.** Azərbaycan Sovet Musiqi Ədəbiyyatı. "Maarif" nəşriyyatı. Bakı, 1984.
15. **Quliyev T., Rəcəbov O., Abdullazadə G.** və başqaları. "Maarif" nəşriyyatı, Bakı, 2007.
16. Odlu ürəklərin nəğmələri. Gənclik nəğmələri, "Gənclik" nəşriyyatı, Bakı, 1980.
17. **Rəcəbov O., İmanova O.** XX əsr Azərbaycan musiqi ədəbiyyatı. "Şirvanəşr", Bakı, 2007.
18. **Rəcəbov O., İmanova O.** Elementar musiqi nəzəriyyəsi. "Çıraq" nəşriyyatı, Bakı, 2008.
19. **Rəcəbov O., Kazimov N.** və başqaları. Azərbaycan xalq musiqisi və müəllim hazırlığı. "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2010.
20. **Rəcəbov O., Kazimov N.** və başqaları. VIII sinif "Musiqi". "Təhsil" nəşriyyatı. Bakı, 2015.
21. **Rəcəbov O.** Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası. "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2010.
22. **Rəcəbov O., Miriyeva U.** Musiqi və mənəvi tərbiyə. "Maarif" nəşriyyatı. Bakı, 1995.
23. Uşaq mahnıları antologiyası – I, II, III cild. "Rafiq Xan-Sayadoğlu" nəşriyyatı, Bakı, 2005.
24. Ümumi təhsilin fənn standartları (I–XI siniflər). "Mütərcim" nəşriyyatı. Bakı, 2012.
25. Vətən, Millət, Ordu (Ü.Hacıbəyli). "Əbilov və qardaşları" nəşriyyatı. Bakı, 2005.
26. **Zöhrabov R.** Bəstəkarların portreti. I, II kitab. "Gənclik" nəşriyyatı, Bakı, 2006.
27. Из истории Азербайджанской оперы и балета (1908–1988) изд. "Adiloğlu". Баку, 2006.
28. **Зохрабов Рамиз.** "Азербайджанские теснифы". Москва изд. "Советский композитор". Баку, 1983.

BURAXILIŞ MƏLUMATI

MUSIQI 9

*Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2020-058)
METODİK VƏSAİTI*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

*Oqtay Məmmədəğa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ceyran Emin qızı Mahmudova*

Redaktoru

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktoru

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerləri

Səadət Quluzadə, Təhmasib Mehdiyev

Korrektoru

Ülkər Hüseynova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və ya xud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 7,73. Fiziki çap vərəqi 8,0.

Formatı 70x100¹/₁₆. Kəsimdən sonra ölçüsü: 165x240.

Səhifə sayı 128. Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru, 10-12.

Ofset kağızı. Ofset çapı. Sifariş .

Tiraj 7281. Pulsuz. Bakı – 2020.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 16.06.2020

Nəşriyyat:

“Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya” MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Radius” MMC mətbəəsi

Bakı ş., Binəqədi şosesi, 53

PULSUZ